

ZEKÂİ DEDE’NİN TÜRК DİN MÛSİKÎSİ TARİHİNDEKİ YERİ VE İLAHİ
FORMUNDAKİ ESERLERİNİN MAKAMSAL ANALİZİ

BUĞRA SERCAN SAHİL

TARAFINDAN

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÛSÛNE

SUNULAN TEZ

TÜRК DİN MÛSİKÎSİ ANA BİLİM DALI

YÛKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA

Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Fatih KOCA	(AÜ, İlahiyat)	.....
Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA	(AYBÜ, TMDK)	.....
Dr. Öğr. Üyesi Alper AKDENİZ	(AYBÜ, TMDK)	.....

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı :

İmza :

ÖZET

ZEKÂİ DEDE’NİN TÜRK DİN MÛSİKÎSİ TARİHİNDEKİ YERİ VE İLAHÎ FORMUNDAKİ ESERLERİNİN MAKAMSAL ANALİZİ

SAHİL, Buğra Sercan

Yüksek Lisans, Türk Din Mûsikîsi Ana Bilim Dalı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Serbülend ARPA

Şubat 2019, 194 sayfa

Türk Mûsikîsi çok zengin bir alt yapıyla her biri kendine has birçok farklı türü/formu bünyesinde barındıran ulusal bir müzik türüdür. Türk Mûsikîsinin türlerinden biri olan Türk Din Mûsikîsinin de bu müzik türünde ayrı bir yere/öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu araştırma, XIX. yüzyılda yaşamış önemli bir bestekâr olan Zekâi Dede’nin Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yerinin/öneminin belirlenmesi ayrıca ilahi formundaki eserlerinin çeşitli açılardan analizlerinin yapılarak tasnif edilmesine odaklanmaktadır. Araştırmada, Zekâi Dede tarafından bestelenmiş 52 adet ilahi, form, makamsal geçkiler ve güfte açısından incelenmiştir.

Araştırma mevcut durumun belirlenmesine yönelik betimsel bir araştırma olmakla birlikte kaynak taraması ve doküman incelemesinin de kullanıldığı nitel bir model içermektedir. Araştırma doğrultusunda başlıca; Zekâi Dede’nin dönemin en önemli bestekârlarından biri olduğu ayrıca meşkin son halkası olarak kabul edildiği, yaşadığı dönemde başlayan batılılaşma hareketleri doğrultusunda kültürel açıdan bir çok dejenerasyon olmasına rağmen gelenekten kopmayarak öz müzik kültürünü korumaya çalıştığı, tarafınca bestelenmiş arşivlerde 203 eserin varlığı ve bu bestelerin 52 tanesinin ilahi formunda olduğu, incelenen ilahi formundaki bestelerinde makamsal açıdan Uşşak ve Rast makamlarının, usûl açısından Düyek ve Sofyan usûllerinin, form şeması olarak A+B+C+B ve A+B kalıplarının, güfte açısından ise hece vezninin öne çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zekâi Dede, Türk Din Mûsikîsi, İlâhi Formu, Makam, Usûl

ABSTRACT

THE PLACE OF ZEKÂİ DEDE IN THE HISTORY OF TURKISH RELIGIOUS MUSIC AND MODAL ANALYSIS OF HIS WORKS IN HYMN FORM

SAHİL, Buğra Sercan

Master's Degree, Department of Turkish Religious Music

Thesis Advisor: Dr. Serbülend ARPA

February 2019, 194 pages

Turkish Music is a national music genre, with a very rich background and many different genres/ forms. It is possible to say that Turkish Religious Music, which is one of the genres of Turkish Music, has a different place/importance in this music genre. This research focuses on the determination of the place/importance of Zekâî Dede, who was an important composer who lived in the 19th century, in the history of Turkish Religious Music and classification and analysis of his works in hymn form in terms of various aspects. In this study, 52 hymn composed by Zekâî Dede were examined in terms of form, maqams and lyrics.

In addition to the fact that the research is a descriptive research aiming at determining the current situation, it includes a qualitative model in which the literature review and document review are used. In line with the research, it was primarily determined that Zekâî Dede was one of the most important composers of the period and he is accepted as the last ring of the meshk, he tried to protect his own music culture by not leaving the tradition although there were a lot of cultural degeneration in line with the westernization movements that started in his period, there are 203 works composed by him in the archives, and 52 of them are in hymn form, In his compositions in the hymn form studied, the Uşşak and Rast maqams, Düyek and Sofyan rhythms, A + B + C + B and A + B as form schemes and syllabic meter in terms of lyrics come to the forefront.

Keywords: Zekâi Dede, Turkish Religious Music, Hymn Form, Maqam, Rhythm

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında bana rehberlik eden ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serbülen Arpa'ya sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca Doç. Dr. Sinan Haşhaş, Dr. Öğr. Üyesi Özgür Eroğlu, Arş. Gör. Burak Kurubaş, Öğr. Gör. Recep Yeşilyurt, Öğr. Gör. Nuh Akmehmedoğlu, Öğr. Gör. Derya Eroğlu, Arş. Gör. Alper Börekçi, Oğuzcan Kaliver ve Osman Çalışkan'a destek ve katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca hep yanımda olan ve bana güç veren babam Sıtkı Sahil, annem Yasemin Sahil ve kardeşim Mert Sahil'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. Araştırmanın Kapsamı, Niteliği ve Sınırlılıkları.....	3
3. Yöntem.....	3
4. Evren ve Örneklem	4
5. Problem	6
6. Alt Problemler.....	6
7. İlgili Çalışmalar	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. ZEKÂİ DEDE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SOSYOKÜLTÜREL DURUM, HAYATI VE ESERLERİ	9
1.1. Zekâî Dede’nin Yaşadığı Dönemde Sosyokültürel Durum	9
1.2. Hayatı.....	12
1.3. Eserleri	14
1.3.1. Zekâî Dede’nin Dini Formlardaki Eserleri.....	15
1.3.2. Zekâî Dede’nin Din Dışı Formlardaki Eserleri	15
1.3.3. Zekâî Dede’nin Bestelemiş Olduğu Eserlerin Tablosu	15

İKİNCİ BÖLÜM	22
2. TÜRK DİN MÛSİKÎSİNDE İLAHÎ FORMU VE ZEKÂÎ DEDE’NİN İLAHÎ FORMUNDAKİ ESERLERİNDE KULLANILAN MAKAMLAR VE USÛLLER	22
2.1. Türk Mûsikîsi Formları.....	22
2.1.1. Türk Din Mûsikîsi	23
2.1.2. Türk Din Mûsikîsi Formları	23
2.1.3. Türk Din Mûsikîsinde İlahi Formu	25
2.2. Zekâî Dede’nin İlahilerinde Kullanılan Makamlar.....	28
2.2.1. Acem Makamı	28
2.2.2. Acemkürdi Makamı	29
2.2.3. Acemaşiran Makamı	29
2.2.4. Ferahnâk Makamı.....	30
2.2.5. Gerdaniye Makamı.....	30
2.2.6. Gülizar Makamı.....	31
2.2.7. Hicaz Makamı	31
2.2.8. Hicazkâr Makamı	32
2.2.9. Hisar Buselik Makamı.....	33
2.2.10. Hüseyni Makamı	33
2.2.11. Hüzzam Makamı	34
2.2.12. İsfahan Makamı.....	34
2.2.13. Kûçek Makamı	35
2.2.14. Mahur Makamı.....	35
2.2.15. Muhayyer Buselik Makamı.....	36
2.2.16. Muhayyer Makamı	36
2.2.17. Müstear Makamı	37
2.2.18. Nevâ Makamı	37
2.2.19. Nikriz Makamı	38

2.2.20. Rast Makamı	38
2.2.21. Sabâ Makamı.....	39
2.2.22. Segâh Makamı.....	40
2.2.23. Şevk-u Tarab Makamı.....	41
2.2.24. Sûzidil Makamı	41
2.2.25. Sûzidilâra Makamı	41
2.2.26. Sûzinak Makamı.....	42
2.2.27. Uşşak Makamı.....	43
2.3. Zekâi Dede'nin İlahilerinde Kullanılan Usûller	43
2.3.1. Nim Sofyan	44
2.3.2. Sofyan.....	44
2.3.3. Devr-i Hindî	44
2.3.4. Düyek	45
2.3.5. Ağır Düyek.....	45
2.3.6. Nim Evsat.....	45
2.3.7. Evsat.....	46
2.3.8. Hafif	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	48
3. ZEKÂİ DEDE'YE AİT İLAHİ FORMUNDAKİ ESERLERİN ANALİZİ	48
3.1. Acem Makamındaki İlâhiler	48
3.1.1. Aldanma Dünya Varına.....	48
3.1.2. Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime.....	49
3.2. Acemkürdi Makamındaki İlâhiler.....	51
3.2.1. Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle.....	51
3.3. Acemaşiran Makamındaki İlâhiler.....	52
3.3.1. A Sultanım Sen Var İken	52
3.3.2. Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne	53

3.3.3. Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle.....	54
3.3.4. Kerîm Allah Rahîm Allah	56
3.4. Ferahnâk Makamındaki İlahiler	57
3.4.1. Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın.....	57
3.4.2. Benim Maksûdum Âlemde Değildir	58
3.4.3. Derd-i Hakk'a Tâlib Ol	60
3.5. Gerdâniye Makamındaki İlahiler	62
3.5.1. Durman Yanalım Âteş-i Aşka	62
3.6. Gülizâr Makamındaki İlahiler.....	63
3.6.1. İnsâfî Koma Elden.....	63
3.6.2. Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	64
3.7. Hicaz Makamındaki İlahiler	65
3.7.1. Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok	65
3.7.2. Şâh-ı İklimi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah	67
3.7.3. Şûride Vü Şeydâ Kılan.....	69
3.8. Hicazkâr Makamındaki İlahiler	71
3.8.1. Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın.....	71
3.9. Hisarbuselik Makamındaki İlahiler	73
3.9.1. Yâ İlâhi Sana Geldik	73
3.10. Hüseyinî Makamındaki İlahiler	74
3.10.1. Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ.....	74
3.11. Hüzzam Makamındaki İlahiler	75
3.11.1. İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ	75
3.11.2. Ne Bahtlı Ol Kişiye	77
3.12. İsfahan Makamındaki İlahiler	79
3.12.1. Sakın Dünyaya Aldanma.....	79
3.12.2. Sakın Dünyaya Aldanma.....	80

3.13. Kûçek Makamındaki İlahiler	81
3.13.1. Biz Hatm-i Hâce Ederiz	81
3.14. Mâhur Makamındaki İlahiler	83
3.14.1. Allah Emrin Tatalım	83
3.14.2. Durmaz Yanar Vücûdum	84
3.15. Muhayyerbuselik Makamındaki İlahiler	85
3.15.1. Mücrimleriz Âsîleriz	85
3.16. Muhayyer Makamındaki İlahiler	87
3.16.1. Durmaz Yanar Vücûdum	87
3.16.2. Şûride Vü Şeyda Kılan	88
3.16.3. Taştı Rahmet Deryâsı	89
3.17. Müstear Makamındaki İlahiler	90
3.17.1. Her Sâhib-i Tâc u Külâh	90
3.18. Nevâ Makamındaki İlahiler	92
3.18.1. Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl	92
3.19. Nikriz Makamındaki İlahiler	93
3.19.1. Mestâne-i Âşkâm Ben Ayamadım	93
3.20. Rast Makamındaki İlahiler	95
3.20.1. Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz	95
3.20.2. Durmaz Yanar Vücûdum	97
3.20.3. Mâil Olma Dünyaya	98
3.20.4. Tevbe Edelim Zenbimize	99
3.20.5. Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına	101
3.21. Sabâ Makamındaki İlahiler	103
3.21.1. Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	103
3.22. Segâh Makamındaki İlahiler	104
3.22.1. Arabda Seyidü'l Kavme	104

3.23. Sûzidil Makamındaki İlahiler	106
3.23.1. Yüce Sultânım	106
3.24. Sûzidilârâ Makamındaki İlahiler	107
3.24.1. Bârekallâh Dü Cihânın Serveri	107
3.25. Sûzinâk Makamındaki İlahiler	109
3.25.1. Sâlike Olmaz Âyân.....	109
3.26. Şevk-u Tarab Makamındaki İlahiler	110
3.26.1. Bir Muazzam Pâdişâhsın	110
3.27. Uşşak Makamındaki İlahiler	112
3.27.1. Allah Allah Hüve Rabbünâ	112
3.27.2. Allah Emrin Tualım	113
3.27.3. Ben Ben Değilim.....	114
3.27.4. El Meded Pîrim Efendim.....	115
3.27.5. Gelin Diyelim Şevk İle.....	117
3.27.6. Hak Şerleri Hayr Eyler	118
3.27.7. Kuldân Sana Lâyık N'ola.....	119
3.27.8. Şehinşâh-ı Cihânbân-ı Risâlet	121
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA	134
EK-1: NOTALAR	138

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Zekâi Dede'nin İlahi Formundaki Eserleri.....	4
Tablo 2. Zekâi Dede'nin Bestelemiş Olduğu Eserler	15
Tablo 3. Türk Mûsikîsi Formları	22
Tablo 4 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerde Kullanılan Makamlar.....	125
Tablo 5 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerde Kullanılan Usûller	127
Tablo 6 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerinde Kullanılan Vezinler	129
Tablo 7 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerinde Kullanılan Form Şemaları	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Aldanma Dünya Varına A Bölümü	48
Şekil 2 Aldanma Dünya Varına B Bölümü	48
Şekil 3 Aldanma Dünya Varına C Bölümü	49
Şekil 4 Aldanma Dünya Varına B Bölümü	49
Şekil 5 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime A Bölümü	49
Şekil 6 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime B Bölümü	50
Şekil 7 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime C Bölümü	50
Şekil 8 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime B Bölümü	51
Şekil 9 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle A Bölümü	51
Şekil 10 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle B Bölümü	52
Şekil 11 A Sultanım Sen Var İken A Bölümü	52
Şekil 12 A Sultanım Sen Var İken B Bölümü	53
Şekil 13 A Sultanım Sen Var İken C Bölümü	53
Şekil 14 A Sultanım Sen Var İken B Bölümü	53
Şekil 15 Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne A Bölümü	54
Şekil 16 Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne B Bölümü	54
Şekil 17 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle A Bölümü	55
Şekil 18 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle B Bölümü	55
Şekil 19 Kerîm Allah Rahîm Allah A Bölümü	56
Şekil 20 Kerîm Allah Rahîm Allah B Bölümü	56
Şekil 21 Kerîm Allah Rahîm Allah A' Bölümü	57
Şekil 22 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın A Bölümü	57
Şekil 23 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın B Bölümü	57
Şekil 24 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın C Bölümü	58
Şekil 25 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın B Bölümü	58
Şekil 26 Benim Maksûdum Âlemde Değildir A Bölümü	59
Şekil 27 Benim Maksûdum Âlemde Değildir B Bölümü	59
Şekil 28 Benim Maksûdum Âlemde Değildir C Bölümü	59
Şekil 29 Benim Maksûdum Âlemde Değildir B Bölümü	60

Şekil 30 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol A Bölümü.....	60
Şekil 31 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol B Bölümü.....	61
Şekil 32 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol C Bölümü.....	61
Şekil 33 Durman Yanalım Âteş-i Aşka A Bölümü	62
Şekil 34 Durman Yanalım Âteş-i Aşka B Bölümü	63
Şekil 35 İnsâfı Koma Elden A Bölümü	63
Şekil 36 İnsâfı Koma Elden B Bölümü	64
Şekil 37 Yürük Değirmenler Gibi Dönerler A Bölümü	64
Şekil 38 Yürük Değirmenler Gibi Dönerler B Bölümü.....	65
Şekil 39 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok A Bölümü.....	65
Şekil 40 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok B Bölümü.....	66
Şekil 41 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok C Bölümü.....	67
Şekil 42 Şâh-ı İklîmi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah A Bölümü.....	68
Şekil 43 Şâh-ı İklîmi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah B Bölümü.....	68
Şekil 44 Şâh-ı İklîmi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah C Bölümü	69
Şekil 45 Şûride Vü Şeydâ Kılan A Bölümü	70
Şekil 46 Şûride Vü Şeydâ Kılan B Bölümü	70
Şekil 47 Şûride Vü Şeydâ Kılan C Bölümü	71
Şekil 48 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın A Bölümü	71
Şekil 49 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın B Bölümü	72
Şekil 50 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın C Bölümü	72
Şekil 51 Yâ İlâhi Sana Geldik A Bölümü.....	73
Şekil 52 Yâ İlâhi Sana Geldik B Bölümü.....	73
Şekil 53 Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ A Bölümü.....	74
Şekil 54 Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ B Bölümü.....	75
Şekil 55 Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ C Bölümü.....	75
Şekil 56 İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ A Bölümü.....	76
Şekil 57 İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ B Bölümü	76
Şekil 58 İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ C Bölümü.....	77
Şekil 59 Ne Bahtlı Ol Kişiye A Bölümü	78
Şekil 60 Ne Bahtlı Ol Kişiye B Bölümü	78
Şekil 61 Ne Bahtlı Ol Kişiye C Bölümü	78
Şekil 62 Ne Bahtlı Ol Kişiye B Bölümü	79
Şekil 63 Sakın Dünyaya Aldanma A Bölümü.....	79

Şekil 64 Sakın Dünyaya Aldanma B Bölümü	80
Şekil 65 Sakın Dünyaya Aldanma C Bölümü	80
Şekil 66 Sakın Dünyaya Aldanma B Bölümü	80
Şekil 67 Sakın Dünyaya Aldanma.....	81
Şekil 68 Biz Hatm-i Hâce Ederiz A Bölümü.....	82
Şekil 69 Biz Hatm-i Hâce Ederiz B Bölümü.....	82
Şekil 70 Biz Hatm-i Hâce Ederiz C Bölümü.....	82
Şekil 71 Allah Emrin Tatalım A Bölümü.....	83
Şekil 72 Allah Emrin Tatalım B Bölümü.....	84
Şekil 73 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü.....	84
Şekil 74 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü	85
Şekil 75 Durmaz Yanar Vücûdum C Bölümü.....	85
Şekil 76 Mücrimleriz Âsîleriz A Bölümü.....	86
Şekil 77 Mücrimleriz Âsîleriz B Bölümü.....	86
Şekil 78 Mücrimleriz Âsîleriz C bölümü	87
Şekil 79 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü.....	87
Şekil 80 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü	88
Şekil 81 Durmaz Yanar Vücûdum C Bölümü	88
Şekil 82 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü.....	88
Şekil 83 Şûride Vü Şeyda Kılan A Bölümü	89
Şekil 84 Şûride Vü Şeyda Kılan B Bölümü	89
Şekil 85 Taştı Rahmet Deryâsı A Bölümü	90
Şekil 86 Taştı Rahmet Deryâsı B Bölümü	90
Şekil 87 Her Sâhib-i Tâc u Külâh A Bölümü.....	91
Şekil 88 Her Sâhib-i Tâc u Külâh B Bölümü	91
Şekil 89 Her Sâhib-i Tâc u Külâh C Bölümü	91
Şekil 90 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl A Bölümü	92
Şekil 91 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl B Bölümü.....	93
Şekil 92 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl C bölümü	93
Şekil 93 Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım A Bölümü.....	94
Şekil 94 Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım B Bölümü	94
Şekil 95 Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım C Bölümü.....	95
Şekil 96 Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz A Bölümü	96
Şekil 97 Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz B Bölümü	96

Şekil 98 Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz C Bölümü	96
Şekil 99 Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz B Bölümü	97
Şekil 100 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü	97
Şekil 101 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü	98
Şekil 102 Mâil Olma Dünyaya A Bölümü	98
Şekil 103 Mâil Olma Dünyaya B Bölümü	99
Şekil 104 Mâil Olma Dünyaya C Bölümü	99
Şekil 105 Tevbe Edelim Zenbimize A Bölümü.....	100
Şekil 106 Tevbe Edelim Zenbimize B Bölümü.....	100
Şekil 107 Tevbe Edelim Zenbimize C Bölümü.....	101
Şekil 108 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına A Bölümü	101
Şekil 109 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına B Bölümü	102
Şekil 110 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına C Bölümü	102
Şekil 111 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına B Bölümü	102
Şekil 112 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni A Bölümü	103
Şekil 113 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni B Bölümü	103
Şekil 114 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni C Bölümü	104
Şekil 115 Arabda Seyidü'l Kavme A Bölümü	104
Şekil 116 Arabda Seyidü'l Kavme B Bölümü	105
Şekil 117 Arabda Seyidü'l Kavme C Bölümü	105
Şekil 118 Yüce Sultânım A Bölümü	106
Şekil 119 Yüce Sultânım B Bölümü	106
Şekil 120 Yüce Sultânım C Bölümü	107
Şekil 121 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri A Bölümü.....	107
Şekil 122 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri B Bölümü	108
Şekil 123 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri C Bölümü	108
Şekil 124 Sâlike Olmaz Âyân A Bölümü.....	109
Şekil 125 Sâlike Olmaz Âyân B Bölümü	109
Şekil 126 Sâlike Olmaz Âyân C Bölümü	109
Şekil 127 Bir Muazzam Pâdişâhsın A Bölümü	110
Şekil 128 Bir Muazzam Pâdişâhsın B Bölümü	111
Şekil 129 Bir Muazzam Pâdişâhsın C Bölümü	111
Şekil 130 Bir Muazzam Pâdişâhsın B Bölümü	111
Şekil 131 Bir Muazzam Pâdişâhsın D Bölümü	112

Şekil 132 Allah Allah Hüve Rabbünâ A Bölümü.....	112
Şekil 133 Allah Allah Hüve Rabbünâ B Bölümü.....	113
Şekil 134 Allah Allah Hüve Rabbünâ C Bölümü.....	113
Şekil 135 Allah Emrin Tatalım A Bölümü.....	114
Şekil 136 Allah Emrin Tatalım B Bölümü.....	114
Şekil 137 Ben Ben Değilim A Bölümü	115
Şekil 138 Ben Ben Değilim B Bölümü	115
Şekil 139 Ben Ben Değilim C Bölümü	115
Şekil 140 El Meded Pîrim Efendim A Bölümü.....	116
Şekil 141 El Meded Pîrim Efendim B Bölümü	116
Şekil 142 El Meded Pîrim Efendim C Bölümü	116
Şekil 143 El Meded Pîrim Efendim B Bölümü	116
Şekil 144 Gelin Diyelim Şevk İle A Bölümü.....	117
Şekil 145 Gelin Diyelim Şevk İle B Bölümü	117
Şekil 146 Hak Şerleri Hayr Eyles A Bölümü	118
Şekil 147 Hak Şerleri Hayr Eyles B Bölümü	118
Şekil 148 Kuldân Sana Lâyık N'ola A Bölümü	119
Şekil 149 Kuldân Sana Lâyık N'ola B Bölümü	120
Şekil 150 Kuldân Sana Lâyık N'ola C Bölümü	120
Şekil 151 Kuldân Sana Lâyık N'ola B Bölümü	121
Şekil 152 Şehinşâh-ı Cihânân-ı Risâlet A Bölümü	122
Şekil 153 Şehinşâh-ı Cihânân-ı Risâlet B Bölümü.....	122
Şekil 154 Şehinşâh-ı Cihânân-ı Risâlet C Bölümü.....	122

GİRİŞ

Anadolu, yüzyıllardır farklı medeniyetlerin kültürel mirasının çeşitlendiği ve içerisinde zengin bir müzikal yapının oluşumuna ev sahipliği yapan bir coğrafyadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya cihan hâkimiyeti ülküsüyle gelen bir millet İslam'la şereflenmiş ve bu süreçte birçok orta doğu toplumuyla etkileşim haline girerek oldukça zengin bir kültürel yapı oluşturmuştur. Bu kültürel yapının temel taşlarından birisi de şüphesiz ki o millete zaman içerisinde mal olan mûsikîsidir.

Zaman içerisinde zengin bir yapıya kavuşan Türk mûsikîsi, günümüzde çeşitli başlıklar halinde kendi içerisinde alt alanlara ayrılmaktadır; Türk Sanat Mûsikîsi, Türk Halk Mûsikîsi, Türk Din Mûsikîsi gibi. Mûsikî ve din insanlık tarihi kadar eski kavramlardır. Eski çağlardan beri İnsanoğlu müziği dinsel ritüellerinde bir araç olarak kullanmıştır. Müzik ve din arasındaki bu etkileşim, müziğin kozmolojik, tanrısal boyutu gibi oldukça filozofik bir yapıya kavuşmasına sebep olmuştur. Türk Din Mûsikîsi de doğumundan ölümüne Türk milletinin her anında varlığını gösteren, onunla bütünleşen ve bir sanattan çok daha fazla şey ihtiva eden bir olgudur. “Şu bir gerçektir ki, iyi bir mûsikînin, güzel bir sesin dini bir vecd içinde bulunan bir insanın kulağına söyleyemeyeceği hiçbir söz yoktur” (Özalp, 2000, s. 106).

“Türklerin İslamiyet'i kabulünün devamında sürekli olarak kendini geliştiren Türk Mûsikîsi, diğer hiçbir milletle kıyaslanmayacak derecede ilerleme kaydetmiştir” (Özalp, 2000, s. 106). Özellikle XV. Yüzyıl ile nazari mûsikî alanında çok büyük atılımlar olmuş, çeşitli Türk-İslam âlimleri bu alanda eserler ortaya koymuştur. Bunu takiben XVII. yüzyılda da çeşitli teori kitapları yazılmış, mûsikînin ilmi boyutu ve intikal boyutu günden güne gelişme kat etmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı devletinin yaşadığı sosyal ve ekonomik buhranlar ile batıdaki teknolojik gelişmeler devlet kanalında bir yenilenmenin eşiğine gelinmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte birçok kurum ve kuruluşta yenilenmeler olmuş, çoğu kurum da kapatılmıştır. Bunlardan birisi de Yeniçeri Ocağının bir ayağı olarak kabul gören, Mehterhâne'dir. “Mehter hiçbir Türk Devletinde savaş aleti durumunda kalmamış, barış durumlarında, kutlamalarda, eğlencelerde, hükümdar

alaylarında da kullanılmış ve devletin bir parçası durumundan da asla kopmamıştır” (Özalp, 2000, s. 43).

“Mehterin sadece savaş değil barış zamanında da sosyal görev ve sorumluluklarının olması, teşkilatın tamamıyla Yeniçeri Ocağı’na tabi oluşunu engellemiş, görev alanlarını genişletmiştir” (Yaldır, 2009, s. 14). Buna rağmen 1826 ‘da Mehterhâne’nin kapatılmasıyla Mızıka-i Hümayun adında yeni bir kurum kurulmuş ve artık batı mûsikîsi eğitiminin temelleri atılarak mûsikî alanında da yenilenme başlamıştır. Osmanlı Devleti, gerileme dönemlerinde yaşadığı bu sıkıntılara rağmen, bünyesinde çok değerli mûsikîşinaslar yetiştirmiştir. Bunların başında kendi ekollerini kuran; Buhûrîzâde Mustafa İtrî (1640-1711), Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi (1778-1846) ve araştırmamızın da konusunu oluşturan Zekâi Dede Efendi (1824-1897) gelmektedir. Günümüzde gelişen ekonomik, teknolojik imkânlar sayesinde Türk Mûsikîsi ile ilgili bilimsel çalışmalarda ki artış göze çarpmaktadır. Buna rağmen Türk Din Mûsikîsinin kilometre taşlarından sayılan bu mûsikîşinasların arkalarında bıraktıkları eserlerle ilgili çalışmaların bir hayli az olduğu görülmektedir. Bu sebeple, oluşturdukları ekolün, geride bıraktıkları eserlerin araştırılması ve Türk Mûsikîsi literatürüne kazandırılması önem arz etmektedir. Bu bakış açısından yola çıkılarak yapılan literatür taraması sonucunda Zekâi Dede Efendi’nin Din Mûsikîsi formlarından olan İlahi formundaki eserlerinin müzikal analizlerine yönelik herhangi bir çalışmanın olmaması, bu araştırmayla da bu alanda katkıda bulunma düşüncesi, araştırmayı önemli kılan bir husus olarak ifade edilebilir. Bu verilen bilgiler, problemler ve önem doğrultusunda araştırmanın amacı, Zekâi Dede’nin ilahi formundaki eserlerinin müzikal yönlerinin tespit edilip Türk mûsikîsi literatürüne kazandırılmasıdır.

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada Zekâi Dede’nin ilahi formundaki eserlerinin güfte, makam ve usûl yönlerinden incelenmesi, eserlerin farklı nüshalarına ulaşılarak bu nüshalardaki farklılıkların belirlenmesi, eserlerde tercih edilen usûl, makam ve güfte vezinlerinin tespit edilmesi ve dönemin ilahi formu anlayışının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Zekâi Dede’nin ve dönemin ilahi formu anlayışı hakkında, ilahi formundaki eserlerde tercih edilen güfte, makam ve usûller hakkında bilgi sahibi olunacağından ve Türk mûsikîsi tarihi içinde yer alan bestekârların mûsikî yönleriyle ilgili analiz çalışmalarına ışık tutabileceğinden önem arz etmektedir.

2. Araştırmanın Kapsamı, Niteliği ve Sınırlılıkları

Bu çalışma iki temel alanla ilişkili bir araştırmayı kapsamaktadır. İlk olarak Neoklasik dönemin son bestekârı ve XIX. yüzyılın en önemli bestekârlarından kabul edilen Zekâi Dede'nin Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yeri ve önemini içermektedir. Bu çalışmada, Zekâi Dede'nin Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yeri ve öneminin yanı sıra ilahi formunda verdiği eserlerden dönemin ilahi formu anlayışı ve özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak ilahi formundaki belirlenen eserlerde kullanılan güfte, makam ve usûller yönünden analizlerini içermektedir. Araştırma TRT ve Kültür Bakanlığı nota arşivlerinde yer alan Zekâi Dede'ye ait 52 adet ilahi formundaki eserle sınırlandırılmıştır.

3. Yöntem

Bu araştırma Zekâi Dede'nin Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yeri ve ilahi formundaki eserlerinin analizine yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modeli kullanılmıştır.

“...Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilemez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun biçimde “gözleyip” belirleyebilmektir” (Karasar, 2015, s. 77).

Araştırmanın ilk aşaması olan betimsel kısımda, tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmış ve araştırma için belirlenen konunun temellendirilmesi ve yönlendirilmesi için literatür taraması yapılarak konuyla ilgili bilgiler toplanmıştır.

“Literatür taraması, sizin ilgilendiğiniz konuya ilişkin bilgileri bulmanızı, araştırmamıza kuramsal bir temel kazandırmanızı ve sizinkine benzer çalışmaların sonuçlarını görmeyi sağlar. Seçtiğiniz konuya ilişkin önceki çalışmaları inceleyerek araştırma probleminizin daha önce cevaplanıp cevaplanmadığını da bulabilirsiniz. Aynı zamanda araştırmamızı nasıl yapacağınıza ilişkin fikirler verir ve kullanabileceğiniz veri toplama araçlarını belirlemenizde yardımcı olur. Araştırmamız sonucunda elde ettiğiniz sonuçları, diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırarak farklılık ve benzerliklerin nedenleri hakkında fikir yürütmenize yardımcı olur” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2010, s. 43).

Araştırmanın betimsel boyutunda ilk olarak ilgili literatür taranıp Zekâî Dede'nin Türk Din mûsikîsindeki yeri ve önemine yönelik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra TRT ve Kültür Bakanlığı nota arşivleri taranarak elde edilen ilahi formundaki eserlerin güfte, usûl, makam analizleri ve sınıflandırmaları yapılarak Zekâî Dede'nin ve o dönemin ilahi form anlayışı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada tarama yöntemiyle elde edilen 52 ilahi formundaki esere çeşitli müzikal analizler uygulanmıştır. Güfte analizi bölümünde eserlerde hece ölçüsü veya aruz vezni kullanımına yönelik tespitlere, usûl analizi bölümünde bestekârın tercih ettiği usûllere ve usûl sınıflandırmasına, makamsal analiz bölümünde bestekârın tercih ettiği makamlara ve eserler içindeki makamsal geçkilere yer verilmiştir.

4. Evren ve Örneklem

“Bir araştırma için evren, soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin (ölçümlerin) elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük gruptur. Evren, bir başka şekilde, araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı grup olarak tanımlanabilir” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2010, s. 78).

Bu bağlamda araştırmanın evrenini bestesi Zekâî Dede'ye ait olan eserlerin tamamı oluşturmaktadır.

“Örneklem, özellikleri hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen, onun sınırlı bir parçasıdır” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2010, s. 80).

Araştırmanın örneklemini ise bestesi Zekâî Dede'ye ait ulaşılabilen 52 adet ilahi formundaki eser oluşturmaktadır.

Tablo 1. Zekâî Dede'nin İlâhi Formundaki Eserleri

No.	Eserin İlk Dizisi	Güftekâr	Makâm	Usûl	Form
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Yunus Emre	Acemaşiran	Sofyan	İlâhi
2	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Yunus Emre	Sabâ	Sofyan	İlâhi
3	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Yunus Emre	Uşşâk	Sofyan	İlâhi
4	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	Sâbit	Acem	Düyek	İlâhi
5	Allah Emrin Tutalım Rahmetine Batalım	Yunus Emre	Mahur	Düyek	İlâhi

6	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	Yunus Emre	Uşşak	Düyek	İlâhi
7	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	Şeyh Kamil Efendi	Hüseyni	Evsat	İlâhi
8	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	Kenzi Hasan Efendi	Segâh	Devrihindi	İlâhi
9	Bağ-ı Maarif İçreyiz	-	Rast	Düyek	İlâhi
10	Barekallah Dü Cihanın Serveri	Fevzî	Suzidilara	Düyek	İlâhi
11	Ben Ben Değilim Ben Dedğim Sensin Hep	Mustafa Nakşî Efendi	Uşşak	Sofyan	İlâhi
12	Benim Maksudum Alemde Değildir Lakin İlla "Hu"	Aziz Mahmud Hüdâi	Ferahnak	Düyek	İlâhi
13	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	Selami Mustafa Efendi	Şevkutarab	Evsat-Hafif	İlâhi
14	Biz Hatm-i Hace Ederiz	Kamil Efendi (Şeyh)	Kûçek (Uşşak)	Düyek	İlâhi
15	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	Aziz Mahmud Hüdâi	Hicaz	Sofyan	İlâhi
16	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermane İrem Dersen	Niyâzi-i Mısrî	Ferahnâk	Hafif	İlâhi
17	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	Hayâlî	Gerdâniye	Düyek	İlâhi
18	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Mahur	Nim Sofyan	İlâhi
19	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Muhayyer	Düyek	İlâhi
20	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Rast	Sofyan	İlâhi
21	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	Kâmil Efendi	Uşşak	Düyek	İlâhi
22	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	Aziz Mahmud Hüdâi	Uşşak	Düyek	İlâhi
23	Hak Şer'leri Hayr Eyler	İbrahim Hakkı	Uşşak	Sofyan	İlâhi
24	Her Sahib-i Tac ü Külâh/Senden umar ey padişah	-	Müstear	Düyek	İlâhi
25	İlahel Aleminsin Rabb-İ Ala	-	Hüzzam	Düyek	İlâhi
26	İnsafı Koma Elden/Tevhid Ede-Gör Dilden	-	Gülizar	Düyek	İlâhi
27	Kerim Allah Rahim Allah	İbrahim Hakkı	Acemaşiran	Düyek	İlâhi
28	Kuldan Sana Layık N'ola	Aziz Mahmud Hüdâi	Uşşak	Sofyan	İlâhi
29	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	Hakkı	Rast	Evsat	İlâhi
30	Mestane-i Aşkım Ben Ayamadım	Hakkı	Nikriz	Düyek	İlâhi
31	Mücrimleriz Asileriz/Yarabbi Afveyle Bizi	-	Muhayyer Buselik	Sofyan	İlâhi
32	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	Yunus Emre	Hüzzam	Düyek	İlâhi
33	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	Şeref	Ferahnak	Devr-i Hindi	İlâhi
34	Sakın Dünyaya Aldanma	Aziz Mahmud Hüdâi	Isfahan	Düyek	İlâhi
35	Sakın Dünyaya Aldanma	Aziz Mahmud Hüdâi	Isfahan	Sofyan	İlâhi
36	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	Hakkı	Suzinak	Düyek	İlâhi
37	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	-	Neva	Evsat	İlâhi
38	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	Ulvî	Hicaz	Evsat	İlâhi

39	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	-	Uşşak	Düyek	İlâhi
40	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkî Tende Canın Duymasın	Hakkı	Hicazkâr	Nim Evsat	İlâhi
41	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Yunus Emre	Muhayyer	Düyek	İlâhi
42	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Yunus Emre	Hicaz	Sofyan	İlâhi
43	Taştı Rahmet Deryası	Yunus Emre	Muhayyer	Sofyan	İlâhi
44	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	Kamil Efendi	Rast	Düyek	İlâhi
45	Var mıdır Alemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	Hakkı	Acemaşiran	Düyek	İlâhi
46	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	-	Acemaşiran	Sofyan	İlâhi
47	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	-	Acemkürdi	Sofyan	İlâhi
48	Ya İlahi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	-	Hisar Buselik	Düyek	İlâhi
49	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	-	Rast	Devr-i Hindi	İlâhi
50	Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime	Yunus Emre	Acem	Sofyan	İlâhi
51	Yüce Sultanım Derde Dermanım	Yunus Emre	Suzidil	Ağır Düyek	İlâhi
52	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	Yunus Emre	Gülizar	Sofyan	İlâhi

5. Problem

Zekâi Dede, meşkin içinde yer almış, dinî ve din dışı formlarda birçok bestesi olan önemli bir bestekârdır. XIX. yüzyılda yaşamış olan Zekâi Dede, Türk Din Mûsikîsi alanında verdiği eserlerle geçmişle günümüz arasındaki zincirin son halkalarından biri olarak bu mûsikînin anlaşılması ve geleceğe taşınması hususunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırmada bestekârın Türk Din Mûsikîsi tarihindeki yeri ve öneminin belirlenmesi ayrıca ilahi formunda bestelemiş olduğu eserlerin analizinin yapılarak hem Zekâi Dede'nin hem de dönemin ilahi anlayışının ortaya konulmasına odaklanılmıştır. Bu odaktan hareketle araştırmanın ana problem cümlesi; Zekâi Dede tarafından bestelenmiş ilahi formundaki eserlerdeki genel müziksel özellikler nelerdir? şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın tam anlamıyla açıklığa kavuşturulabilmesi için belirlenen alt problemler ise aşağıda sunulmuştur.

6. Alt Problemler

Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan makamlar ve bu makamlarda kullanılan geçkiler nelerdir?

Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan usûller nelerdir?

Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan güftelerin vezni ne şekildedir?

Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde şekilsel olarak form anlayışı nasıldır?

7. İlgili Çalışmalar

Çiftçi (2014), “Türk Mûsikîsi Makâm Eğitimde Kullanılabilirliği Bakımından Mehmet Zekâi Dede Efendi'nin Beste Formundaki Eserlerinin Analizi” adlı doktora tezinde Mehmet Zekâi Dede Efendi'nin Beste formundaki eserlerinin makamsal analizleri yapılmış, bu analizlere göre makam anlatımları üzerinde yeniden çalışılmış ve bu çalışmalara göre seyir örnekleri oluşturulmuştur. Zekâi Dede'nin makam anlayışı ortaya konulmaya çalışılırken, yaşamış olduğu dönem ve kendinden önceki ve sonraki dönemlerin makam anlayışıyla mukayese edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Zekâi Dede'nin bestekârlık ve nazarî yönden önemli bir kaynak teşkil ettiği görülmüştür.

İrden (2012), “Hammâmizâde İsmail Dede Efendi'nin Mevlevî Âyînlerindeki Makam ve Form Anlayışının Türk Din Mûsikîsine Etkileri” adlı doktora tezinde Dede Efendi'nin Mevlevî Ayinleri, bu formda eser veren bestekârlar için üslup örneği taşıyabileceği ve dönemin nazarî çalışmalarına kaynaklık etmiş olabileceği düşüncesiyle makam ve form anlayışları açısından çalışılmıştır. Bu çalışmada yeni bir ayin analiz metodu geliştirilmiş, ayinler bu metoda göre incelenmiş, kendi dönemi ve kendinden önceki ve sonraki dönemlerin makam ve form anlayışlarıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgiler tespit edilmiştir.

Gargun (2011), “Dede Efendi, Zekâi Dede ve Dellâlzâde'nin Beste Formunda, Zencîr Usûlündeki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Dede Efendi, Zekâi Dede ve Dellâlzâde'nin Beste formunda, Zencîr usulünde bestelenmiş 20 adet eseri usûl-arûz vezni ilişkisi açısından incelenmiştir. İncelenen eserlerde en çok hangi arûz kalıplarının kullanıldığına ortaya konması amaçlanmıştır. İncelenen eserlere ait güfteler, usulün ana kalıbı ile kudüm velvelesi üst üste gelecek şekilde yazılmış, şablonlara heceler halinde yerleştirilerek sunulmuştur.

Ölmez (2011), “Dede Efendi'nin Ferahfeza Mevlevî Ayininin Makam, Usûl ve Ezgisel Yönden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Hammâmizâde İsmail Dede'nin Ferahfeza Mevlevî Ayini makam, usûl ve ezgisel yönden incelenmiştir. Dede'nin Ferahfeza makamını nasıl kullandığı, eser içinde kullandığı geçkiler ve bu geçkilerin Ferahfeza makamıyla

ilişkisi, ayinde kullanılan usûller ve usûl-vezin ilişkileri ele alınmıştır. Ayin formu anlatılırken Hz. Mevlâna, Mevlevilik ve Sema töreni hakkında bilgiler sunulmuştur.

Karaduman (2011), “Mehmet Zekâi Dede Efendi’nin Makam Anlayışının Türk Din Mûsikîsine Etkileri” adlı doktora tezinde Zekâi Dede’nin hayatı ve yetiştiği dönem ele alınmış, dinî formlardaki eserlerinin listesi ve notaları kaynak taraması yapılarak sunulmuştur. Zekâi Dede’nin en fazla eser verdiği makamlar belirlenerek, belirlenen makamlar ilgili bestekârların eserleri ile makamsal yönden karşılaştırılmıştır. Zekâi Dede’nin makam kullanımı kendinden sonraki döneme ne şekilde aktarıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Akdeniz (2008), “Zeki Arif Ataergin’in Dilkeşhaveran Makamında Bestelemiş Olduğu Eserlerin Makam, Usul ve Ezgisel Yönden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Cumhuriyet döneminin önemli bestekârlarından Zeki Arif Ataergin’in hayatı ve mûsikî geçmişi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bestekârın Dilkeşhaveran makamında bestelediği 16 eser biçim, usûl ve makamsal yönden incelenmiştir. Dilkeşhaveran makamının bestekâr tarafından nasıl kullanıldığı, eserlerde kullanılan geçkiler ve bu geçkilerin Dilkeşhaveran makamıyla ilişkisi ortaya konulmuştur.

Kılınçarslan (2006), “Dede Efendi’nin Hüzzam Mevlevi Ayininin Makam, Usul ve Ezgisel Yönden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Türk Din Mûsikîsinin önemli formlarından ayin formu ve sema töreni ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Dede Efendi’nin Hüzzam Mevlevi ayini biçim, usûl ve makamsal yönden incelenmiştir. Bestekârın makamı nasıl kullandığı, eser içinde kullandığı geçkiler ve bu geçkilerin hüzzam makamıyla ilişkileri, kullanılan usûller ve usûl-vezin ilişkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ZEKÂİ DEDE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE SOSYOKÜLTÜREL DURUM, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Zekâî Dede’nin Yaşadığı Dönemde Sosyokültürel Durum

Osmanlı devleti yüzyıllar boyunca Ortadoğu Türk-İslam medeniyetlerinin en büyük temsilcisi olmasına rağmen, özellikle Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra daha belirgin olmak üzere, Batı medeniyetleriyle olan çeşitli münasebetleri sonucunda bu medeniyetlerden sosyal ve kültürel açıdan etkilenmiştir. “Kültür ile medeniyet arasında sıkı bir ilişki vardır. Aslında her kültürün kendine göre bir medeniyeti vardır. Bir bakıma “Kültürün kaçınılmaz akıbetidir medeniyet” (Meriç, 2004, s. 110). XVII. yüzyıla kadar çeşitli ilim dallarında ileri seviyede olan Osmanlı, bu yüzyılın sonlarına doğru güç kaybına uğramıştır. XIX. yüzyılda Batı’da meydana gelen siyasal ve ekonomik gelişmelerle birlikte iç ve dış etkenlerin de baskıları sonucunda Avrupa’nın siyasal ve kültürel etkisine girmiştir. Tunaya’nın (1984) da belirttiği gibi “Sosyal ve siyasal yapısındaki geri kalmışlığı, kendi dinamiği ile tedavi edemeyeceği gibi dışa bağımlı olmak zorundaydı. Bir bakıma dış, kendi içinde idi ve tüm ipler onun elindeydi.” İşte bu şartlar altında Osmanlı devleti reformların kaynağı olarak batı medeniyetlerine yönelmiştir.

Bu şartlar altında devletin otoritesi zayıflamış, yeni çeri ocağının kapatılması ve tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte ordunun yapısı bozulmuş, toprak ve vergi sisteminde aksaklıklar meydana gelmiş, anarşi ve ayaklanmalar baş göstermiştir. Bu zayıflık, aksaklık, bozulma ve sıkıntılardan köylü de etkilenmiş, tımar sisteminin de bozulması ile toprak gaspları yaşanmıştır. Ortaylı (2004), bu durumu şu sözlerle açıklamıştır: “Nüfus artışı, topraksızlık, fütuhatin durması ve enflasyondan dolayı Anadolu kıtası, Tımarlı Sipahiler, vakıf mütevellileri ve sair yöneticilerin toprak gaspına, idarenin bozulmasına ve köylü isyanlarına sahne olur” (s. 11).

Osmanlı’nın devrini daim kılabilmesi için artık devlet kanalında eğitim, bilim ve teknolojiye yenilenmenin zaruri olduğu herkes tarafından kabul gören bir görüş olmuştur. Lakin resmi

kurumlarda bile yapılan yenilenme hareketleri istenilen başarıya ulaşamamaktadır. “Çünkü kalıplaşmış, mensuplarına menfaat temin eden kurumları ve değer yargılarını değiştirmek müşkülâtıdır” (Fındıkoğlu, 1940, s. 77). Bunun yanında yenilenme hareketleri oldukça büyük boyutta olmasına rağmen bu sefer batının engellemeleri ile karşılaşılır, bu da yenilenmenin hızını yavaşlatır.

Zekâî Dede'nin içinde yaşadığı bu yüzyıl Osmanlı devletinin çıkmazlarla, kendi içerisindeki geri kalmışlıklarla uğraştığı, çeşitli alanlarda yenilenme hareketlerinin görüldüğü çok çalkantılı bir yüzyıldır. Bu alanlardan birisi de şüphesiz Osmanlı kültür ve medeniyetinin temel taşlarından birisi olan mûsikîdir.

XIX. yüzyıl doğu ve batı medeniyetleri için çeşitli yeniliklerin yaşandığı oldukça önemli bir zaman dilimidir. Osmanlıda bu dönemde müzik, kendi köklü geleneği içerisinde yaşayan tek sanat dalı olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktaydı (Aksoy, 2010, s. 1216). Çünkü Osmanlıda geleneksel müzik, bir tür şehir müziğiydi. Bu müziğin eğitimi ve icrası şehrin bütün bölgelerinde gerçekleşirdi. Meşke, saraylarda, evlerde, kahvehanelerde, camilerde ve mevlevihanelerde rastlanabilirdi (Paçacı, 2002, s. 10).

“Böyle bir dönemde mûsikînin hemen her yönü ile ilgilenen Zekâî Dede Efendi, klasik üslûbu devam ettirmeyi seçen bestekârlardan olmuştur. Yaşam tarzından ve mûsikî anlayışından hiçbir zaman ödün vermeyen bestekâr, Darüşşafaka'da müfredat dâhilindeki derslerinde bile eski tip öğretim yönteminden vazgeçmemiştir. XX. yüzyıla damgasını vuracak çalışmaları yapan ekibin birçok üyesinin mûsikî meşkine katıldığı Zekâî Dede, sadece dinî mûsikîde otuzun üzerinde makam kullanmıştır. Bu makamların birçoğu, o dönemde yaşayan bestekârların bile kullanmayı düşünmediği makamlardır” (Karaduman, 2011, s. 137). Dinî ve din dışı mûsikî sahalarında bestelediği pek çok eserle Türk mûsikîsi bestekârları arasında önemli bir yer edinen Zekâî Dede, yetiştirdiği talebeler vasıtasıyla zengin bir repertuarın günümüze ulaşmasında köprü vazifesi görmüştür (Özcan, 2013, s. 195-196). “Klâsik mektebin gelişimindeki en son görevi o yapmış, unutulmaya yüz tutmuş mûsikînin birçok eserini hâfızasına alarak öğrencilerine aktarmış ve bu sayede yüzlerce eserin unutulmasını engellemiştir” (Öztuna, 1990, s. 514).

“Türk Mûsikîsinin nesilden nesile aktarılmasında yaşanan en önemli sorun öğretim sisteminin yazılı olmamasıdır. Meşk sisteminde çıraklar, ustalarının öğrettikleri bilgilere her ne kadar bağlı olsalar da aktarım sırasında müziksel değişim mutlaka olacaktır” (Behar,

1998, s. 130). “Zekâi Dede Efendi, yaşadığı yıllar itibariyle meşk sisteminin değişim dönemine denk gelmektedir. Bu değişim nota yazısını da beraberinde getirmiş ve Türk Mûsikîsi meşk sistemi yerini yavaş yavaş okullarda yazılı mûsikî öğretimine bırakmıştır. Zekâi Dede Efendi de bu değişime hızla ayak uydurmuş ve nota yazısını öğrenmiştir. Her ne kadar nota bilse de bu bilgilerini çok fazla kullanmamış ve eski usûl mûsikî öğretimini sürdürmüştür” (Yenigün, 1955, s. 929)

“Müziğin yazıya dökülmediği, notaya alınmadığı ve yazılı kâğıttan öğrenilip icrâ edilmediği, icat edilmiş bazı nota yazılarının ise kullanılmayıp dışlandığı bir mûsikî dünyasının eğitim sistemi olan “meşk”, öncelikle hâfızaya dayalı bir sistemdir. Hâfızaya alınan eserlerin, geçilen repertuvarların bir başka nesle intikalini yani zincirin bir başka halkasına geçmesini sağlamak meşkin amaçlarından bir tanesidir. Bu sayede sistemin kendini yeniden üretebilmesi, bilinen eserlerle birlikte dağara yeni eklenenlerin talebeye aktarılması sağlanmış olacaktır. Zekâi Dede'nin, önceki dönemlerin ve kendi döneminin mûsikî üslûbunu tümüyle kavramış olduğuna inanılmakta, bu üslûbu bestelerinde göstermiş bir bestekâr ve icracı olduğu düşünülmektedir. Böyle bir sonuca ulaşılmasındaki en büyük etken, Zekâi Dede'nin “meşk” sistemi içerisindeki yeri ve önemi olmuştur” (Çiftçi, 2014, s. 19).

XIX. Yüzyıl öncesi mûsikî yaşamında, geliştirilen birtakım kişisel notalama tekniklerinin kullanıldığı ve bu tekniklerin hem toplumda hem de bestekârlar arasında yeterli ilgiyi görmediği bilinmektedir. Dolayısıyla mûsikî eserlerinin notaya aktarılması durumu yaygın değildir. Mûsikî eserleri çok büyük ölçüde meşk sistemi, yani usta-çırak ilişkisi içinde ağızdan ağıza yayılma şeklinde aktarım süreci geçirmiştir. Bu durum, eserlerin günümüze kadar değişmeden gelebilme imkânı ve ihtimalini olumsuz yönde etkilemiştir (Tura, 1988, s. 25).

XIX. yüzyılda söz konusu değişimin başlangıcı, 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılırken bu örgütün bir parçası olarak düşünülen Mehterhâne'nin de kaldırılarak yerine Mızıkâ-i Hümayun' un kurulmasıdır (Aksoy, 2003, s. 203). II. Mahmud 1827'de Mızıkâ-i Hümayun'u kurarak askeri müzik sistemini geliştirmek istemiş, bunun için İtalya'dan mûsikîşinaslar getirmeye karar vermiştir. İlk olarak bandoyu kurmuş ve başına Manguel getirilmiş, bir yıl sonra ise Guiseppe Donizetti davet edilmiştir (Özalp, 2000, s. 59). Donizetti bu görevde 28 yıl kalmış ve Mızıkâ-i Hümayun'un gerçek kurucusu olmuştur. İlk olarak da öğrencilerine Batı notasını öğretmiştir (Balkılıç, 2009, s. 71). XIX. yüzyıl içerisinde olan bu hadiseler müzikteki batılılaşma hareketlerinin en önemli noktalarından birisi olarak gösterilebilir.

“Mızıkâ-i Humâyûn, fikir olarak Avrupa’dan gelen mûsikî anlayışının Osmanlı İmparatorluğu içinde yer bulmasını hedeflemektedir, öyle de oldu. Önceleri ustadan çırağa aktarılan Türk Mûsikîsinde, sistemli olarak Mızıkâ-i Humâyûn ile birlikte nota kullanılmaya başlamıştır. Bu kurum sadece nota öğreten bir kurum değil, aynı zamanda Avrupa sazlarını ve mûsikî türlerini de kültürel unsurlar olarak Türk topraklarına taşıyan bir kurum olmuştur. Türk Mûsikîsinin önceki dönemlere ait eserleri bu dönemden itibaren notaya alınmaya başlamış, bu dönemi de yaşayan bestekârların da eserleri çok az değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir” (Karaduman, 2011, s. 5).

“Söz konusu dönem içerisinde çağın beklentileri, batılılaşma politikası, Türk müziğinin keder verdiği ve uyutucu olduğu iddiaları gibi kalıplaşmış fikirler; Türk müziğinde pek çok form, yapı ve izlenimi içine alan yepyeni bir dönemin başlamasına da yardımcı olmuştur” (Sarı, 2014, s. 47).

“Böyle bir dönemde yaşamış olan Zekâi Dede, bestecilik üslûbunda, bu üslûba bir takım yenilikler ve özellikler katmak sûretiyle Klâsik mektebin inkişâfında en son rolü oynamış ve bu yolun son temsilcisi olmuştur” (Özalp, 2000, s. 623). Bu yüzyılla birlikte Zekâi Dede’den sonra büyük bestekâr yetişmemeye başlamış, büyük formları ve usûlleri kullanan bestekârlar gitgide azalarak zamanımızda kaybolmaya yüz tutmuştur (Öztuna, 1987, s. 96).

1.2. Hayatı

Mehmet Zekâi Dede, İstanbul’un Eyüp semtinde Cedid Ali Paşa mahallesinde 1824 tarihinde doğmuştur. Mahalle camisinin imamı ve orada bulunan yazı öğretmeni Süleyman Hilmetî Efendinin oğludur (Özalp, 2000:618). Ailesinin soyu Kastamonu ve Zonguldak illerine dayanmaktadır. Ailenin tek çocuğu olan Zekâi Bey’in annesi Ziyetî Hanım’dır (Rızvanoğlu, 1997, s. 6).

“Mehmet Zekâi Dede Efendi’nin mûsikîye karşı merak ve hevesi hâfız olduğu yaşlarda (18-19) başlamıştır. İlk mûsikî hocası, Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi’nin seçkin ve iktidarlı çiraklarından olan Eyüplü Mehmet Bey’dir. Mehmet Bey daha ilk çalışmada Hâfız Zekâi’nin sahip olduğu olağanüstü yeteneği takdir ederek mûsikî terbiyesini özellikle özenle ve önemle göz önünde bulundurmuş, Dede Efendi’den aldığı mûsikî hazinesini içine alan eserleri sırasıyla seçkin öğrencisine büyük bir özenle öğretmeye gayret etmiştir” (Sunat, 2001, s. 33).

“Mûsikiye dair ilk derslerinin ardından bir yıl içerisinde on civarında fasıl geçmesinin yanı sıra bazı şarkı ve ilahiler bestelemeye başlamıştır. Bu arada hat derslerini de ihmal etmemiş, bir yıl kadar Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den sülûs ve nesih meşk etmiş, bu hocasının delâletiyle Hamâmîzâde İsmâil Dede’den mûsiki dersleri almıştır. Onun İsmâil Dede’den meşkettiği ilk eser Rauf Yektâ Bey’in ifadesine göre (Esâtîz-i Elhân, s. 14) Zaharya’nın segâh makamındaki, “Çeşm-i meygûnun ki bezm-i meyde cânan döndürür” mısraıyla başlayan murabbâ, Ahmet Irsoy’a göre ise (Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri, XVI, 815) İsmâil Dede’nin hicaz makamındaki, “Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni” mısraı ile başlayan nakış bestesidir. İsmâil Dede Efendi’den bazı fasıllar geçen Zekâi Dede onun evinde tanıştığı Dellâlîzâde İsmâil Efendi ve Sermüezzîn Rıfât Bey’den de faydalanmış, Kahire’de bulunduğu sırada ünlü müzisyen Şeyh Muhammed Şehâbeddin ile görüşerek ondan Arap mûsikîsinin özelliklerini öğrenme imkânı bulmuştur. Dinî mûsikînin şughul formunda başarılı eserler vermesinin sebebi de bu ilgi olmalıdır” (Özcan, 2013, ss. 195-196).

Sekiz yaşında Kalenderhane dergâhına bitişik olan Lâ’l-i Zade Abdulkadir Efendi ilkokulunda öğrenimine başladı. Okulun başöğretmeni olan amcası Hafız İbrahim Zühdü Efendi’den hıfza, babasından yazı dersleri aldı ve on dokuz yaşında hafız oldu, babasından hattatlık icazeti aldı (Özalp, 2000, s. 618). İlk mûsikî derslerini büyük bestekâr Eyyubi Mehmet Efendi’den almış ve bir yıl içerisinde birkaç fasıl meşk etmiştir (Öztuna, 1969, s. 51). Mûsikîyi öğrendiği birkaç yıl içerisinde çeşitli besteler yapmış ve hocasının beğenisini almıştır. Hocası Mehmet Efendi, Zekâi Dede’nin bu üstün becerilerinden dolayı kendisinin de hocası olan İsmail Dede Efendi ile tanıştırmış ve talebesi yapmıştır. Hamamizade İsmail Dede Efendi daha tanıştıklarının ilk günü Zekâi Dede’yi beğenerek, diğer hocalarla yapılan meşkin haricinde kendisiyle birebir meşk için gelmesini söylemiştir. İsmail Dede Efendi tarafından takdir görmesi onun kendini ne denli yetiştirmiş genç bir mûsikîşinas olduğunun o dönemdeki kanıtıdır. Daha gençliğinin başlarında ünü yayılan Zekâi Dede, 1845’de kendisini yakinen tanıyan Mustafa Fadıl (Fazıl) Paşa tarafından Mısır’a götürüldü. “Mısır’da kaldığı sürece Şeyh Şihâb’dan (Şihâbüddîn) Arap mûsikîsi ve tavrı öğrenmiştir” (Akıncı, 1982, s. 21). 1857’de Mustafa Fazıl Paşa’nın İstanbul’a tayin olmasıyla birlikte İstanbul’a gelmiştir.

“1868 yılında, yani kırk dört yaşında iken Yenikapı Mevlevihane’sine girerek Mevlevî oldu” (Özalp, 2000, s. 619). “Yenikapı Mevlevihane’sinde ayinhanlık yaparken, ayrıca Bahariye Mevlevihane’sine kudümzenbaşı oldu ve “Çile”sini doldurup, “Dede”lik unvanını aldı” (Körükçü, 1998, s. 83). XIX. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir ün kazanmış olan Zekâi Dede, bestelediği dini ve dindışı büyük çaptaki eserleriyle Dede Efendi’den sonra gelen en

önemli bestekârlarımızdan birisi olmuştur. “Mûsikî tarihinde Itri ve Dede Efendi’den sonra ekol sahibi olan üçüncü bir kişi şüphesiz Zekâi Dede’dir” (Ediboğlu, 1962, s. 81). “Bütün bunların yanında 1884 yılında tayin edildiği Darüşşafaka Lisesi mûsikî öğretmenliğini son günlerine kadar devam ettirmiştir” (Özalp, 2000, s. 620).

Mevlevilik tarikatı kurumsal açıdan Türk müziğinin gelişimi ve hak ettiği saygıyı görmesi bakımından gerekli zemini sağlayan en önemli kurumlardan biridir. Zekâi Dede, Mısır’dan 1858 yılında döndükten sonra hocası İsmail Dede Efendi’nin de ölümü üzerine Dede’nin postuna mûsikîşinas olarak oturmuş ve “Üstâd-ı Şehîr” adını almıştır. Mevlevî tarikatına girişi ise 1868 yılında olmuştur (Ergun, 1942, s. 454). 12 yıl Mısır’da kalmış, Arapça güfteli “Şugul” denilen ilahilerin çoğunu orada bestelemiştir.

“Zekâi Dede Efendi, Hammamizade’den öğrendiği mûsikîye; kendi yeteneğinden kaynaklanan bir anlayışla, ritim, melodi ve şekil yönünden birtakım katkılarda bulunmuş, şahsına özel bir üslup yaratmıştır” (Körükçü, 1998, s. 83). 24 Kasım 1897’de sebebi bilinmeyen bir hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Arkasında çeşitli formlarda eşsiz denebilecek nitelikte eserler ve talebeler bırakmıştır. Bu talebeleri arasında Hüseyin Fahreddin Dede, Rauf Yekta, Dr. Suphi Ezgi, Şevki Bey gibi isimler vardır (Tanrıkorur, 2014, s. 217).

“Mehmet Zekâi Dede Efendi’nin klâsik Türk mûsikîsi’ne geçen hizmetlerinin en önemlisi ve en verimli Dârüşşafaka mektebi meşkleridir. Zekâi Dede’nin adı geçen mektepteki mûsikî öğretimi tayin tarihi olan 1882 (H. 1300) senesi Temmuz’undan ölümüne kadar geçen on dört sene süre zarfında devam etmiştir. Zekâi Dede birçok mûsikîşinas yetiştirmiştir. Hasta olmasına rağmen sürdürdüğü bu görevde birçok öğrenciye klâsik mûsikîyi öğretmiştir” (Aksüt, 1993, s. 216).

1.3. Eserleri

Nota arşivlerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Zekâi Dede’nin günümüze ulaşan 204 bestesi bulunmaktadır. Bu eserler dini ve din dışı formlardan oluşmaktadır. Dini mûsikîde ayin, durak, ilâhi, naat, şugul, tesbih ve tevşih formlarında bestelediği eserler yer alırken, din dışı mûsikîde ağır semai, beste, kâr, şarkı ve yürük semai formlarında besteleri bulunmaktadır. Zekâi Dede’nin arşivlerde bestelenmiş bir saz eseri bulunmamaktadır.

1.3.1. Zekâi Dede'nin Dini Formlardaki Eserleri

Zekâi Dede'nin notası günümüze ulaşan dini formlardaki 85 adet eseri bulunmaktadır. Bu eserleri 5 ayin, 1 durak, 52 ilâhi, 1 naat, 18 şughul, 3 tesbih ve 5 tevşih oluşturmaktadır.

1.3.2. Zekâi Dede'nin Din Dışı Formlardaki Eserleri

Zekâi Dede'nin arşivlerden notalarına ulaşılabilen 119 adet din dışı formlarda eserleri bulunmaktadır. Bunları, 22 ağır semai, 48 beste, 3 kâr, 25 şarkı, 21 yürük semai formlarında eserler oluşturmaktadır.

1.3.3. Zekâi Dede'nin Bestelemiş Olduğu Eserlerin Tablosu

Nota arşivlerinde bulunan Zekâi Dede'ye ait eserler, eser adına göre alfabetik sıralamayla tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Zekâi Dede'nin Bestelemiş Olduğu Eserler

No.	Eserin İlk Dizisi	Güftekâr	Makâm	Usûl	Form
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Yunus Emre	Acemaşiran	Sofyan	İlâhi
2	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Yunus Emre	Sabâ	Sofyan	İlâhi
3	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Yunus Emre	Uşşâk	Sofyan	İlâhi
4	Açıldı Sahn-ı Gülşen Çeng ü Çeganelerde	-	Nevâ Kürdi	Lenk Fahte	Beste
5	Açıldı Verd-i Nev-bahar Bülbüller Etsin	-	Hüzzam	Aksak Semai	Şarkı
6	Ağlarım Ağladığım Yare Nümayan Olmaz	-	Müstear	Curcuna	Şarkı
7	Aguşe Çekerdim Seni Pirahenin Olsam	-	Muhayyerkürdi	Yürük Semai	Yürük Semai
8	Ah Eyle Gönül Vuslat-ı Canan ise Maksud	-	Hüzzam	Sengin Semai	Ağır Semai
9	Akbe'l Bedru Aleyna Vahtefet Minhü'l- Budur	-	Tebriz	Sofyan	Şughul
10	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	Sâbit	Acem	Düyek	İlâhi
11	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	Yunus Emre	Mahur	Düyek	İlâhi
12	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	Yunus Emre	Uşşak	Sofyan	İlâhi
13	Amade Olur Zevk-i Cem'e Zümre-i Rindan	-	Karcıgar	Sengin Semai	Ağır Semai
14	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	Şeyh Kamil Efendi	Hüseyni	Evsat	İlâhi
15	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	Kenzi Hasan Efendi	Segâh	Devrihindi	İlâhi
16	Arz-ı Niyazımız Sana Gerçi Cemiledir	-	Muhayyerkürdi	Darb-ı Fetih	Beste
17	Aşk Elinden Aşkı Cam ile Sahba Söyletir	-	Tahir	Muhammes	Beste

18	Aşkın İle Aşıklar Yansın Ya Resulallah	Yunus Emre	Beste Isfahan	Sofyan	Tevşih
19	Aşüfte-dil'iz Dam-ı Heva Meskenimizdir	-	Hicaz Aşiran (Rahatfeza)	Yürük Semai	Yürük Semai
20	Aşık Gam-ı Dil-rübasız Olmaz	-	Acemkürdi	Yürük Semai	Yürük Semai
21	Aşık Oldum Ben Yine Bir Afet-i Mehpeykere	-	Mahur Buselik	Çenber	Beste
22	Bağ-ı Maarif İçreyiz	-	Rast	Düyek	İlâhi
23	Baktıkca Hüsn ü Anına Hayran Olur Aşıkların	-	Hüseyini Aşiran	Lenk Fahte	Beste
24	Barekallah Dü Cihanın Serveri	Fevzî	Suzidilara	Düyek	İlâhi
25	Beda Hilalen Ala Gazalen	-	Hicaz (Hümayun)	Sofyan	Şuğul
26	Ben Ben Değilim Ben Dediğim Sensin Hep	Mustafa Nakşî Efendi	Uşşak	Ağır Düyek	İlâhi
27	Ben Bir Türk'üm Dinim Cinsim Uludur	Mehmet Emin Yurdakul	Hicaz	Aksak	Şarkı
28	Ben Neler Çekmekteyim Bilsen Dil-i Avareden	-	Mahur	Şarkı Devr-i Revânı	Şarkı
29	Ben Yine Bir Dilber-i Ranaya Oldum Müptela	-	Dilkeşhaveran	Şarkı Devr-i Revânı	Beste
30	Benefşe Hatt-ı Dildarın Serinde Kakül-i Anber	-	Neva Buselik	Çenber	Beste
31	Benim Maksudum Alemde Değildir Lakin İlla "Hu"	Aziz Mahmud Hüdâî	Ferahnak	Düyek	İlâhi
32	Benzetirlerse Hilali N'ola Alem Kaşına	-	Gerdâniye	Çenber	Beste
33	Bi-Huş Olurum Naz İle Reftarı Görünce	-	Hüseyini Aşiran	Hafif	Beste
34	Bin Cefa Görsem Ey Sanem Senden	-	Acemaşiran	Muhammes	Beste
35	Bir İşaret Eylese Ebrulerin	-	Muhayyer Sünbüle	Aksak	Şarkı
36	Bir Kerre İltifatın İle Hurrem Olmadık	-	Hicazkar	Darb-ı Fetih	Beste
37	Bir Lahza Nihan Olsa O Mah-ru Nazarımdan	-	Sabâ	Darb-ı Fetih	Beste
38	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	Selami Mustafa Efendi	Şevkutarab	Evsat-Hafif	İlâhi
39	Bir Nazenine Aşık-ı Zar Olmak İsterim	-	Acemkürdi	Aksak Semai	Ağır Semai
40	Bir Nev-civandır Aşub-i Candır	Enderuni Vasif	Şehnaz Buselik	Yürük Semai	Şarkı
41	Bir Şeh ki Tac-daran Olmakta Hak-i Rahı	-	Acem	Lenk Fahte	Beste
42	Biya Saki An Mey ki Hal Averd	Hafız-ı Şirâzî	Suzinak	Yürük Semai	Yürük Semai
43	Biz Hatm-i Hâce Ederiz	Kamil Efendi (Şeyh)	Kûçek (Uşşak)	Düyek	İlâhi
44	Bülbül Gibi Pür Oldu Cihan Nağmelerimden	-	Hicazkâr	Yürük Semai	Yürük Semai
45	Bus-i La'l-i Dilberi Her Dem ki Efkâr Eyledim	-	Hicazkâr	Çenber	Beste
46	Çekip Şemşir-i Safvet Eyledin Düşmanları Tedmir	-	Hisar Buselik	Ağır Düyek	Şarkı
47	Cemalin Şem'ine Pervane Gönlüm	-	Hüseyini Aşiran	Curcuna	Şarkı
48	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	Aziz Mahmud Hüdâî	Hicaz	Sofyan	İlâhi
49	Cuylarla Kuhsarda Çağlardı Kuhken	-	Rast	Zincir	Beste
50	Çıkmada Ahım Sipih'r'e Yine Ol Şeh Naz Eder	-	Sipih'r	Devr-i Revân	Beste

51	Dağıtma Ey Saba Geysu-yi Yari	-	Sabâ	Evsat	Kâr
52	Dem-a-Dem Eyleriz Tahsil-i İlme Şevk İle Gayret	-	Suzinak	Sofyan	Şarkı
53	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermene İrem Dersen	Niyâzi-i Mısrî	Ferahnâk	Hafif	İlâhi
54	Derdim İzhar Edemem Bezm-i Şarab Olmayıcak	-	Hüzzam	Hafif	Beste
55	Dil Düştü Yine Şevk İle Bir Dilber-i Naza	-	Tahir	Remel	Beste
56	Dil Hasret-i Vaslın ile Nalan Gel Efendim	-	Suzidil	Sengin Semai	Ağır Semai
57	Dil Haste-i Muhabbet Duçar-ı Hicr-i Canan	-	Karcıgar	Lenk Fahte	Beste
58	Dil Teşnedir Mah-taba	-	Ferahnak	Düyek	Şarkı
59	Dil Şevk-i Lebet Müdam Dared (Kar-ı Şevk-i Lebet)	Hafız-ı Şirâzî	Suzinak	Hafif	Kâr
60	Dil Verdiğin Ol Çeşm-i Siyeh-meste İşittim	Enderuni Vasıf	Hüzzam	Yürük Semai	Yürük Semai
61	Dildar İştihap Velvele-i Efganım	-	Acemkürdi	Remel	Beste
62	Dil-Suz Eden Ol Afeti Tab-ı Nazarımdır	-	Muhayyerkürdi	Aksak Semai	Ağır Semai
63	Diriğ Etmez Mey-i Cevri Sunar Her Lahza Cananım	-	Tahir	Aksak Semai	Ağır Semai
64	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	Hayâlî	Gerdâniye	Düyek	İlâhi
65	Durmaz İşler Ta Ciğerden Haçerinin Yaresi	-	Rast	Sengin Semai	Şarkı
66	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Mahur	Sofyan	İlâhi
67	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Muhayyer	Düyek	İlâhi
68	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Yunus Emre	Rast	Sofyan	İlâhi
69	Düştükçe Safa Eyleyelim Sizde Ve Bizde	-	Dilkeşhaveran	Yürük Semai	Yürük Semai
70	Elhamdü Lillahi'llezi Sultanühü Na'tü'l Ezel	Abdülkâdir Geylâni	Rast	Düyek	Şuğul
71	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	Kâmil Efendi	Uşşak	Düyek	İlâhi
72	Essubhu Beda Min Tal'atihi	Muhammed Hanefi	Rast	Sofyan	Şuğul
73	Etmezem İkrar Aşkı Saklarım Canım Gibi	-	Acem	Aksak Semai	Ağır Semai
74	Etse Gerdaniye'den Yar Ağaz	-	Gerdaniye	Aksak Semai	Ağır Semai
75	Ey Aşık-ı Sadıklar	Himmat Efendi	Rast	Sofyan	İlâhi
76	Ey Bülbül-i Şuride Gülistanıma Girme	-	Acem	Yürük Semai	Yürük Semai
77	Ey Çenk Perdehay-i Sipahanem Arzuz	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Isfahan	Devr-i Revan	Ayin
78	Ey Gonca-i Ziba-yı Gülistan-ı Taravet	-	Neva Buselik	Sengin Semai	Ağır Semai
79	Ey Hüda'dan Lutf u İhsan İsteyen	Abdurrahman Efendi	Uşşak	Düyek	Tevşih
80	Ey Vatan Evladı Sadık Kahraman Ünvanlılar	-	Suzinak	Sengin Semai	Şarkı
81	Ey Yusufü Mehruyan Ey Can ü Cemalet Hoş	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Maye	Devr-i Revan	Ayin
82	Feryad Ederim Zülfi Siyehkarın Elinden	-	Karcıgar	Firengifer	Beste

83	Feryad Kim Feryadımı Guş Etmez Ol Simin-beden	-	Şehnaz Buselik	Nim Sakil - Bereşan	Beste
84	Gam Değil Bana Cefa ise Eğer Mu'tadın	-	Karcığar	Yürük Semai	Yürük Semai
85	Geh Bahr ü Gehi Habab-ı Aşkı	-	Hicaz	Yürük Semai	Şarkı
86	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	Aziz Mahmud Hüdâi	Uşşak	Düyek	İlâhi
87	Gönlüm Heves-i Zülf-i Siyehkare Düşürdüm	-	Hisar Buselik	Yürük Semai	Yürük Semai
88	Gönlümü Viran Eden A'dayı Dilşad Eyleme	-	Hicaz Aşiran (Rahatfeza)	Çenber	Beste
89	Gönül Adab-ı Bezm-i İşreti Fağfurdan Görmüş	-	Şehnaz Buselik	Evsat	Beste
90	Gönül Der-Bend-i Geysu-yi Muanber Olmak İstermiş	Veled İzbulak (Çelebi)	Müstear	Muhammes	Kâr
91	Gönül O Gonca-Fem'in Çaker-i Keminesidir	-	Dilkeşhaveran	Zincir	Beste
92	Gördükçe Tehi Sagarı Çeşmim Dola Düştü	-	Tahir	Yürük Semai	Yürük Semai
93	Gözüme Külhan Olur Sahn-ı Gülistan Sensiz	-	Suzinak	Zincir	Beste
94	Gül Yüzün Gülşende Cana Gösterirken Gül Güle	-	Neva Kürdi	Aksak Semai	Ağır Semai
95	Gülşende Hezar Nağme-i Dem-Saz ile Mahzuz	-	Hicazkar	Sengin Semai	Ağır Semai
96	Guş Etti "Nay"ı" Naleler Ağaze Başladı	-	Sabâ	Yürük Semai	Yürük Semai
97	Hak Şer'leri Hayr Eyle	İbrahim Hakkı	Uşşak	Sofyan	İlâhi
98	Halat-ı Dil'i Benzetemem Halet-i Sihre	-	Sipîhr	Yürük Semai	Yürük Semai
99	Hamiyyetle Gönüller Doldu Sevda-yı Şehadetten	-	Hisar Buselik	Yürük Semai	Şarkı
100	Hayli Dem Hicrinle Suzanken Gönül Sevdiğim	-	Muhayyerkürdi	Devr-i Hindi	Şarkı
101	Heme Nim Mest-i Keştem Kadeh-i Diger Meded Kün	-	Hicaz Aşiran (Rahatfeza)	Aksak Semai	Ağır Semai
102	Hengam-ı Safadır Yine Sen Nuş-i Mey Eyle	-	Muhayyer	Darb-ı Fetih	Beste
103	Her Çizi ki An Hôşestü Nehyesti Müdam	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Sabâ Zemezme	Devr-i Revân	Ayin
104	Her Sahib-i Tac ü Külâh/Senden umar ey padişah	-	Müstear	Düyek	İlâhi
105	Hey Baz Şiri Ba-şeker Amihtend	-	Bayati Buselik	Devr-i Revân	Beste
106	Hey Hey Diye Hanendeler Ettikce Terane	-	Neva Kürdi	Yürük Semai	Yürük Semai
107	Hicr-i Gül-Ruhtan mıdır Ahın Senin	-	Nihavend-i Kebir	Ağır Aksak	Şarkı
108	Hicr-i Lebinde Yarın Bir Dil ki Oldu Na-hoş	Yahya Nazim Efendi	Hicazkar	Lenk Fahte	Beste
109	İbadetten Huzur Almazsa Bir İnsan Perişandır	Ali Ulvi Kurucu	Uşşak	Sofyan	İlâhi
110	İlahel Aleminsin Rabb-İ Ala	-	Hüzzam	Düyek	İlâhi
111	İn Şi'te Men Ba'de'd Dalaletü Tehdedi	-	Suzinak	Düyek	Şuğul
112	İnnilte Ya Rihas Saba	-	Rast	Düyek	Şuğul
113	İnsafi Koma Elden/Tevhid Ede-Gör Dilden	-	Gülizar	Düyek	İlâhi
114	Kalmaz Kararım Ol Büt-i Mekkarı Görmesem	-	Sabâ	Aksak Semai	Ağır Semai

115	Kerim Allah Rahim Allah	İbrahim Hakkı	Acemaşiran	Sofyan	İlâhi
116	Kim Olur Zor ile Maksuduna Rehyab-ı Zafer	Enderuni Vasıf	Uşşak	Aksak	Şarkı
117	Kimi Mestane-seher Yar ile Gülşende Yatır	Ruhî (Bağdatlı)	Acemkürdi	Muhammes	Beste
118	Kuhl-i işve hak-i pay-i çeşm-i fettanın senin	-	Mahur Buselik	Aksak Semai	Ağır Semai
119	Kul Oldum Bir Cefakare Cihan Bağında Gül-femdir	-	Şehnaz Buselik	Yürük Semai	Yürük Semai
120	Kuldan Sana Layık N'ola	Aziz Mahmud Hüdai	Uşşak	Sofyan	İlâhi
121	La'lin Gören Ey Hur-rika Kevseri N'eyler	Yahya Nazim Efendi	Bayati Buselik	Remel	Beste
122	Lekad Bede'tü Bi Bismillahi Müfteniha	-	Sabâ	Sofyan	Şuğul
123	Lutfeyleyip Bir Kez Nazar Eylerse Ger Sultanımız	Aziz Mahmud Hüdai	Acemaşiran	Durak Evferi	Durak
124	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	Hakkı	Rast	Evsat	İlâhi
125	Mest ü Harab Mirevem Ez Mey-i Aşk-ı Zülula	-	Mahur Buselik	Yürük Semai	Yürük Semai
126	Mestane-i Aşkı Ben Ayamadım	Hakkı	Nikriz	Düyek	İlâhi
127	Miresed Ey Can Bad-ı Bahari	-	Mahur Buselik	Fer	Beste
128	Mualla Gavs-i Sübhani	Bahaeddin	Rast	Düyek	Şuğul
129	Mücrimleriz Asileriz/Yarabbi Afveyle Bizi	-	Muhayyer Buselik	Sofyan	İlâhi
130	Muhammed'ün Eşrefü'l Arabi Vel Acemi	-	Rast	Sofyan	Şuğul
131	Müptelayım Bir Periye Dil-sitanım Kim Bilir	-	Gerdâniye	Lenk Fahte	Beste
132	Na-had Fe-ecbettüha Meta Nevhuke Liş Min Gayri Sebeb	-	Sazkar	Düyek	Şuğul
133	Naz Etse N'ola Cihane Ol Gül	Ahmet Fasih Dede	Şehnaz Buselik	Aksak Semai	Ağır Semai
134	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	Yunus Emre	Hüzzam	Düyek	İlâhi
135	Ne Gam-ı Cevre Ne Lutf-i Gah-Gahe Kailiz	-	Neva Buselik	Hafif	Beste
136	Ne Geçti Bir Sözümlü Ol Mest-i Naze	-	Neva Buselik	Yürük Semai	Yürük Semai
137	Ney Gibi İnlersin Ey Dil Müptelalık Var Gibi	-	Acem	Çenber	Beste
138	N'eyledi Gör Bana Ol Mah-ı Mehi	-	Suzinak	Sengin Semai	Ağır Semai
139	Nice Doyunca Görem Sen Gibi Nazik Bedeni	-	Dilkeşhaveran	Aksak Semai	Ağır Semai
140	Nigahın Dil-Rübadır Can-fezadır	-	Dilkeşhaveran	Curcuna	Şarkı
141	O Nev-nihal Ki Serv-i Revan Olur Giderek	İsmail Müşfik Efendi	Hicazkar	Zincir	Beste
142	Ol Gülün Gülzar-ı Hüsnü Bad-ı Mihnet Bulmasın	-	Bayati	Devr-i Kebir	Beste
143	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	Şeref	Ferahnak	Devr-i Hindi	İlâhi
144	Ol Müjeler ki Fitneye Oldu Sipahi Çar-saf	Cevri	Gerdaniye	Yürük Semai	Yürük Semai
145	Peyman-ı Dilberana İnanmam Kefil İle	-	Uşşak	Sakil	Beste
146	Rabbün Allah ül Lezi La Ma'bude İlla Hu	-	Neva	Çenber	Tesbih
147	Rahat Bulamam Ney Gibi Zar Eylemeyince	-	Bayati Buselik	Sengin Semai	Ağır Semai

148	Reng-i Al'i Ruhundan Almış Gül	-	Hüseyni Aşiran	Sengin Semai	Ağır Semai
149	Ruhlerin Kıldık Temaşa Zülf-i Anber-fame Dek	-	Eviç	Çenber	Beste
150	Sa'datiye'n Nakşiyiye Keratühüm Meliyye	-	Hicaz	Sofyan	Şuğul
151	Sakın Dünyaya Aldanma	Aziz Mahmud Hüdai	Isfahan	Düyek	İlähi
152	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	Hakkı	Suzinak	Düyek	İlähi
153	Sanma Açıp Sinemi Şerh Edecek Yare Yok	Mahmut Ratip Bey	Isfahan	Yürük Semai	Şarkı
154	Sayesinde Şimdi Alem Şad ü Hurrem Ser-te-ser	-	Dilkeşhaveran	Ağır Aksak	Şarkı
155	Senin Vasfın Leb-i Takrire Gelmez Ya Resulallah	Salâhi	Uşşak	Serbest	Naat
156	Sensiz Cihanda Aşıka İştret Reva mıdır	Nahifî	Ferahnâk	Yürük Semai	Yürük Semai
157	Serde Heva-yı Kakül Dilde Hayal-i Canan	-	Suzinak	Lenk Fahte	Beste
158	Severim Gerçi Seni Bana Vefakar Olasın	-	Uşşak	Aksak Semai	Ağır Semai
159	Söyle Selamım Ey Saba	-	Sabâ	Düyek	Şuğul
160	Söyletme Beni Canım Efendim Kederim Var	Leyla Saz	Ferahnâk	Hafif	Beste
161	Sübhone'l Melikü'l Mevla	-	Eviç	Sofyan	Tesbih
162	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	-	Neva	Evsat	İlähi
163	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	Ulvî	Hicaz	Evsat	İlähi
164	Şanına Layık mıdır Ey Nazenin	-	Şedaraban	Devr-i Hindi	Şarkı
165	Şarab İç Kızarsın Ruhun Gülleri	-	Hüseyni Aşiran	Yürük Semai	Yürük Semai
166	Şeb-i Aşikan-ı Bi-dil Çi Şeb-i Dıraz Başed	-	Bayati Buselik	Yürük Semai	Yürük Semai
167	Şebihüke Bedrü'l-Leyli Ya Seydi	-	Acem	Düyek	Şuğul
168	Şefiu'l-Halk-ı Fi'l Mahşer	-	Uşşak	Hafif	Şuğul
169	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	-	Uşşak	Düyek	İlähi
170	Şerib Tü Bi Kes-i Üns-i Mintin Bi Hamreti	Ahmet Bedevi	Hicaz	Sofyan	Şuğul
171	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkı Tende Canın Duymasın	Hakkı	Hicazkâr	Nim Evsat	İlähi
172	Şükufezar-ı İzarın Gülün Naziresidir	Enderuni Vasif	Dilkeşhaveran	Zincir	Beste
173	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Yunus Emre	Muhayyer	Sofyan	İlähi
174	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Yunus Emre	Hicaz	Sofyan	İlähi
175	Taştı Rahmet Deryası	Yunus Emre	Muhayyer	Sofyan	İlähi
176	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	Kamil Efendi	Rast	Düyek	İlähi
177	Teyakkazu Teyakkazu Ya Neyamu	Hız. Bilal-i Habeşî	Acem	Düyek	Şuğul
178	Va'd Eyleyicek Vaslını Dünya Benim Oldu	Enderuni Vasif	Muhayyerkürdi	Hafif	Beste
179	Vakf-ı Rah-ı Aşkın Etmişken Bütün Can ü Teni	Hüseyin Avni Bey	Suzinak	Ağır Aksak	Şarkı
180	Var İken Sende Bu Ayine Gibi Sine-i Saf	Enderuni Vasif	Hüzzam	Evsat	Beste

181	Var mıdır Alemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	Hakkı	Acemaşiran	Düyek	İlâhi
182	Vardım Yanaşıp Fülk-i Şerab ile Suyunca	-	Sipîhr	Aksak Semai	Ağır Semai
183	Ve Fi Kameti'l Li Eşya Fi Külli Ümmeti	-	Hicaz (Hümayun)	Sofyan	Şuğul
184	Vuslata Nail De Etse Ger Felek	-	Hisar Buselik	Ağır Aksak	Şarkı
185	Ya Allah Ya Rahman Ya Alim	-	Sabâ	Sofyan	Tesbih
186	Ya İlâhi Başlayalım İsm-İ Bismillah İle	-	Acemaşiran	Sofyan	İlâhi
187	Ya İlâhi Başlayalım İsm-İ Bismillah İle	-	Acemkürdi	Sofyan	İlâhi
188	Ya İlâhi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	-	Hisar Buselik	Düyek	İlâhi
189	Ya Men Latifu Lem-yezeli	-	Tebriz	Nim Sofyan	Şuğul
190	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	-	Rast	Devr-i Hindi	İlâhi
191	Ya Sagiressinni Yarat Belbeden	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Suzidil	Düyek	Ayin
192	Ya Sakiye'l Müdameti Hayye Alessela	Mevlana Celaleddin-i Rumi	Suzinak	Düyek	Ayin
193	Ya Vasi-el Mağfîret Halime Senden Meded	İbrahim Hakkı	Hicaz	Sofyan	İlâhi
194	Yar Alıp Destine Peymane Gelir Mi Bilmem	Enderuni Vasîf	Hisar Buselik	Aksak Semai	Ağır Semai
195	Yar Olmayıcak Cam-ı Safayı Çekemez Dil	Gammî	Hisar Buselik	Darb-ı Fetih	Beste
196	Yare Dedim "Tab-ı Mülden Gül-Gül Olmuşsun Yine"	-	Neva Kürdi	Devr-i Revan	Beste
197	Yenişehir Yine Aldık Seni Biz	-	Gerdâniye	Aksak	Şarkı
198	Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime	Yunus Emre	Acem	Sofyan	İlâhi
199	Yine Bağlandı Dil Bir Nev-nihale	-	Neva	Yürük Semai	Şarkı
200	Yüce Sultanım Derde Dermanım	Yunus Emre	Suzidil	Hafif	İlâhi
201	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	Yunus Emre	Gülizar	Sofyan	İlâhi
202	Zahm-ı Sinem Hançer-i Zerkar Bilmez Kim Bilir	-	Hisar Buselik	Çenber	Beste
203	Zat-ı Mir'at-ı Hüda'sın Ya Muhammed Mustafa	Kamil Efendi	Hüzzam	Evsat	Tevşih
204	Zülfün ki Benim Sünbül-i Bağ-ı Hevesimdir	-	Hicaz Aşiran (Rahatfeza)	Fer	Beste

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK DİN MÛSİKÎSİNDE İLAHÎ FORMU VE ZEKÂÎ DEDE'NİN İLAHÎ FORMUNDAKİ ESERLERİNDE KULLANILAN MAKAMLAR VE USÛLLER

2.1. Türk Mûsikîsi Formları

“Formlar eser biçimleri demektir ve her gelişmiş mûsikîde olduğu gibi Türk mûsikîsinde de bir takım formlar vardır” (Özkan, 1984, s.79). Türk mûsikîsinde formlar saz mûsikîsi ve sözlü mûsikî olarak ikiye ayrılır. Saz mûsikîsi formları yalnızca çalgılar tarafından icra edilir. Sözlü mûsikî ise kendi arasında dinî formlar ve dindışı formlar olarak ikiye ayrılır.

Tablo 3. Türk Mûsikîsi Formları

Türk Mûsikîsi Formları		
Saz Mûsikîsi	Sözlü Mûsikî	
	Dini Mûsikî	Din Dışı Mûsikî
• Taksim • Peşrev • Medhal • Saz semaisi • Longa • Sirto • Oyun havası • Aranağme, koda	• Mevlevî Âyinleri • Na't • Durak • Miraciye • İlahi, Tevşih • Şugûl • Ezan • Mahfel sürmesi • Tekbir, Temcid, Tesbih • Salât ve Selâm • Münâcât • Mevlid	• Kâr • Kâr-ı Nâtık • Kârçe • Beste • Ağır Semai • Yürük Semai • Gazel • Şarkı • Türkü • Köçekçeler

2.1.1. Türk Din Mûsikîsi

Mûsikî insanoğlunun tüm duygu ve düşüncelerini ifade ettiği eşsiz bir sanattır. Mûsikî ve din kavramları insanlık tarihi kadar eski ve birbirleriyle ilintili olarak mevcudiyetini sürdürmüştür. Konuya yönelik Ateş (1999) şu açıklamalarda bulunmuştur: “Öncelikle mûsikî, insanoğlunun dini hayatına girerek, ibadetlerinin ve bazı dini törenlerin vazgeçilmeyen bir unsuru haline gelmiştir. Mesela Hristiyanlıkta, kiliselerde okunmak üzere bestelenmiş pek çok eser mevcuttur. İslam dininde de mûsikîden azami derecede istifade edilmiş, mûsikî ibadetten tasavvufa dini yaşantının önemli bir bölümünü oluşturmuştur” (s.7).

Türkler İslamiyet’i din olarak kabul etmelerinden sonra bir yandan kültürlerini devam ettirirken diğer yandan mûsikîleri de farklı bir etki alanına girmiştir. “Türk Din Mûsikîsinin özellikle tekkelerden şekillenerek günümüze ulaşmasını sağlayan tasavvuf akımları, X. ve XI. yüzyıllar itibariyle Türklerin İslamiyet’e girmeye başlamalarıyla birlikte onların mûsikî kültürleri üzerinde etkili olmaya başlamıştır” (Tüysüz, 2017, s.4). “Anadolu’da Türklerin yerleşik bir hayata başlamalarıyla birlikte kendini gösteren tasavvufî hayat, tekkelerin ortaya çıkmasında önemli bir zemin oluşturmuştur. Tasavvufun yaşandığı merkezler olan tekkeler, daha sonraki dönemlerde Osmanlı kültürüne hizmet eden teşkilatlar olarak karşımıza çıkacaktır” (Ateş, 1999, s.12).

“Tüm bu tarihsel süreç içerisinde mûsikî alanında kaydedilen gelişmeler pek tabiidir ki, mûsikîden dinin lehine bir istifade etme imkânını da beraberinde getirmiştir. Bu anlayışla birlikte, başta Kur’ân-ı Kerîm’in teknik kaideleriyle birlikte güzel sesle okunması önem arz etmeye başlarken, ezgi ile okunmasının da bir zaruret olduğu algısı oluşmaya başlamıştır. Böylece ibadetler ve zikirler esnasındaki mûsikî ve güzel ses ile yapılan icraların yaygınlaşması İslâm’a ait Dinî Mûsikî formlarının şekillenmesini sağlamıştır” (Tüysüz, 2017, s.5).

2.1.2. Türk Din Mûsikîsi Formları

Türk mûsikîsi sözlü türler ve sözsüz türler olarak ikiye ayrılmaktadır. Sözlü türler, saz eşliğinde veya eşliksiz, belli bir güftenin insan sesiyle ve melodiyle okunması için meydana getirilmiş, makamlara bağlı, usullü veya serbest eserlerdir. Dini ve dindışı sözlü mûsikî

olmak üzere ikiye ayrılır. Çalışmanın bu kısmında dini formlara değinilmiş ve araştırmanın örneklem grubunu oluşturan ilahi formu genişçe ele alınmıştır.

Mevlevi Ayinleri: Mevlevi ayinleri ile ilgili Özkan (2011) şu bilgileri aktarmıştır.

“Mevleviler, namaz dışında bir çeşit ibadet daha yaparlar. Dönerek yapılan ve Semâ denilen bu ayinler mûsikî eşliğinde yapılırdı. Sema sırasında çalınan ve söylenen müzik, büyük mûsikîşinaslar tarafında hazırlanmış, özel bir şekli olan, uzun ve bestelenmesi güç eserlerdir. Bir ayin meydana getirebilmek, bestecilikte çok üstün olmayı gerektirir. Mevlevilerin ayinlerini mûsikî eşliğinde yapmaları, bu tarikatın yüzyıllar boyunca en büyük bestecileri yetiştirmesine sebep olmuştur. Ayin denilen bu besteler, her birine Selâm denilen dört kısımdan meydana gelir. Güfte, genellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin şiirlerinden seçilir. Araya başka tasavvuf şairlerinin bazı şiirleri de katılabilir. Fakat şiir sahiplerinde yine Mevlevilik aranır. Bu şiirler Farsça olduklarından, ayin güfteleri de Farsça'dır” (ss. 100-101).

“Mevlevi ayinleri, kullanılan usûller ve yapı bakımından 4 Selâm'a ayrılır.

1. Selam; Devr-i Revan veya Düyek, Ağır Düyek.

2.Selam; Ağır Evfer. Genellikle usulün son 5 zamanından girer.

3.Selam; Daha ziyade Devr-i Kebir, daha az Ağır Düyek, bazen Frenkçin, çok daha az olarak da Evsat veya Çifte Düyek. Bu kısmın sonunda Aksak Semai usûlünde kısa bir saz parçası çalındıktan sonra, Ahmet Eflaki Dede'nin “Ey ki hezâr âferin bu nice sultan olur” mısrası ile başlayan gazelinin Yürük Semai usulüyle bestelenmesinden meydana gelmiş bir kısımla 3.Selam biter. Bazısında başka tasavvuf şiiri de kullanılmıştır.

4.Selam; Bu son selam, yine Ağır Evfer usulündedir ve bazen son 5 zamanda girer.

Genel olarak bu şekilde dört selamdan sonra 2-3 haneli Devr-i Kebir veya Ağır Düyek usulünde bir Son Peşrev ve onu takiben Yürük Semai veya Birleşik Nim Sofyan usulünde bir Son Yürük Semai ile ayin sona erer. Bundan sonra bir saz tarafından (genellikle ney) taksim edilir ve ayin merasiminin Kur'an, Dua, Gülbak bitiş kısmına geçilir” (ss. 100-101).

Na't: “Mevlevihanelerde ayinden evvel bir kişi tarafından okunan ve Hz. Muhammed veya Allah'ı öven ve ululayan, Arapça, Farsça, Türkçe kasidelerin, Durak Evferi veya Türkî Zarb usûlü ile bestelenmesinden meydana gelmiş dini mûsikî türüdür” (Özkan, 2011, s. 101).

Durak: “Yaradan’ı ululayan ve kaside tarzında yazılmış şiirlerin yalnızca Durak Evferi usûlüyle ölçülmesinde meydana gelmiş bir türdür” (Özkan, 2011, s. 101).

Mi’râciye: Hz. Muhammed’in gökyüzüne çıkışını konu edinen mesnevi şeklinde yazılmış şiirlerin ezgilendirilmesiyle oluşmuş bir türdür” (Akdoğu, 2003, s. 384).

İlahi: “Dini ve tasavvufi duyguları dile getiren, genellikle hece vezni ile yazılmış koşma tarzındaki şiirlerin bestelenmesinden meydana gelen bir türdür” (Özkan, 2011, s. 102).

Nefes: “Bektaşî şairlerinin hece vezniyle yazdıkları şiirlerin, yine Bektaşî ayinlerinde okunmak üzere bestelenmesinden meydana gelmiş bir çeşit ilahidir” (Özkan, 2011, s. 902).

Ezan: “Namaz vakitleri Müslümanlar’ı namaza çağırmak için camilerin minarelerinde okunan, sözleri Arapça olan ve herhangi bir usule bağlı bulunmayan bir türdür” (Özkan, 2011, s.102). “Ezanın sözlerinin doğaçlanması sırasında, müezzin, yani, ezanı okuyan icracı, herhangi bir makamı seçebilir. En çok; Sabâ, Rast, Hicaz, Hüseyini, Uşşak makamları kullanılmıştır” (Akdoğu, 2003, s. 346).

Salât ve Selâm: “Hz. Muhammed’e Allah’ın rahmet ve selamının ifade eden Arapça sözlü ve Durak Evferi usulüyle ölçülmüş eserlerdir” (Özkan, 2011, s. 103).

Temcîd ve Münâcât: “Arapça’da “tazim-ululama, övme” anlamlarına gelen temcîd, minarelerde ezân dışında Allah’a yapılan duâ ve niyazlar anlamında kullanılmaktadır. Allah’tan af ve mağfiret dilekleri ifade edilen şiirlere verilen bir ad olan münâcât, temcîdlerin içinde ve son kısmında yer alan bir eserdir” (Koca, Turabi, 2017, s. 95-96).

Mevlid: “Allah’ın yüceliğini, Hz. Muhammed’in O’nun elçisi olduğunu anlatan Süleyman Çelebi tarafından mesnevi tarzında yazılmış şiirin ezgili olarak okunmasından meydana gelen bir türdür” (Özkan, 2011, s. 103).

2.1.3. Türk Din Mûsikîsinde İlahi Formu

Türk din mûsikîsi birçok formu bünyesinde barındıran Türk müziğinin önemli köklerinden biridir. Türk din mûsikîsinde en yaygın form olarak ilahiler görülmektedir. İlahiler ile ilgili Tüysüz (2017) şu tespitlerde bulunmuştur; “Dinî Mûsikî içerisinde kullanımı en yaygın form olarak görülen İlâhîler, dinî ve tasavvufî güftelerden bestelenmiş eserlerdir. Genelde mutasavvıf şairler tarafından yazılan ilâhîlerin birçoğu yalın anlatımla yazılmış basit

şairlerden bestelenmişlerdir. Bu şiirler çoğunlukla sanatsal ve estetik eser meydana getirme kaygısı güdülmeden yazılmışlardır. Bu sebeple, birçoğu tasavvufî bir duyuş ve his ile yazılan bu şiirlerin didaktik yönlerinin ağır basması, zamanla Türk Din Mûsikîsi içerisinde ilâhîlerin, güfteleri daha ziyade tasavvufî şiirlerden bestelenen bir mûsikî formu olarak belirginleşmelerine neden olmuştur” (s. 37).

“Tanrıyla ilgili, Tanrısal. Türk tasavvuf ve cami müziğinde, dinsel amaçla bestelenen bir kişi veya topluca, saz eşliğı olmadan okunan yapıtlar. Tanrı’nın, Peygamber’in ve din ulularının üstünlüklerini dile getiren, Tanrısal düşünceleri konu alan şiirlerden bestelenir. Cumhuriyetten önce tekkelerde de okunurdu. Günümüzde mevlit arasında ve ramazan aylarında teravîh namazından sonra okunmaktadır. Camilerde birden çok kişinin okuduğı ilahilere cumhur ilahi denir. Hemen her makamda bestelenebilen ilahilerin, usul yönünden aşırı hareketli olmamasına özen gösterilir. İlahilerin besteleniş amacına ve söyleniş biçimine göre değışen türleri vardır: Mevlitlerde, aruz ölçüsüyle yazılmış dizelerin uyaklarını ikilemek amacıyla okunanlara tevşih ilahi denir. Ramazan aylarında, teravîh namazlarında okunanı tesbih ilahi. Hz. Muhammed peygamberle birlikte Hz. Ali’yi de yücelten, genellikle hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerden bestelenip, Bektaşî tekkelerinde saz eşliğı olmadan okunanlara nefes denir. Aynı ilahinin aynı makamdaki değışik besteleniş, savt, Arapça şiirlerden bestelenenleri ise şugl” (Sözer, 2005, s. 361).

“Mutasavvıf şairler tarafından dini ve ilahi fikirleri anlatmak üzere yazılmış manzumelerdir. Allah ve peygamber aşkı başta olmak üzere din veya tarikat büyüklerinin üstünlüklerini dile getirmek maksadıyla yazılan ve bestelenen şiirleri sıkça görmek mümkündür. Ayrıca Ramazan ayı ve diğere önemli gün ve gecelerin önemini anlatmak gayesiyle yazılan ve bestelenen ilahiler de mevcuttur” (Ateş, 1999, s. 23).

“Biçim olarak şarkı türüne benzediğı halde tavır ve üslup bakımından şarkılardan ayrılırlar. Cumhur ve ferdi olarak tekkelerde zikir gayesiyle okunduğı gibi camilerde, teravîh namazı aralarında, mevlid merasimlerinde ve diğere dini merasimlerde de okunabildiğı için geniş bir icra sahasına sahiptir” (Ateş, 1999, s. 23).

“İlahi, Arapça bir kelime olup “Allah’a ait” demektir. Dini ve tasavvufî duyguları dile getirmek için, Allah ve Peygamber aşkı için veya din ve tarikat büyüklerinin üstünlüklerini dile getirmek amacıyla hece vezniyle yazılmış ve çeşitli makamlardan kendine mahsus bir tavrıyla bestelenmiş bir nevi Türkçe manzum eserlerdir” (Öztuna, 1969’dan Akt. Akdoğan, 2010, s. 219).

İlahiler bir veya birkaç kişiyle birlikte Cami, Tekke vb. ibadet meclisleri, Mevlid merasiminde, teravîh namazı aralarında, çeşitli dini toplantılarda okunan ve çeşitleri olan bir formdur. Zikir esnasında okunan ilahiler daha çok zikir temposuna uygun olanlardan seçilir. Bazı mübarek aylar ve geceler için özel ilahiler vardır. Bazıları da Kadiri, Nakşibendi, Halveti ve Gülşeni gibi tarikatlara mahsustur. İlahilerde en çok Sofyan, Düyek, Devr-i Hindi, Semai, Evsat, Muhammes, Devr-i Kebir, Hafif ve Berefşan gibi usûller kullanılmaktadır. İlahilerin sayıları mahduttur. Bugün ilahi besteleyen bestekâr sayısı azdır. Bir kısmı halk arasında dolaşan ilahileri düzenleyerek notaya alırken bazıları da ilahileri toplamaya çalışmaktadır. İlâhî, Cami Mûsikîsi ile Tekke Mûsikîsinde ortak bir formdur (Akdoğan, 2010, s. 220).

“İlahi: Allah ve Peygamber, ayrıca din adamlarının meziyetleri hakkında yazılmış ve her makamdan çeşitli usullerle kendine mahsus bir tavırla bestelenmiş Türkçe manzum eserlerdir. İlahiler bir veya birkaç kişi tarafından câmilerde, tekkelerde vb. ibadet meclislerinde mevlid sırasında ve teravîh namazı aralarında okunur, ilahilerin kendine mahsus tavırları vardır; bunları şarkı tavrından kurtarmak için bu noktaya dikkat edilmelidir. Her makamdan ilahi bestelenebilirse de neşeli ve kıvrak makamlardan ilahi bestelenmesi âdet olmamıştır. İlahiler çeşitli usullerle bestelenmiştir; ancak ritmik ahenklerini oyun havalarına benzetmemek için ilahi tavrından dışarı çıkmamak gerekir. Büyük ve küçük usullerle bestelenmiş pek çok ilahi örnekleri Türk mûsikîsinin zengin hazinesini teşkil eder. Tekkelerde zikir esnasında okunan ilahilerin zikir darplarına uygun olanlardan seçilmesi âdettir Diğer birçok dinî eserler gibi, ilahiler de kaybolmaya mahkûm gibidir. Zamanımızda ilahi yazan, besteleyen, öğrenen ve öğreten kalmamış gibidir. Bugün okunan İlahiler mevlitlerde okunan birkaç parçadan ibarettir. İlahiler şarkılar gibi dört parçadan oluşur. Eskiden büyük câmilerde teravîh namazı arasında ilk dört rekâtta sonra Neva, ikinci dört rekâtta sonra Hüseyinî, üçüncü dört rekâtta sonra Bestenigâr, dördüncü dört rekâtta sonra Eviç, son dört rekâtta sonra da Acem Aşiran makamından seçilmiş bir ilahi okunur ve Segâh Salât ile Vîtir namazına girilirdi. Ancak, Acem Aşirandan sonra Segâh makamı kulağa pek hoş gelmeyeceğinden, yüksek mûsikî bilgisine sahip müezzinler Salât-i Vîtir’e başlamadan önceki Salât-u Selâm’ı Saba makamından okurlardı. Bugün camilerde bu şekilde ilahi okuyan müezzinlere pek az rastlanmaktadır” (Karadeniz, 2013, s. 166).

“Dini ve tasavvufî duyguları dile getiren, genellikle hece vezni ile yazılmış koşma tarzındaki şiirlerin bestelenmesinden meydana gelen bir türdür. İlahiler çeşitli büyük ve küçük usullerle ölçülmüşlerdir. Şeması A + B veya A + B + C + B tarzındadır” (Özkan, 2011, s. 102).

“Sözlük anlamıyla Allah’a ait demek olan ilâhî, Allah ve Hz. Peygamber’i anlatan, ayrıca din adamlarının meziyetlerini dile getiren, her makamdan çeşitli usûller ile bestelenmiş Türkçe manzum eserlerdir. Güfteleri genellikle tasavvufîdir. İlâhiler, cami ve tekke ilahileri

olarak ikiye ayrılmakta; cami ilahileri daha ağır icra edilirken tekke ilâhileri daha canlı ve hareketli olarak icra edilmektedir” (Koca, 2017, s. 68).

2.2. Zekâi Dede'nin İlahilerinde Kullanılan Makamlar

Bu bölümde Zekâi Dede'nin ilahi formundaki eserlerinde kullanılan makamlar hakkında kısaca tarihi bilgilere ve bu makamların farklı nazariyatçılar tarafından aktarılan tariflerine yer verilmiştir. Sistemci okul nazariyatçılarından itibaren XX. yüzyıl nazariyatçılarına kadar olan süreç içinde yer almış bazı nazariyatçıların makam tariflerine yer verilirken Zekâi Dede'nin dönemi ve bu dönemdeki makam kullanımı göz önünde bulundurulmuştur. Makam analizi yapılan bölümde aşağıda sunulan makam tarifleri esas alınmıştır.

2.2.1. Acem Makamı

Urmevî ve Merâgî'de Acem makamıyla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Merâgî'nin döneminde yaşayan Hızır bin Abdullah'ın *Kitâb-ı Mûsikî* adlı eserinde ise bu makamın bahsi geçmektedir. Lâdikli Mehmed Çelebi ve Hızır Ağa'nın eserlerinde de bu makamdan söz edilmiştir. (Kutluğ, 2000, s. 354).

Hızır bin Abdullah, *Kitab-ı Edvar* isimli eserinde Acem makamının tarifini şu şekilde vermektedir: “Acem oldur ki ırâk tamâm göstere ine düğâh ine düğâh karar ide” (akt. Uslu, 2016, s. 152).

Abdûlbaki Nâsır Dede'nin bu makamı şu şekildedir: “Gerdaniye perdesinden Nihavend yapmaya başlayıp Çargâh perdesine gelince dönüp Uşşak karar verir. Bu bileşimin bizden öncekilerin buluşu olduğu düşünülebilir” (akt. Tura, 2006, s. 46).

Hüseyin Sadettin Arel, Acem makamının acem perdesindeki çargâh beşli ile Bayâtî makamının birleşmesi sonucu meydana geldiğini söylemiştir. Suphi Ezgi ise bu makamı, uşşak diziyile bu dizinin altıncı derecesi olan acem perdesindeki acemaşiran dizinin birleşmesi olarak tarif etmiştir. Fikret Kutluğ, Acem makamı tarifinde bu makamda bestelenen eserlerin düğâh perdesinden de başlasa acem perdesi civarında seyrettiğini söylemektedir. Acem perdesinin en fazla asma karar yapılan perde olduğu belirtmektedir. Güçlü perdesi nevâ perdesi olarak kabul edilirken acem perdesi de bu sık kalışlardan dolayı güçlü perde olarak kabul edilmektedir. Arel'in çargâh olarak adlandırdığı dizinin aslında nigâr olduğunu söyleyen Kutluğ, makamın tarifinde nigâr gösterildikten sonra bâyatî

makamının kendine özgü karar şekli ile makamın son bulunduğunu söylemektedir (Kutluğ, 2000 ss. 355-356).

2.2.2. Acemkürdi Makamı

Bu makamda bestelenen en eski eserlerden yola çıkılarak makamın çok eski bir geçmişi olmadığı anlaşılmaktadır. Abdülbaki Nasır Dede'nin Tedkik u Tahkik adlı eserinde de bu makamın tarifi bulunmamaktadır. Bu makamda rastlanan ilk eserler Dede Efendi ve sonrasında İsmail Ağa ve Osep Ağa'nın eserleridir. Buradan anlaşıldığı üzere Acemkürdi makamının terkinin III. Selim Han ya da II. Mahmud Han zamanında yapılma ihtimali yüksektir. Makamın tarifinde, acem makamıyla başlandıktan sonra kürdî çeşniyle düğâh perdesinde karar edilir. Bu makamda Zekâi Dede, Osep Ağa ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in fasılları bulunmaktadır (Kutluğ, 2000, s. 489).

Özkan'ın makam tarifi şu şekildedir:

“Acem perdesi civarından seyre başlanır. Acem perdesindeki Çargâh beşlisi gösterildikten sonra bu perdede Çargâh çeşniyle yarım karar yapılır. Sonra Beyâti dizisine geçilir ve eğer uzunsu Beyâti dizisinde gezinilip, Acem makamında olduğu gibi, Acem makamı tamamlanıp Kürdî dörtlüsüne geçilerek, Düğâh perdesinde Kürdî çeşniyle tam karar yapılır. Eğer eser bütün bu özellikleri gösterebilecek kadar uzun seyre müsâit değilse, Acem perdesindeki çargâh beşlisinden sonra Nevâ perdesindeki Buselik gösterilip yerinde Kürdî dörtlüsüne geçilir ve Kürdî çeşniyle tam karar yapılır. Daha evvel de incelendiği gibi, bu tarz Acem Kürdî, Acem perdesindeki Çargâh beşlisine yerinde Kürdî dizisinin eklenmesinden meydana gelmiş olan şeklidir ve çok kullanılmıştır” (Özkan, 1984, ss. 320-321).

2.2.3. Acemaşiran Makamı

Acemaşiran makamından ilk örneklere XVI. yüzyılda rastlanmaktadır. Kırım Hanı II. Gazi Giray Han'ın bu makamda bestelediği peşrev ve sazsemai nota arşivlerinde mevcuttur. Buna rağmen II. Gazi Giray Han'ın bu makamın mucidi olduğu kesin olarak söylenememektedir (Kutluğ, 2000, s. 435).

Şed makam kavramını nazariyat alanına ilk defa getiren müzikolog Rauf Yekta Bey'e göre Acemaşiran makamı, Çargâh makamının acemaşiran perdesine göçürülmüş halidir. Arel ve Ezgi de bu makamı Rauf Yekta Bey gibi çargâh makamının acemaşiran perdesine şeddi olarak ele almışlardır. Kutluğ'a göre acemaşiran makamını işleyen bestekârlar iki çeşit seyir

kullanmışlardır. Birinci çeşit seyirde önce acem makamı işlenerek yani acem ve çargâh perdelerinde nigâr çeşnisi yapılıp ardından acem makamındaki kadar uzun olmayacak şekilde bayâti makamı gösterilerek acemaşiran perdesinde yine nigâr çeşnisiyle karar edilmektedir. İkinci seyirde ise yine acem makamıyla başlandıktan sonra bayâti makamının asma kararları kullanılmadan nevâ ve acem perdelerinde seyre devam edilir ve inici seyirle bazen nim hisar perdesi de kullanılarak acemaşiran perdesinde nigâr çeşnisiyle karar edilir (Kutluğ, 2000, s. 437).

2.2.4. Ferahnâk Makamı

Bazı kaynaklarda ferâhnağ makamını terkip eden kişi Şakir Ağa olarak geçse de Abdülkadir Merâğî'nin Câmî'ü'l-Elhân adlı eserinde isim verilmemiş ferhâhnağ dizisine benzer bir dizi bulunmaktadır. Yine Merâğî'nin Nihavend-i Kebir makamında devr-i revan usulünde bestelediği kâr formundaki eserin meyân bölümündeki geçki bu dizinin o dönemde kullanıldığına işaret etmektedir. Bu bilgilere rağmen III. Sultan Selim Han dönemine kadar bu makamın bir isim altında kullanılmadığı, literatürde rastlanılmadığı bilinmektedir. Bilinen en eski eserler Şakir Ağa'ya aittir (Kutluğ, 2000, s. 263).

Ferahnâk makamının karar sesi ırak perdesidir. Seyri inicidir. Dizisi, ırak perdesinde ferahnâk beşlisi ve nim hicaz perdesinde hicaz dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Makam kullanımında nevâ perdesinde rast, segâh perdesinde ferahnâk ve düğâh perdesinde rast dizileriyle asma kalışlar yapılmaktadır. Bunların dışında birçok eserde hüseyni perdesinde buselik dörtlüsü ve buselik perdesinde uşşak-nişâbur veya acemli hüseyni dizisi kullanılmaktadır. Dede ve Şakir Ağa'nın eserlerinde bu dizilere rastlanmaktadır. Ferahnâk makamında karar etmeden önce yegâh perdesinde rast çeşnisi ile asma karar yapılması çok sık görülmektedir (Özkan, 1984, ss. 477-478).

2.2.5. Gerdaniye Makamı

“Sistemci okul kurucularında, Gerdaniye makamı, âvâzeler içinde bulunan ve henüz makam niteliği kazanamayan ve yegâh üzerinde kurulmuş dokuz sestem oluşan bir dizi olarak tespit edilmiştir” (Kutluğ, 2000, s. 351).

Kantermioğlu, gerdaniye makamını şu şekilde açıklamıştır: “Gerdaniye perdesi ince sesli rast perdesidir ve bu perdenin makamı rast perdesinde karar kıldığı takdirde, ince sesli perdelerde gezinen bir rast makamı icra edilmiş olur. Gerdaniye makamının rast

makamından pek farkı kalmazdı. Onun için gerdaniye makamı seslendirilirken, gerdaniye perdesinden hareketle başlanır ve tam perdelerle yani eviç, hüseyni, nevâ, çargâh ve segâh perdeleri ile inilip düğâh perdesinde karar kılınır” (akt. Tura, 2001, s. 67-68).

Abdûlbaki Nâsır Dede bu makamı şöyle tarif etmiştir: “Gerdaniye perdesinden Rast yapmaya başlayıp Uşşak karar verir. Bu bileşim sonrakilerin buluşudur” (akt. Tura, 2006, s. 45).

Hüseyin Sadettin Arel’in tarifi ise şöyledir: “Rast dizisinin tiz tarafından başlanarak gerdaniye, nevâ, hüseyni perdelerinde asma kararlar yapıldıktan sonra hüseyni beşlisi ile düğâhda kesin karar verilir” (Arel, 1993, s. 252).

2.2.6. Gülizar Makamı

“Gazi Giray Han tarafından bestelenen peşrev ve saz semaisi ile mûsikî âlemine tanıtılan Gülizar makamı da diğer bazı makamlar gibi, bir süre ele alınmamış, 17. Yüzyılın sonlarına doğru Baba Zeytun bu makamdan bir peşrev bestelemiş, III. Sultan Selim Han döneminde Tanburi İsak makamı yenilemiş ve bir fasıl halinde çok güzel eserleri mûsikîmize hediye etmiştir” (Kutluğ, 2000, s. 346).

Abdûlbaki Nâsır Dede’nin makam tarifi şu şekildedir: “Buselik-Aşîran yapmaya başlar, dönüp Düğâh perdesinde karar verir. Bu bileşim, bizden öncekilerin gecikenlerden birinin edvârında görülmüştür” (akt. Tura, 2006, s. 55).

Kutluğ’un Gülizar makamı tarifi şöyledir:

“Gülizar genellikle durağı göstererek tiz durağa atlamak suretiyle başlar. Tizde Uşşak dörtlüsü ve Hüseyinî beşlisi içinde karışık olarak seyir yapar. Güçlü olan Hüseyinîde belirli bir ısrarla asma kararlar verir. Bu arada makamı tezyin için Nevâ üzerinde Karcığâr geçkisi yaptığı görülür. Bu geçki, Gülizar’ın bir özelliğidir. Yine, tıpkı Beyatî makamında yapılan Karcığâr ve Nikriz geçkileri gibi. Gülizar makamını Hüseyinî’den ayıran belli başlı farklar, Hüseyinî üzerinde bir Hüseyinî dizisinin bulunması ve bu dizide makamın seyir yapması, bir de Karcığâr geçkisinin yapılmış olmasıdır” (Kutluğ, 2000, s. 347).

2.2.7. Hicaz Makamı

Sistemci okulda Hicaz makamı on iki makam arasında gösterilmiştir. Safiyüddin Urmevî, Abdülkadir Merâği ve Mevlâna Mübarek Şah bu makama dizisiyle birlikte eserlerinde yer

vermişlerdir. Sistemci okuldaki hicaz ile bugün kullanılan hicaz makamı arasında yapısal farklılıklar bulunmaktadır (Kutluğ, 2000, s. 176).

Hızır bin Abdullah'ın tarifi şu şekildedir: “dügâh hemân, segâh hemân, dügâh hüseynî hemân, segâh hisâr evi serâgaz, dügâh hüseynî evi, segâh hisâr evi, yekgâh gerdâniyye evi, dügâh muhayyer evi hemân” (akt. Çelik, 2001, s. 34).

Abdülbaki Nâsır Dede, bu makamı şöyle tarif etmiştir: “Nevâ perdesinden başlayıp Hicaz'a, Segâh'a sonra Dügâh perdesine gelip orada karar verir; ama Nevâ perdesinden yukarı Hüseynî, Evc, Gerdâniye ve Muhayyer perdesine çıkılabilir; Dügâh perdesinden aşağı da Rast perdesine inilebilir. Eskiler, Hicâz yerine Sabâ perdesi kullanırlardı. Bu şekilde, Hicâz perdesi kullanımı sonrakilerin eskilerinin buluşudur” (akt. Tura, 2006, s. 38).

Hicaz makamının karar sesi dügâh perdesidir. İnici-çıkıcı ya da bazen çıkıcı seyir kullanılmaktadır. Dizisi, dügâh perdesinde hicaz dörtlüsüne nevâ perdesinde rast beşlisinin eklenmesiyle meydana gelir. Güçlü perdesi nevâ perdesidir. Nevâ perdesinde rast çeşniyle yarım kararlar yapılır. Hicaz makamında hem tiz hem de pest bölgelerde genişlemeler yapılır. Karar perdesi veya güçlü perdesi civarından seyre başlanır. Diziyi oluşturan perdelerde çeşniler gösterildikten sonra güçlü perdesi olan nevâ perdesinde yarım karar gerçekleştirilir. Dizide ve istenilen bölgelerde genişlemeler yapıldıktan sonra dügâh perdesinde hicaz dizisiyle karar edilir (Özkan, 1984, ss. 140-141).

2.2.8. Hicazkâr Makamı

Hicazkâr makamı, şed makam olarak ele alınmaktadır. Karar perdesi rasttır. Seyri inicidir. Zirgüleli Hicaz makamının şedleri arasında geçmektedir. Dizisi, rast perdesinde hicaz beşlisine, nevâ perdesinde hicaz dörtlünün eklenmesiyle oluşur. İnici bir makam olduğundan dolayı birinci derece güçlüsü gerdaniye perdesidir. Gerdaniye perdesi üzerinde iki farklı seyir yapılmaktadır. İlkinde gerdaniye perdesinde hicaz dizi kullanılırken, ikincisinde gerdaniye perdesinde buselik dizisi kullanılmıştır. İkinci derece güçlü olarak nevâ perdesi kullanılmaktadır. Nevâ perdesi üzerinde hicaz dizisiyle asma kararlar yapılır. Gerekli asma kararlar gösterildikten sonra rast perdesinde zirgüleli hicaz dizisiyle tam karar edilir (Özkan, 1984, ss. 240-242).

2.2.9. Hisar Buselik Makamı

Hisar Buselik makamını kimin terkip ettiği bilinmemektedir. Arşivlerde Tanburi Mustafa Çavuş'un bu makamda bestelediği bir şarkı bulunmaktadır. Zekâi Dede'nin bu makamdan bestelediği bir fasıl mevcuttur. Bu fasıl için bestelediği Hisar Buselik Yürük Semai'sinin sevilmesi sonucunda bu makam geri planda kalmaktan kurtulmuştur. Hisar makamıyla karara gidilirken buselik makamının bir araya gelmesinden oluşmuştur. Kutluğ, Hisar ve buselik makamlarının güçlülerinin hüseynî perdesi olmasından dolayı buselik makamına geçiş daha mülayim, kolay ve aynı zamanda güzel olmakta olduğunu söylemektedir (Kutluğ, 2000, s. 479).

Abdülbaki Nâsır Dede'nin tarifi şu şekildedir: “Hisâr yapmaya başlayıp yine Çargâh perdesine gelince, dönüp Buselik yaparak karar verir. Bu da yeni buluşlardandır” (akt. Tura, 2006, s. 56).

2.2.10. Hüseyni Makamı

Bu makam, sistemci okulda on iki ana makam arasında geçmektedir. En eski makamlarımızdan biri olarak kabul edilen Hüseyni'nin sistemci okuldan evvel de bilindiği söylenmektedir. Folklorumuzdan yola çıkılarak bu durum söylenmektedir. Orta Asya, İran, Irak, Azerbaycan ve Anadolu'da halk ezgilerinde sıkça kullanılan bir makamdır. Safiyüddin Urmevî, bu makamı Muhayyirü'l-Hüseyni olarak verirken, Abdülkadir Merâgi'nin ise bu makamın dizisini Nevruz makamının dizisiyle aynı şekilde ele almıştır. Hızır bin Abdullah ve Bedr-i Dilşâd da bu makamın bugünkü dizisini vermektedirler (Kutluğ, 2000, ss. 170-171).

Abdülbaki Nâsır Dede'nin tarifi şöyledir: “Hüseyni perdesinden başlayıp Nevâ, Çargâh, Segâh ve Dügâh perdesine inip orada karar verir. Hüseyni'den yukarı Evc, Gerdâniye, Muhayyer perdelerine çıkabilir; Dügâh'tan aşağı da Rast perdesine inebilir. Bu makam üzerinde, eskilere göre daire konusundan başka görüş ayrılığı yoktur” (akt. Tura, 2006, s. 37).

Hüseyni makamının karar perdesi dügâhtır. Seyri inici-çıkıcıdır. Dizisi, Dügâh perdesindeki hüseyni beşlisiyle, hüseyni perdesindeki uşşak dörtlünün birleşmesinden meydana gelir. Bazen inici nağmelerde eviç perdesi yerinde acem perdesi kullanılır. Bu durumda hüseyni perdesinde kürdi dörtlüsü kullanıldığı görülmektedir. Güçlü perdesi hüseyni perdesidir.

Seyre güçlü perdesi civarından başlanır. Diziyi oluşturan çeşnilerde seyredildikten sonra hüseyni perdesinde uşşak çeşnili yarım karar edilir. İstenildiği takdirde tiz bölgede genişleme gösterildikten sonra düğâh perdesinde hüseyni dizisiyle karar edilir (Özkan, 1984, ss. 156-158).

2.2.11. Hüzzam Makamı

16. yüzyılın ikinci yarısına kadar Hüzzam makamıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. 16. yüzyıl bestekârlarından Gazi Giray Han'ın bu makamda peşrev ve saz semaisi bulunmaktadır. Abdülbaki Nâsır Dede bu makamı şu şekilde tarif etmiştir: “Hüzzam, Gerdaniye perdesinden Hicaz agâze edüb, Nevâ perdesine geldikte, Nevâ perdesinden Segâh perdesine dek Irak karar ede ve bu makam müteahhirinin ihtiradır” (akt. Kutluğ, 200, s. 196).

Makamın karar sesi segâh perdesidir. Seyri inici-çıkıcıdır. Makamın dizisi farklı şekillerde tanımlanmıştır. İlk tanıma göre segâh perdesindeki hüzzam beşlisine, eviç perdesindeki hicaz dörtlü eklenmesiyle meydana gelmiştir. Diğer tanımlarda ise incelenen eserlerden yola çıkılarak nevâ perdesinde hümayun dizisi ve gerdaniye perdesinde buselik beşlisinin bulunduğu söylenmektedir. Güçlü perdesi nevâ perdesidir. Seyre hüzzam beşlisi seslerinden başlanır. Makamı oluşturan çeşni ve dizilerde seyir yapıldıktan sonra güçlü perdesinde yani nevâ perdesinde yarım karar verilir. Genişlemeler yapıldıktan sonra segâh perdesinde tam karar yapılır (Özkan, 1984, ss. 288-291).

2.2.12. Isfahan Makamı

Isfahan makamı, sistemci okulun 12 ana makamı arasında yer almaktadır. Safiyüddin Urnevî, Mevlâna Mübarek Şah, Abdülkadir Merâgi, Hızır Ağa ve Hızır bin Abdullah eserlerinde bu devri gösteren daireleri şemalar şeklinde ele almıştır fakat tarifi bulunmamaktadır. Bu makam hakkındaki ilk tarifler Kantemiroğlu ve Abdülbaki Nâsır Dede'ye aittir. Kantemiroğlu'nun tarifi şu şekildedir: “Pençgâhtan hareket eder. Andan hüseyniye çıkıp avdet eder. Pençgâha, çargâha, segâha uğradıktan sonra düğâh perdesinde karar kılar” (akt. Kutluğ, 2000, ss. 341-342).

Abdülbaki Nâsır Dede'nin tarifi ise şu şekildedir: “Nevâ perdesinden başlayıp Hicaz perdesine iner, yine Nevâ perdesine dönüp oradan çargâha, segâha ve düğâh perdesine inerek

orada karar verir; Nevâ perdesinden yukarı hüseyinî, acem, gerdâniye ve muhayyer perdesine dek çıkabilir ve düğâh perdesinden aşağı rast perdesine inebilir” (akt. Tura, 2006, ss. 38-39).

2.2.13. Kûçek Makamı

Hızır bin Abdullah'ta bu makamın tarifi bulunmaktadır. Makamın sesleri düğâh, segâh, çargâh, kûçek evi, hüseyinî, hisar, gerdaniye ve muhayyer olarak gösterilmiştir. Abdülbaki Nâsır Dede ise şu şekilde tarif etmiştir: “Hüseyinî perdesinden Muhayyer perdesine dek suûden ve hubûten Uşşak âğâze edüp Sabâ karar eder.” Eski nazariyatçıların bütün tarifleri küçük farklılıklarla birbirine benzemektedir (Kutluğ, 2000, s. 340).

Makamın karar sesi düğâh perdesidir. Seyri inici-çıkıcıdır. Düğâh perdesindeki sabâ dizisiyle, yer yer hüseyinî perdesindeki uşşak dörtlüsünün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Güçlü perdesi sabâ makamının güçlü perdesi olan çargâh perdesidir. Ayrıca hüseyinî perdesi de önemli asma karar perdelerindedir. Seyir olarak yerinde sabâ veya hüseyinî perdesindeki uşşak ile başlanılabilir. Sabâ makamında olduğu gibi çargâh perdesinde yarım kararlar gösterilir. Hüseyinî perdesinde uşşak dizi gösterildikten sonra mutlaka düğâh perdesinde sabâ dizisiyle karar edilir (Özkan, 1984, ss. 353-354).

2.2.14. Mahur Makamı

Sistemci okulda 24 şube içerisinde yer alan Mahur makamı, en eski makamlarımız arasındadır ve iki tür olarak gösterilmiştir. Çargâh, nevâ, hüseyinî, eviç ve gerdaniye seslerinden oluşan makama Mahur-ı Sagir denirken, Rast, düğâh, buselik, çargâh, nevâ, hüseyinî, eviç ve gerdaniye perdelerinden meydana gelen diziye ise Mahur-ı Kebir denmiştir. Abdülkadir Merâgî, Mevlana Mübarek Şah, Hızır Ağa ve Kantemiroğlu eserlerinde bu makamdan bahsetmişlerdir (Kutluğ, 2000, s. 438).

Abdülbaki Nasır Dede'nin tarifleri şu şekildedir:

“Mahûr-ı sagîr: Gerdâniye perdesinden rast yapmaya başlayıp Nevâ perdesine gelince Çargâh perdesini gösterip orada karar verir. Bunda da, sonrakilerin eskileri ile eskiler arasında görüş ayrılığı yoktur; ama zamanımızda tek başına, bağımsız olarak kullanılmamaktadır. Mahur-ı Kebir: Küçük Mahur şeklinde başlayıp Rast karar eder. Bu, sonrakilerin eskilerinin ve eskilerin Gerdâniye dedikleri bileşimdir” (akt. Tura, 2006, s. 45).

Özkan, Mahur makamını şed makam olarak vermiştir. Karar sesi rast perdesidir. Seyri inicidir. Dizisi, rast perdesindeki çargâh beşliye nevâ perdesindeki çargâh dörtlünün eklenmesiyle oluşur. Yani çargâh makamı dizisinin rast perdesindeki inici şeddi olarak belirtilmiştir. Güçlü perdesi, tiz durak olan gerdâniye perdesidir. İkinci merteye güçlü perdesi ise nevâ perdesidir. Seyre tiz durak olan gerdâniye perdesi civarından başlanır. Tiz bölgede gezinildikten sonra gerdâniye perdesinde çargâh çeşniyle yarım karar edilir. Daha sonra hüseyni, nevâ ve çargâh perdelerinde asma kararlar yapıp, rast perdesinde çargâh dizisiyle karar edilir (Özkan, 1984, ss. 192-193).

2.2.15. Muhayyer Buselik Makamı

Bu makam, Lâdikli Mehmed Çelebi, Hafız Post ve Hızır Ağa'nın eserlerinde geçmektedir. Ayıntabî Mehmet Bey'in bu makamda bir kârı bulunmaktadır. Bunlardan yola çıkılarak II. Beyazıt döneminde terkip edildiği düşünülmektedir (Kutluğ, 2000, s. 483).

Hızır Ağa'nın tarifi şu şekildedir: “Tiz-Çargâh kopup Hüseyinî'ye dek inip ve Hüseyinî'den Muhayyer perdesini gösterip sonra da tekrar Hüseyinî, Nevâ, Çargâh ve Nim-Büselik gösterip Dügâh'da karar kıla” (Tekin, 2003, s. 133).

“Muhayyer Buselik makamı inicidir. Muhayyer makamı gereği gibi icra olunduktan sonra, ya karar perdesinden veya Çargâh perdesinden Buselik makamına geçilebileceği gibi, herhangi münasip bir perdeden de Buseliğe geçilir ve Dügâhta karar verilir” (Kutluğ, 2000, s. 483).

2.2.16. Muhayyer Makamı

Safiyüddin'de muhayyer makamıyla ilgili bir bilgi bulunmazken hüseyni dizisi Muhayyir-ül Hüseyinî olarak geçmektedir. Merâgî, ilk kez muhayyer makamını ayrı bir makam olarak ele almış ve 24 şube içinde farklı bir dizi olarak göstermiştir. Fakat makamın ilk tarifleri Kantemiroğlu ve Tanburi Hızır Ağa'da geçmektedir (Kutluğ, 2000, ss. 343-344).

Kantemiroğlu'nun tarifi şu şekildedir: “Muhayyer perdesi Tiz Dügâh perdesidir. Muhayyer makâmı, seslenme hareketine Hüseyinî perdesinden başlar ve incelere doğru, üç perde çıkıp kendini gösterir; fakat tam mânâsıyla icrâ edilmiş olmadığından, tam perdelerle inip, Dügâh perdesinde karar verir” (akt. Tura, 2001, s. 69).

Hızır Ağa'nın tarifi ise şu şekildedir: "Tiz Çargâh'dan kopup Hüseyinî'ye dek inip Hüseyinî'den Muhayyer perdesini yani Tiz Dügâh'ı gösterip sonra da tekrar Hüseyinî'ye inip Hüseyinî'den Sabâ uslubu ve arası Dügâh'a inip karar kıla" (akt. Tekin, 2003, s. 134).

Abdülbaki Nâsır Dede ise şu şekilde açıklamıştır makamı: "Muhayyer perdesinden Uşşâk yapmaya başlayıp Hüseyinî karar verir. Bunda görüş ayrılığı yoktur" (akt. Tura, 2006, s. 57).

2.2.17. Müstear Makamı

Müstear makamı Safiyüddin Urmevî ve Abdülkadir Merâgî'de bulunmazken Hızır bin Abdullah ve Hızır Ağa'nın eserlerinde geçmektedir. Hızır bin Abdullah "Müstear oldur kim büzürk evinden uzzâl göstere ine dügâh karar ide" olarak tarif etmiştir bu makamı (akt. Uslu, 2016, s.151).

Hızır Ağa ise, "Müste'âr oldur ki segâh kopup nim hicâz ve nevâ gösterüp nevâdan yine nim hicâz nîmi ile segâha inüp ba'dehu evc perdesinden bu siyâk üzre ya'ni hicaz nîmi ile segâha inüp ve nim kürdîyi göstere ve perde-i segâhta karar ide" şeklinde ifade etmiştir (akt. Tekin, 2003, s. 109).

Haşim Bey'in tarifi de şu şekildedir: İbtidâ kürdî, segâh, hicâz, nevâ, hüseyinî, acem, gerdâniye perdeleriyle ağâze ederek nevâyâ kadar inüb, ba'dehu hüseyinî, nevâ, hicâz, segâh, kürdî basarak dügâhsız segâhta karar eder" (akt. Tırışkan, 2000, s. 33).

Abdülbaki Nasır Dede'de ise şu şekildedir: "Hicaz yapmaya başlayıp Uzzâl perdesinde çokça durarak Hicaz yapar ve karar; ama Hüseyinî perdesinden başladığında, Evc ve Gerdâniye perdelerine de gitmesi gerekir" (akt. Tura, 2006, s. 47).

2.2.18. Nevâ Makamı

Nevâ makamı, sistemci okulda 12 ana makam arasında geçmektedir. Safiyüddin Urmevî'nin *Şerefiye* ve Abdülkadir Meragî'nin *Câmi'ül-Elhân* adlı eserlerinde bu makam Buselik dizisiyle gösterilmiştir (Kutluğ, 2000, s. 173).

Hızır bin Abdullah'ın *Kitabu'l-Edvar* isimli eserinde ise günümüzde kullanılan Nevâ makamının dizisi verilmiştir. "Dügâh hemân, segâh hemân, çargâh hemân, dügâh hemân serâgaz, segâh hisâr evi, yekgâh gerdâniyye evi, dügâh muhayyer evi hemân, dügâh hemân" (akt. Çelik, 2001, s. 35).

Kantemiroğlu'nda bu makam şu şekilde geçmektedir: “Balada zıkr olunduğı üzere Dügâh perdesinden hareket idüb ve Nevâ perdesinde kendüyi beyân eyledikten sonra Tiz Hüseyini'ye dek çıkmak ve nerm Nevâ'ya dek yani Yegâh'a dek inmek ve dâim temâm perdeler ile hareket eylemek hükmi vardır ve gelüp Dügâh perdesinde karâr (u) istirâhat ider” (akt. Tura, 2001, s. 61).

Abdülbaki Nasır Dede'nin tarifi ise şöyledir: “ Evc perdesinden başlayıp Hüseyinî, Nevâ ve Hicaz perdesine inip sonra yine Nevâ'ya dönerek oradan Çargâh ve Segâh perdesiyle Dügâh perdesine gelerek orada karar verir. Evc perdesinden yukarı Gerdâniye ve Muhayyer perdesine dek çıkabildiğı gibi, Dügâh perdesinden aşağı Rast perdesine de inebilir. Bu gönül okşayıcı makamın sonrakilerin buluşu olduğu sanılmaktadır” (akt. Tura, 2006, ss. 36-37).

2.2.19. Nikriz Makamı

“Nikriz makamı en eski makamlarımızdandır. Sistemci okulda evvelden beri bilindiğı kesinlik kazanmaktadır. Nikriz, tam bir makam niteliğı ile sistemci okulda kabul edilmemiş, 24 şube içinde görölmüştür. Sistemci okul nikrizi çeşit olarak tertiplemiş ve ikisine ayrı isimler vermiştir. Bu ayrıma göre, beş sestem oluşan nikrize “Niyriz-i Sagir”, sekiz sestem oluşan nikrize de “Niyriz-i Kebir” denilmiştir” (Kutluğ, 2000, s. 205).

Nikriz makamı, Abdülbaki Nasır Dede'de şu şekilde verilmiştir: “Evc perdesini Acem'e dönüştürerek Hicaz yaparak Rast perdesinde karar verir. Sonrakilerin, Evc perdesi yerine Acem perdesini koymaları dışında, bu bileşim hakkında görüş ayrılığı yoktur” (akt. Tura, 2006, s. 45).

Nikriz makamının karar sesi rast perdesidir. Seyri inici-çıkıcıdır. Bazen çıkıcı seyir kullanıldığı da görölmektedir. Dizisi, rast perdesindeki nikriz beşlisine, nevâ perdesindeki rast dörtlünün eklenmesiyle meydana gelmiştir. Güçlüsü nevâ perdesidir. Seyre genellikle nevâ perdesi civarından başlar. Makamı oluşturan çeşniler gösterildikten sonra nevâ perdesinde rastlı ya da buselikli yarım kararlar yapılır. Asma kararlar gösterildikten sonra rast perdesinde yeden kullanılarak tam karar edilir (Özkan, 1984, ss. 384-385).

2.2.20. Rast Makamı

“Sistemci okul ile Rauf Yekta Bey sisteminde ana dizi olarak tespit ve kabul edilen Rast dizisi ve bu diziden doğan Rast makamının, sistemci okulda on iki makamdan sayılması, bugün bile

bazı mûsikîciler tarafından benimsenmektedir. Safiyüddin'in *Kitabü'l-Edvâr*'ı ile Mevlâna Mübarek Şah'ın *Şerhü'l-Edvâr*'ı ve Abdülkadir'in *Câmi'ü'l-Elhân*'ında, Rast makamı Yegâh perdesi üzerine kurulmuş ve bizim bugün Yegâh dediğimiz dizinin bir aynı olmuştur. Sistemci okul kurucularından evvel de bilinen Rast makamı, o devirlerde çok kullanılan Uşşak, Beyâtî, Irak, Buselik gibi makamlarla birlikte kullanılan ve rağbet gören makamlarımızdan biri olmuştur. O dönemlerde bestelenen Rast eserler bize kadar gelmemiş ise de Abdülkadir'in Rasttan bestelediği Düyek Kâr-ı Muhteşem, Sofyan Nakış Beste ve diğerleri ve semâiler elimizdedir. Bu eserlerin elimizde bulunan notaları Rast perdesi üzerinden yazılmışlardır. Halbuki Abdülkadir, *Câmi'ü'l-Elhân*'ında, Rastı Yegâhtan başlatmıştır. Sistemci okulun kuruluşundan evvel, mûsikîciler Rast makamını Yegâh perdesi üzerinde kurmuşlar ve ilk beş sese şu adları vermişlerdi: Yegâh, Dügâh, Segâh, Çargâh ve Pençgâh. II. Sultan Murad Han döneminde yetişen ve bize kitapları ile ışık tutan Hızır bin Abdullah ve Bedr-i Dilşâd, 12 makamdan sayılan Rast makamını Yegâhtan alarak Rast perdesine göçürmüşler" (Kutluğ, 2000, ss. 160-161).

Abdûlbaki Nâsır Dede, Rast makamını şöyle açıklamıştır: "Rast perdesinden başlayıp Dügâh, Segâh ve Çargâh perdesine çıkıp aşağı döner; Segâh ve Dügâh ile Rast perdesine gelip orada karar verir. Çargâh'tan yukarı Nevâ, Hüseyini, Acem ve Gerdâniye perdesine kadar, Rast perdesinden aşağı Irak, Aşiran ve Yegâh perdesine dek gezinebilir" (akt. Tura, 2006, s. 36).

Rast makamının karar sesi rast perdesidir. Seyri çıkıdır. Dizisi, rast perdesindeki rast beşlisine, nevâ perdesindeki rast dörtlüsünün eklenmesiyle meydana gelmiştir. Güçlü perdesi nevâ perdesidir. Seyre durak perdesi civarından başlanır. Makamın seslerinde çeşniler yapıldıktan sonra güçlü perde olan nevâ perdesinde yarım karar verilir. Sonrasında tekrar makam içinde gerekli asma kalışlar yapılarak karar perdesi olan rast perdesinde karar edilir (Özkan, 1984, ss. 115-117).

2.2.21. Sabâ Makamı

"Safiyüddin Urmevî, *Kitabü'l-Edvâr* ve *Şerefiye*'sinde cinslerden söz ederken, genelde cinslerin kuvvetli ve yumuşak cins diye ikiye ayrıldığını, ikiye ayrılan cinslerin de çeşitleri bulunduğunu bildirmektedir. Safiyüddin, "cins-i müfred-i mutavassıt" adını verdiği bu eksik dörtlüye "Rahavi" adını da vermektedir. Yine Safiyüddin, aynı cins çeşidi içinde "Cins-i müfred-i asgar" adında ikinci bir eksik dörtlü daha vermektedir" (Kutluğ, 2000, s. 333).

Hızır Ağa'nın sabâ makamı için şu tarifte bulunmuştur: "Sabâ şol hazîn nagâmıdır ki dügâh kopup segâh ve çargâh ile nim sabâyı ve hüseyinî perdelerin gösterüp ve hüseyinîden dönüp

bî-nevâ sabâ nîmi ile çargâh ve segâhı beyân ve dügâhda makarrı ayân ide” (akt. Tekin, 2003, s. 112).

Abdûlbaki Nâsır Dede'nin tarifi ise şu şekildedir: “ Çargâh perdesinden başlayıp, onun üstündeki Sabâ perdesine çıkıp oradan yine Çargâh'a, Segâh'a ve Dügâh perdesine inerek orada karar verir; ama Sabâ perdesinden yukarı Hüseyinî, Acem, Gerdâniye ve Muhayyer perdesine dek ve Dügâh'dan aşağı da Rast perdesine dek gezinebilir. Makam, aslında eskilerin ve sonrakilerin eskilerinin Kûçek ve Zîr-efkend dedikleri makamdır” (akt. Tura, 2006, s. 38).

2.2.22. Segâh Makamı

“Sistemci okulun kurucularında, Segâh makam olarak değil, 24 şube içinde bulunan ve iki nağmeden oluşan bir lahindir. Şubeler, bilindiği gibi sistemci okulda asıl diziye eklenen ve terkiyatı meydana getiren melodik yapılardan oluşurlar. Makam sistematiği, sistemci okulda bu tertipte geliştirilmiştir. Irak makamı ile Segâh makamının bir ilişkisi olduğu, sistemci okulca yakından bilinmektedir. Segâhın, Iraktan esinlenerek doğduğu gözetiliyordu. Çünkü Irak 12 makam içinde gelişmiş ve bütünlük kazanmış olarak tespit ediliyor ve uygulanıyordu. Segâh ise henüz makam niteliği kazanmamıştı. Ancak bu durum çok sürmeyecek, II. Sultan Murad Han döneminin iki müzikoloğu, Segâhı bir makam olarak tespit ederek edvarlarında bu şekilde göstereceklerdir. Şu hale göre, Segâh sistemci okulun kurucularında ve ondan evvelki dönemlerde, Irak'ın içinde kapalı kalmış bulunmakta, henüz hüviyetini alamadan muhafaza edilmektedir. Böylece sistemci okuldan evvelki dönemlerde ve sistemci okul kurucuları döneminde Irak makamı tanınmakta ve icra edilmekteydi. Hızır bin Abdullah ve Bedr-i Dilşâd gelişen, büyüyen ve güzelleşen mûsikîmizin olgun havası içinde Segâhı makamlarımızdan saymışlar ve şubeden ayırmışlardır” (Kutluğ, 2000, ss. 408-409).

Hızır Ağa'nın segâh makamını şu şekilde tarif etmiştir: “Segâh şol şu'bedir ki evc kopup tamâm perdelerle inüp çargâh göstere ve perde-i segâhda karâr ide” (akt. Tekin, 2003, s. 112).

Abdûlbaki Nâsır Dede ise şöyle tarif etmektedir: “Segâh perdesinden başlayıp Dügâh ve Rast perdesine iner; dönüp Dügâh, Segâh, Çargâh ve Nevâ perdesine çıkar; sonra Nevâ'dan Çargâh, Segâh ve Kürdî perdesine inip Kürdî perdesinden dönüp Segâh perdesini gösterip orada karar verir. Ama Nevâ perdesinden yukarı Hüseyinî, Evc, Gerdâniye, Muhayyer ve Tiz Segâh perdesine dek çıkabildiği gibi, Rast perdesinden aşağı Irak, Aşîrân ve Yegâh perdesine dek inebilir” (akt. Tura, 2006, s. 36).

2.2.23. Şevk-u Tarab Makamı

Şevk-u Tarab makamı, III. Sultan Selim tarafından bulunmuştur. III. Sultan Selim Han ve Dede Efendi bu makamı en çok işleyen ve bu makamdan eser veren bestekârlardır. Sabâ ve Acemaşiran makamlarının birleşmesiyle meydana gelmiştir. Makam, Sabâ makamı seyriyle başlar. Güçlü perdesi, sabâ makamının da güçlü perdesi olan çargâh perdesidir. Sabâ makamı işlendikten sonra düğâh perdesine gelinerek sabâ seyri tamamlanır. Sonrasında kürdi perdesi açılır, sabâ makamındaki hicaz perdesinin yerini de nevâ perdesi alır. Acemaşiran perdesinde nigâr beşlisi kullanılarak, bu perdede karar edilir. Karar edilirken kaba çargâh perdesine kadar genişleme yapılabilir. (Kutluğ, 2000, s. 256).

2.2.24. Sûzidil Makamı

“Sûzidil makamı, bir görüşe göre III. Sultan Selim Han döneminin bir buluşudur. Makamı bulan ve bu makamdan ilk eserlerini veren de güzide bestekârlarımızdan Abdülhalim Ağa’dır. Abdülhalim Ağa’nın bu makamdan peşrev, saz semaisi, beste ve yürük semaisini bestelediğini biliyoruz. Aynı dönemin yine kudretli ve büyük bestekârlarında Seyyid Ahmed Ağa, Hacı Sadullah Ağa da diğer beste ve semaileri besteleyerek faslı tamamlamışlardır” (Kutluğ, 2000, s. 461).

Abdülbaki Nâsır Dede, Tedkîk ü Tahkîk adlı eserinde bu makamı şu şekilde tarif etmiştir: “Hüseyni perdesinden başlayıp Hisâr, Evc ve Gerdâniye perdelerine inip çıkarak ve Hisar gibi gezindikten sonra, Buselik şeklinde Düğâh perdesine inip Zirgüle perdesi ile Aşiran perdesine dek Hicaz karar eder; ve Evc ve Gerdâniye perdelerinde gezinirken Hüseyinî perdesinden Muhayyer perdesine dek çıkıcı ve inici şekilde Hicaz gösterilmesi kurallarındandır. Bu gönül bağlayıcı bileşim, Padişah Hazretlerinin eski Baş Musâhibi Hâlim Ağa’nın buluşudur” (akt. Tura, 2006, ss. 50-51).

2.2.25. Sûzidilâra Makamı

Arşivlerde Gazi Giray Han’a ait olduğu iddia edilen Sûzidilâra peşrev ve saz semaisi olmasına rağmen Abdülbaki Nâsır Dede, Sûzidilâra makamını kendisine derinden bağlı olduğu dönemin padişahı III. Sultan Selim Han’ın terkip ettiğini söyleyerek makamı şu şekilde etmiştir: “Buselik perdesinden başlayıp Çargâh perdesine çıkar; oradan yine Buselik’e, Düğâh’a, Rast’a ve Geveşt’e inip ardından Rast perdesi göstererek karar verir. Çargâh’tan yukarı Nevâ, Hüseyinî, Acem, Gerdâniye ve Muhayyer perdesine dek ve

Geveşt'ten aşağı Irak, Aşirân ve Yegâh perdesine dek gezinebilir. Cihanı süsleyen bu makam, bir hüner nehrinin kaynağı, bilgi ve beceri sahiplerinin başı olan (Padişahımızın) insan ruhuna safa bağışlayan buluşlarından biri, kutlu beğenilerinden bir lütuf goncasıdır” (akt. Tura, 2006, s. 38).

Kutluğ'un tarifi ise şu şekildedir:

“Sûzidilâra genelde Nigâr makamı çerçevesi içinde seyre başlar, Rast ve Çargâh perdeleri etrafındaki seslerde dolaşır. Bu arada Çargâh asma kararlar verdiği gibi Hüseyinî perdesinin gösterilmesine dikkat edilir. Güçlü perdesi Çargâh, karar perdesi Rasttır. Karar perdesinden daha peste doğru, Yegâh üzerine kurulmuş Nigâr dörtlüsü içinde seyir yapılır. Kararda çoğu zaman Geveşt perdesi yeden olarak kullanılır. III. Sultan Selim Han'ın Sûzidilâra âyin-i şerifinde, birinci selamın başlarında Nigâr makamı işlenmiş ve hâkim olan makam Nigâr olarak seyirde kendini göstermiştir. Keza, Sûzidilâra bestelerde de zeminin başlarında yine Nigâr seyri hâkim durumda bulunmaktadır. Hüseyinî perdesi gösterildiği zaman, Hüseyinî makamı uzun gösterilmez, fakat Hüseyinî çeşnişi belli edilir. Bu arada yapılan seyirde bazen Eviç perdesi bazen de Acem perdesi kullanılır, Dügâha doğru karara gidilmez, Nevâdan itibaren karara doğru Nigâr beşlisi içinde seyre başlanır ve Mahur çeşnişi ile karara gelinir, bu sırada Yegâhtaki Nigâr dörtlüsü içinde seyir gösterilmesi makamın icabıdır. Sûzidilârayı, donanımda Mahur dizisinin arıza işaretlerini kullanarak gösteririz” (Kutluğ, 2000, ss. 305-306).

2.2.26. Sûzinak Makamı

“Zirgülesiz ve Zirgüleli olarak iki türü bulunan Sûzinak makamı III. Sultan Selim Han döneminin bir buluşudur. Tarihi kayıtlar bize Sûzinâk'ı bulanın adını vermiyor ise de, elimizde bulunan eserlerden anladığımıza göre, aynı dönemin üç büyük bestekârlarından biri tarafından bulunmuş olacağı işaretini veriyor. Bu üç bestekâr Seyyid Ahmet Ağa (1728-1794), Abdülhalim Ağa (1720-1814) ve Küçük Mehmet Ağa'dır (?-1800)” (Kutluğ, 2000, s. 189).

Özkan, bu makamı Basit Sûzinak ve Zirgüleli Sûzinak makamı olarak basit ve şed makamlar adı altında almıştır. Basit Sûzinak makamının karar sesi rast perdesi, güçlü perdesi nevâ perdesidir. Dizisi, rast perdesindeki rast beşlisine, nevâ perdesindeki hicaz dörtlüsünün birleşmesinden meydana gelmiştir. İnci-çıkıcı seyre sahip makamda Nevâ perdesi civarından seyre başlanır. Güçlü nevâ perdesinde yarım kararlar gösterilir. Makamın dizisinde gerekli asma kararlar yapıldıktan sonra istenildiği takdirde genişlemeler yapılır ve rast perdesinde basit sûzinak dizisiyle veya acemli rast dizisiyle karar edilir (Özkan, 1984,

s. 181-182). Zirgüleli Sûzinak makamı tarifinde ise makamın Zirgüleli Hicaz makamının rast perdesindeki şeddi olarak geçmektedir. Dizisi rast perdesindeki hicaz beşlisine nevâ perdesinde hicaz dörtlünün eklenmesiyle meydana gelir. Seyri Basit Sûzinak makamındaki gibi inici-çıkıcıdır ve güçlü perdesi yine nevâ perdesidir. Basit Sûzinak makamıyla farkı karar perdesi yani rast perdesi üzerindeki hicaz beşlisidir (Özkan, 1984, s. 236).

2.2.27. Uşşak Makamı

Uşşak makamı, mûsikî tarihimiz boyunca farklı dizilerle kullanılmıştır. Meragî, bu makam için cesaret, kahramanlık gibi konuları ele alan eserler için kullanıldığını söylemiştir. Bedri Dilşâd ise Uşşak makamının Dügâh perdesinden başladığını ve Irak perdesinde karar ettiğini söylemiştir. Ahi Çelebi’de bugün kullanılan Uşşak makamı, Dügâh makamı olarak geçmektedir. Mevlevilerin de bugünkü Uşşak makamını Dügâh olarak adlandırdıkları bilinmektedir. Beste-i kadim arasında yer alan Dügâh âyin-i şerif, Uşşak makamında bestelenmiştir. Kantermiroğlu, Dügâh makamını açıklamış ve Dügâh makamının niteliği başlıkları ile Uşşak makamının özelliklerini bildirmiştir. Abdülbaki Nâsır Dede, ana makamlar arasında yer verdiği Uşşak makamını Dügâh makamında ayırarak bu iki makam için ayrı tarifler vermiştir (Kutluğ, 2000, ss. 164-167).

Abdülbaki Nâsır Dede’nin tarifi şu şekildedir: “ Nevâ perdesinden başlayıp Çargâh, Segâh ve Dügâh perdesine iner ve orada karar verir; ama Nevâ perdesinden yukarı Hüseyinî, Acem, Gerdâniye ve Muhayyer perdesine dek çıkabilir. Bu makam, aslında sonrakilerin eskilerinin Nevâ dedikleri makam, eskilerinse Nevrûz dedikleri âvazedir. Dairesi konusunda da görüş ayrılıkları vardır” (akt. Tura 2006, s. 39).

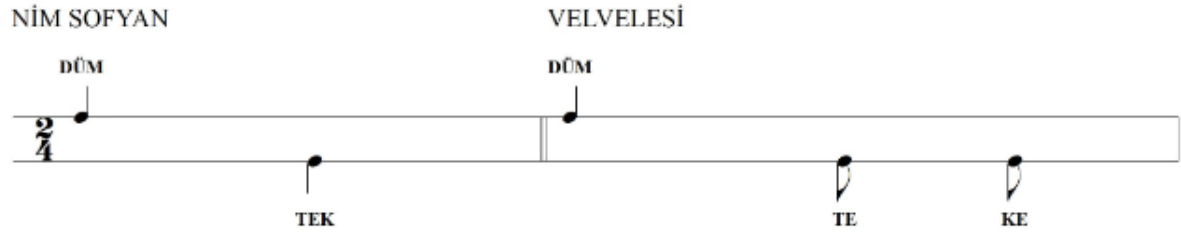
Özkan’da yer alan tarifte Uşşak makamının karar sesi dügâh perdesidir. Seyri çıkıcıdır. Güçlü perdesi nevâ perdesidir. Dizisi, dügâh perdesindeki uşşak dörtlüye nevâ perdesindeki buselik beşlinin eklenmesiyle meydana gelmiştir. Durak civarından seyre başlanır, güçlü perde olan nevâ perdesinde yarım karar yapılır. Gerekli asma kararlar gösterilip genişlemiş bölgelerde gezinildikten sonra dügâh perdesinde tam karar edilir (Özkan, 1984, ss. 120-122).

2.3. Zekâi Dede’nin İlahilerinde Kullanılan Usûller

Bu bölümde Zekâi Dede’nin ilahi formundaki eserlerinde kullanılan usûllere yer verilmiştir. Usûller hakkında açıklamalar yapılarak, usûllerin ana kalıpları ve velveleleri gösterilmiştir. Eserlerin analizlerinin yapıldığı bölümde aşağıda sunulan usûl tarifleri esas alınmıştır.

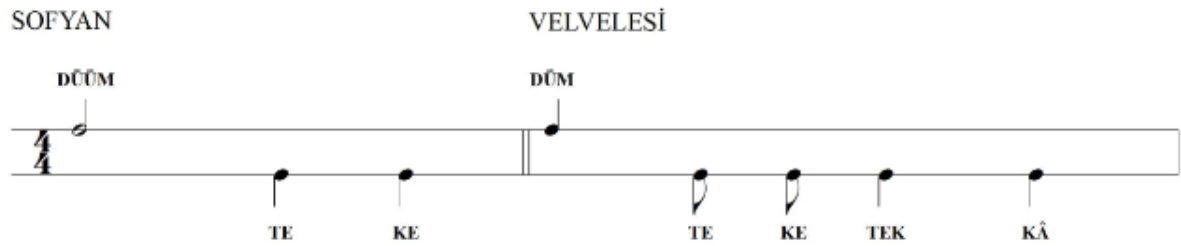
2.3.1. Nim Sofyan

Nim Sofyan usûlü iki zamanlı ve iki darplıdır. Nim sözcüğü yarı veya yarım anlamına gelir. Dört zamanlı Sofyan usûlünün yarı değerinde olduğundan Nim Sofyan denmektedir. Daha çok şarkı formlarında kullanıldığı gibi longa ve sirto gibi saz eserlerinde de bu usûl kullanılmaktadır (Ungay, 1981, s. 11).

2.3.2. Sofyan

Sofyan usûlü dört zamanlı ve üç darplıdır. Batı mûsikîsinde portede C harfiyle gösterilir. İlahi, şarkı, medhal, oyun havası gibi birçok formda kullanılmaktadır. Birinci darp (düm) iki zamanlı ve kuvvetli zamandır. İkinci ve üçüncü darplar (te-ke) ise birer zamanlı ve hafif zamanlardır. İki nim sofyan usûlünden meydana gelmiştir (Ungay, 1981, s. 18).

2.3.3. Devr-i Hindî

Devr-i Hindî, yedi zamanlı ve beş darplı bir usûldür. Yürük Semâi usûlünden farkı dördüncü darp olan ikinci kuvvetli zamanın iki birim zaman değerinde olmasıdır. İkinci mertebesi, Sengin Devr-i Hindî olarak da adlandırılır. Dini mûsikîde kullanıldığı gibi şarkı formu ve saz eserlerinde de kullanılmıştır. Semâi ve Sofyan usûllerinden meydana gelmektedir (Ungay, 1981, s. 34).

DEVİR-İ HİNDİ

VELVELESİ

DÜM DÜM DÜM

TEK TEK TEK TEK TE KE TEK KÂ TEK KÂ

2.3.4. Düyek

Düyek usûlü sekiz zamanlı ve beş darplı bir usûldür. Dini, din dışı formlarda ve saz eserlerinde, kısaca Türk mûsikisinde hemen hemen her formda kullanılmaktadır. En fazla kullanılan usûller arasındadır. İki Sofyan usûlünden meydana gelmiştir (Ungay, 1981, s. 39).

DÜYEK

VELVELESİ

DÜM DÜM DÜM DÜ DÜM

TEK TEK TEK TE KE TEK KÂ ME HEK TE KE

2.3.5. Ağır Düyek

Düyek usûlünün ikinci ve üçüncü mertebelerine Ağır Düyek denir. Dolayısıyla sekiz zamanlı ve beş darplı bir usûldür. Mertebesi dışında Düyek usûlünden bir farkı yoktur (Ungay, 1981, s. 39).

AĞIR DÜYEK

VELVELESİ

DÜM DÜM DÜM DÜ DÜM

TEK TEK TEK TE KE TEK KÂ ME HEK TE KE

2.3.6. Nim Evsat

Nim Evsat usûlü, on üç zamanlı ve altı darplıdır. 13/8 ve 13/4 mertebeleri kullanılmaktadır. Nim, yani yarım sözcüğünden de anlaşıldığı gibi yirmi altı zamanlı Evsat usûlünün yarı zaman değerindedir. Daha çok dini mûsikimizde kullanılan bu usûl, hemen hemen bütün

ilahi türlerinde kullanılmıştır. Bir Türk Aksağı ve iki Sofyan usûllerinden meydana gelmiştir (Ungay, 1981, s. 93).

NİM EVSAT

Musical notation for NİM EVSAT in 13/8 time. The melody consists of four notes: TE, TE, DÜM, DÜM. The accompaniment consists of two notes: KE, KÂ.

VELVELESİ

Musical notation for VELVELESİ in 13/8 time. The melody consists of four notes: DÜM, DÜM, DÜ, DÜ. The accompaniment consists of 13 notes: TE, KE, TEK, KÂ, ME, ME, TE, KE, TE, KE, TEK, KÂ, TEK, KÂ.

2.3.7. Evsat

Orta anlamına gelen Evsat usûlü, yirmi altı zamanlı ve on üç darplıdır. Dini mûsikîmizde ilahi türlerinde ve din dışı mûsikîmizde şarkı, beste gibi formlarda kullanılmıştır (Ungay, 1981, s. 168).

EVSAT

Musical notation for EVSAT in 26/4 time. The melody consists of eight notes: TE, TE, DÜM, DÜM, DÜM, TEK, DÜM, DÜM. The accompaniment consists of six notes: KE, KÂ, TEK, TEK, KÂ.

VELVELESİ

Musical notation for VELVELESİ in 26/4 time. The melody consists of four notes: DÜM, DÜM, DÜ, DÜ. The accompaniment consists of 13 notes: TE, KE, TEK, KÂ, ME, ME, TE, KE, TE, KE, TEK, KÂ, TEK, KÂ.

Musical notation for VELVELESİ in 26/4 time. The melody consists of three notes: DÜ, DÜ, DÜ. The accompaniment consists of 13 notes: ME, ME, ME, TEK, KÂ, TEK, KÂ, TEK, KÂ, TEK, KÂ.

2.3.8. Hafif

Hafif usûlü, otuz iki zamanlı ve otur bir darplı bir usûldür. Otuz iki zamanlı üç usûl mevcuttur ve bunların içinde en çok kullanılanı Hafif usûlüdür. İlk on altı zaman aynı olmak üzere ikinci on altı zamanın darpları farklı olan başka bir vuruluşu daha bulunmaktadır. Genellikle ilahi, beste ve peşrev formlarında kullanılmaktadır (Ungay, 1981, s. 199).

HAFİF

DÜM DÜM DÜM TEK DÜM
TEK TEK TEK TEK KÂ TEK TEK
DÜM TEK DÜM DÜM TE DÜM TE DÜM TA TE TE
KÂ TEK KE TEK KE HEK KE KE

VELVELESİ

DÜM DÜM DÜ DÜ DÜM
TE KE TEK KÂ TE KE TEK KÂ ME ME TEK KÂ TE KE TEK KÂ
DÜ DÜ DÜ
ME ME ME TE KE TE KE HEK TE KE TEK KÂ TEK KÂ TEK KÂ TEK KÂ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ZEKÂİ DEDE'YE AİT İLAHİ FORMUNDAKİ ESERLERİN MAKAMSAL ANALİZİ

3.1. Acem Makamındaki İlâhiler

3.1.1. Aldanma Dünya Varına

Makam: Acem

Usûl: Düyek

Güfte: Sâbit

Vezeni: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

Şekil 1 Aldanma Dünya Varına A Bölümü

Şekil 1'de A bölümü olarak ele alınan zemin bölümünde Zekâî Dede, esere çargâh perdesinden başlayarak ilk ölçü sonunda makamın adını aldığı acem perdesinde asma kalış yaptıktan sonra ikinci ölçüde çargâh perdesinde çargâhlı kalış yaparak zemin bölümünü üçüncü ve dördüncü ölçülerde neva perdesinde bûselikli yarım karar yaparak sona erdirmiştir.

Şekil 2 Aldanma Dünya Varına B Bölümü

Şekil 2’de B bölümüne yani nakarathâneye karar perdesi düğâh perdesinden makamın en önemli asma karar perdesi olan acem perdesine atlama yapılarak başlanmıştır. İkinci ölçü sonunda çargâh perdesinde çargâhlı kalış yapılarak üçüncü ve dördüncü ölçülerde nevâ perdesinden inici seyirle uşşak dizisi kullanılarak düğâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 3 Aldanma Dünya Varına C Bölümü

Şekil 3’te yer alan meyânhânede yani C bölümünde rast perdesinden başlanarak birinci ve ikinci ölçülerde çargâh perdesinde çargâhlı kalış görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü ölçülerde ise çargâh perdesi yeden kullanılarak nevâ perdesinde bûselikli yarım karar edildiği görülmektedir.

Şekil 4 Aldanma Dünya Varına B Bölümü

Şekil 4, eserin karar bölümü olan B bölümüyle birebir aynıdır.

3.1.2. Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime

Makam: Acem

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (11’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 3+6+6+6

Makam Analizi:

Şekil 5 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime A Bölümü

Şekil 5'te yer alan eserin A bölümünde düğâh-acem aralığı kullanılarak esere girilmiştir. İlk ölçü sonunda acem perdesinde kalınarak ikinci ölçüde çargâh perdesinde çargâhlı asma kalış yapılarak üçüncü ölçüde neva perdesinden başlanarak acem perdesinden bayâti makamı çeşnisiyle, inici seyirle segâh perdesine kadar inilmiş ve B bölümüne bu şekilde bağlantı yapılmıştır.

Şekil 6 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime B Bölümü

Şekil 6'da yer alan B bölümü olarak ele alınan, meyân bölümünden sonra da aynı şekilde tekrar eden bu bölümün ilk satırı A bölümünün birebir aynısıdır. B bölümünün ikinci portesinde yine ilk iki portedeki gibi düğâh-acem aralığıyla girilmiş daha sonrasında eviç ve hisar perdeleri kullanılarak nevâ perdesinde hicaz çeşnisi kullanılarak düğâh perdesinde uşşak dizisiyle karar edilmiştir.

Şekil 7 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime C Bölümü

Şekil 7'de Gerdaniye perdesiyle başlayan C bölümünde dik hisar perdesi kullanılarak çargâh perdesinde rast dizisiyle kalış yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu bölümde çargâh perdesi üzerinde rast makamı geçkisi kullanıldığı söylenebilir.

GÖN LÜ ME BEN HÜ DE ME YİN CE DİN LE
NE ME ZEM AL LAH DE ME
YİN CE DİN LE NE ME ZEM

Şekil 8 Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime B Bölümü

Şekil 8’de yer alan son bölümün, ikinci bölüm olan B bölümüyle birebir aynı olduğu görülmektedir.

3.2. Acemkürdi Makamındaki İlâhiler

3.2.1. Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle

Makam: Acemkürdi

Usûl: Sofyan

Güfte: ?

Vezeni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

YÂ İ LÂ Hİ BAŞ LA YA LIM
İS Mİ BİS MİL LÂH İ LE

Şekil 9 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle A Bölümü

Şekil 9’da görülen A bölümünde esere acem perdesiyle girilmiş ve ikinci ölçü sonunda çargâh perdesinde çargâh dizisiyle kalınmıştır. Birinci porte sonunda düğâh perdesinde kürdi dizisiyle karar edilmiştir. İkinci porteye sünbüle perdesinden başlanarak porte sonunda

makamın güçlü perdeleri arasında adı geçen acem perdesinde çargâh dizisiyle asma kalış yapılmıştır.

Şekil 10 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle B Bölümü

Şekil 10'da yer alan B bölümünde birinci ve ikinci ölçülerde sırasıyla muhayyer, gerdaniye, acem ve hüseyini perdelerindeki asma kalışlarından sonra üçüncü ölçüde hicaz ve segâh perdeleri kullanılarak çargâh perdesi üzerinde hicaz dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Çargâh perdesinde kaldığı için çargâh makamı çeşnisi gibi gözüксе de dördüncü ölçü sonunda düğâh-çargâh aralığıyla yapılan çargâhta asma kalış daha çok sabâ makamı hissiyatı vermektedir. Dolayısıyla sabâ makamı çeşnisi yapılarak bu makamın güçlü perdesi olan çargâh perdesinde yarım karar yapıldığını söylenebilir. Son portede ise nim hisar perdesi kullanılarak sabâ çeşnisinden çıkılarak düğâh perdesinde kürdi dizisiyle karar edilmiştir.

3.3. Acemaşiran Makamındaki İlâhiler

3.3.1. A Sultanım Sen Var İken

Makam: Acemaşiran

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 3+8+3+8

Makam Analizi:

Şekil 11 A Sultanım Sen Var İken A Bölümü

Şekil 11’de görülen A bölümünde, acem ve sünbüle perdeleri arasında gezinilerek acem perdesinde çargâh dizisiyle asma kalış yapılmıştır.

Şekil 12 A Sultanım Sen Var İken B Bölümü

Şekil 12’de ilk iki ölçüde yeden olarak nim hicaz perdesi kullanılarak neva perdesinde buselik dizisiyle asma kalış yapıldığı görülmektedir. Dördüncü ölçüde ise acem perdesinde çargâh dizisiyle yarım karar verilmiştir. B bölümünün ikinci portesinde çargâh perdesinden başlanarak inici bir seyirle acemaşiran perdesinde çargâh dizisiyle karar edilmiştir.

Şekil 13 A Sultanım Sen Var İken C Bölümü

Şekil 13’te hicaz ve segâh perdeleri kullanılarak ikinci ölçü içinde çargâh perdesinde hicaz dizisiyle kalış yapılmıştır, çargâh makamı çeşnisi kullanılmıştır.

Şekil 14 A Sultanım Sen Var İken B Bölümü

Şekil 14’te yer alan bölüm, B bölümünün aynısıdır.

3.3.2. Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne

Makam: Acemaşiran

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezeni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

VAR MI DIR Â LEM DE HİÇ BİR
NES NE BU CÂN DAN LE ZİZ

Şekil 15 Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne A Bölümü

Şekil 15'te esere muhayyer perdesinden girilmiş ve dördüncü ölçü sonunda acem perdesinde çargâh dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

CÂN NE DİR KİM O LA BİR DEM
VEC Hİ CÂ NÂN DAN LE ZİZ AH DAN LE ZİZ

Şekil 16 Var mıdır Âlemde Hiçbir Nesne B Bölümü

Şekil 16'da acem-muhayyer perdeleriyle başlayan B bölümünde ikinci ölçü sonunda yedenim zirgüle perdesi kullanılarak kürdi dizisiyle düğâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Sonrasında ise nevâ perdesinden inici seyir izlenerek acemaşiran perdesinde karar edilmiştir.

3.3.3. Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle

Makam: Acemaşiran

Usûl: Sofyan

Güfte: ?

Vezeni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

Şekil 17 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle A Bölümü

Şekil 17’de yer alan Zekâi Dede’nin Acemkürdi makamındaki ilahisiyle son iki ölçü hariç aynı olan bu eser, acem perdesiyle başlanmış ve ikinci ölçü sonunda çargâh perdesinde çargâh dizisiyle kalınmıştır. Birinci porte sonunda düğâh perdesinde kürdi dizisiyle asma kalış yapılmıştır. İkinci porteye sünbüle perdesinden başlanarak porte sonunda makamın güçlü perdeleri arasında adı geçen acem perdesinde çargâh dizisiyle yarım karar edilmiştir.

Şekil 18 Yâ İlâhi Başlayalım İsm-i Bismillah İle B Bölümü

Şekil 18’de yer alan B bölümünde birinci ve ikinci ölçülerde sırasıyla muhayyer, gerdaniye, acem ve hüseyini kalışlarından sonra üçüncü ölçüde hicaz ve segâh perdeleri kullanılarak çargâh perdesi üzerinde hicaz dizisiyle kalış yapılmıştır. Çargâh perdesinde kaldığı için çargâh makamı çeşnisi gibi gözükse de dördüncü ölçü sonunda düğâh-çargâh aralığıyla yapılan çargâhta asma kalış daha çok sabâ makamı hissiyatı vermektedir. Dolayısıyla sabâ makamı çeşnisi kullanılarak bu makamın güçlü perdelerinden olan çargâh perdesinde yarım karar yapıldığı söylenebilir. Son portede ise nim hisar perdesi kullanılarak sabâ çeşnisinden çıkılarak aynı güfteye sahip olan Acemkürdi ilahiden farklı olarak acemaşiran perdesinde çargâh dizisiyle karar edilmiştir.

3.3.4. Kerîm Allah Rahîm Allah

Makam: Acemaşiran

Usûl: Düyek

Güfte: İbrahim Hakki Erzurumî

Vezin: Aruz Vezni (Mefâîlün / Mefâîlün)

Form Şeması: A+B+A'

Ölçü Sayısı: 4+4+2

Makam Analizi:

KE RİM AL LAH RA HİM AL LAH
A MAN AL LAH A MAN AL LAH

Şekil 19 Kerîm Allah Rahîm Allah A Bölümü

Şekil 19’da görülen A bölümünün ilk iki ölçüsünde de güçlü perde olan acem perdesinde çargâh dizisiyle yarım kararlar yapılmıştır. İkinci portede ise gerdaniye perdesinden başlanarak içinde nim hisar perdesi kullanılarak inici seyirle acemaşiran perdesinde karar edilmiştir.

ME DED SEN DEN MU İN AL LAH
KE REM SEN DEN KE RİM AL LAH

Şekil 20 Kerîm Allah Rahîm Allah B Bölümü

Şekil 20’de ilk ölçüde düğâh perdesinde kürdili asma kalış yapılmış, ikinci ölçüde çargâh perdesinde sabâ makamı çeşnisiyle sabâ makamının güçlü perdesi olan çargâh perdesinde yarım karar yapılmıştır. İkinci portede ise çıkıcı seyirle acem perdesinde yarım karar yapıldığı görülmektedir.

Şekil 21 Kerîm Allah Rahîm Allah A' Bölümü

A' olarak adlandırılan şekil 21'de görülen son bölüm, A bölümünün ikinci portesiyle birebir aynıdır.

3.4. Ferahnâk Makamındaki İlahiler

3.4.1. Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın

Makam: Ferahnâk

Usûl: Devrihindi

Güfte: Şeref

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+8+4

Makam Analizi:

Şekil 22 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın A Bölümü

Şekil 22'de yer alan A bölümünün ilk iki ölçüsünde pest bölgede düğâh perdesine kadar genişleme yapıp nevâ perdesinde rastlı kalış yapılmıştır. Dördüncü ölçü sonunda eviç perdesinde segâhlı yarım karar verilmiştir.

Şekil 23 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın B Bölümü

Şekil 23'te görülen B bölümünde muhayyer perdesinden inici seyir izlenerek ikinci ölçü sonunda düğâh perdesinde rastlı kalış yapıldığı görülmektedir. Üçüncü ve dördüncü ölçülerde çargâh ve segâh perdeleri kullanılarak yegâh perdesine genişleme yapıldıktan

sonra ırak perdesinde eksik segâh dizisiyle karar edilmiştir. Yeden olarak acem perdesinin kullanılmaması ve yegâh perdesine kadar genişleyip ırak perdesinde karar edilmesi ferahnâk makamının özelliğidir.

YOK NA Zİ RİN A RA MAM HI TA İ HİN DU YE ME Nİ
BAH Rİ İS YÂ NI GEZ DİR ME YE TER MİL Kİ TE Nİ

Şekil 24 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın C Bölümü

Şekil 24'te görülen C bölümünde, ilk ölçüde çargâh ve segâh perdeleri kullanılarak yine ırak perdesinde eksik segâh dizisiyle karar perdesine kadar inildiği görülmektedir. Sonrasında ikinci ölçüde nevâ perdesinde rast ve ilk porte sonunda hüseyini perdesinde uşşak dizileriyle asma kalıplar yapılmıştır. İkinci portenin ilk iki ölçüsünde nevâ perdesinde rast ve ikinci porte sonunda eviç perdesinde segâh dizisiyle yarım karar edilmiştir.

KİL Dİ TEV Kİ Rİ Zİ YÂ RET İ LE VEC HİN GÖ RE Lİ

Şekil 25 Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın B Bölümü

Şekil 25'te yer alan C bölümden sonra senyo işaretiyle tekrar B bölümüne dönülerek karar edilmiştir.

3.4.2. Benim Maksûdum Âlemde Değildir

Makam: Ferahnâk

Usûl: Düyek

Güfte: Azîz Mahmud Hüdâi

Vezni: Aruz Vezni (Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+8+8+8

Makam Analizi:

Şekil 26 Benim Maksûdum Âlemde Değildir A Bölümü

Şekil 26’da görüldüğü gibi esere eviç perdesinden başlanmış ve ikinci ölçüde eviç perdesine yeden olarak acem perdesi kullanılmıştır. Birinci porte sonunda gerdaniye perdesinde durulduktan sonra ikinci portede ise tiz çargâh perdesi ve yeden acem perdesi kullanılarak eviç perdesinde eksik segâh dizisiyle yarım karar edilmiştir.

Şekil 27 Benim Maksûdum Âlemde Değildir B Bölümü

Şekil 27’de yer alan B bölümünde yine çargâh perdesi sıklıkla kullanılarak önce düğâh perdesinde asma kalış gösterilmiş ardından yine eksik segâh dizisiyle yeden acemaşiran perdesi kullanılarak irak perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 28 Benim Maksûdum Âlemde Değildir C Bölümü

Şekil 28’de yer alan C bölümünün ilk portesinde eserin ilk portesiyle aynı nağmeler kullanılmıştır. Bu bölümün ikinci portesinin ikinci ve üçüncü ölçülerinde ise mahur ve nim hisar perdeleri kullanılarak hüseyini perdesinde buselik çeşnisi yapıldığı görülmektedir. Son ölçüde düğâh perdesinde kalınarak bu bölümün tekrar B bölümüne bağlandığı görülmektedir.

Şekil 29 Benim Maksûdum Âlemde Değildir B Bölümü

Şekil 29'da yer alan son bölüm ilk ölçü hariç B bölümüyle aynıdır. Çargâh perdesi kullanılarak önce düğâh perdesinde asma kalış gösterilmiş ardından yine eksik segâh dizisiyle yeden acemaşiran perdesi kullanılarak ırak perdesinde karar edilmiştir.

3.4.3. Derd-i Hakk'a Tâlib Ol

Makam: Ferahnâk

Usûl: Hafif

Güfte: Niyâzi-i Mısrî

Vezi: Hece Vezni (7'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C

Ölçü Sayısı: 1+1+1

Makam Analizi:

Şekil 30 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol A Bölümü

Şekil 30'da yer alan eserin A bölümünde, ilk ölçüde eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâhlı yarım karar yapıldığı görülmektedir. İkinci, üçüncü ölçüler ve dördüncü ölçü başındaki hüseyni perdesine kadar olan bölümde hüseyni üzerinde uşşak çeşnisi yapılmıştır. Dördüncü ölçüde, “efendim” bölümünde nevâ perdesinde rastlı kalış yapıldıktan

sonra “derman” bölümünde düğâhta uşşak dizisi, sonraki bölümde ise hüseyini perdesinden itibaren inici seyirle ırak perdesinde eksik segâh dizisiyle karar verildiği görülmektedir.

AŞK YO LU BE LÂ LI
DIR E FEN DİM HER KÂ RI CE
FÂ LI DIR

Şekil 31 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol B Bölümü

Şekil 31’de görülen B bölümüne, rast ve düğâh perdeleriyle başlanmış olup ikinci ölçüde nevâ perdesinde rastlı asma kalış yapılmıştır. Bu bölümde nevâ makamı çeşnisi olduğu söylenebilir. Tiz buselik perdesinden itibaren dördüncü ölçüdeki “dır” hecesinin bittiği hüseyini perdesine kadar olan bölümde yeden nim hisar perdesi kullanılarak hüseyini perdesinde kısa bir kalış yapılmıştır. Bu bölümde mahur perdesini görmesek de burada hüseyini perdesi üzerinde buselik dizisi görüldüğü söylenebilir. “Efendim” bölümünde nevâ perdesinde rast, “her kârı” bölümünde düğâhta uşşak yapıldığı ve sonraki bölümde hüseyini perdesinden itibaren inici seyirle ırak perdesinde eksik segâh dizisiyle karar edildiği görülmektedir.

CÂ NIN DAN Ū Mİ DİN
KES E FEN DİM CÂ NÂ NA E
REM DER SEN

Şekil 32 Derd-i Hakk'a Tâlib Ol C Bölümü

Şekil 32’de yer alan, eserin C bölümüne muhayyer perdesi ağırlıklı olarak başlanıp üçüncü ölçü başında eviç perdesinde kısa bir segâhlı kalıştan sonra nim sünbüle perdesi ve yeden acem perdesi kullanılarak yine eviç perdesinde hüzzam çeşnisi kullanılmıştır. Sonrasında ilk

iki bölümde olduğu gibi “efendim” bölümde önce nevâ perdesinde rast, “her kârı” bölümünde düğâhta uşşak yapılmış ve sonraki bölümde hüseyini perdesinden itibaren inici seyirle ırak perdesinde eksik segâh dizisiyle karar edilmiştir.

3.5. Gerdâniye Makamındaki İlahiler

3.5.1. Durman Yanalım Âteş-i Aşka

Makam: Gerdâniye

Usûl: Düyek

Güfte: Hayâlî

Vezni: Hece Vezni (5’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

DUR MAN YA NA LIM Â TE Şİ AŞ KA

ŞÛ LE VE RE LİM Â TE Şİ AŞ KA

Şekil 33 Durman Yanalım Âteş-i Aşka A Bölümü

Eserin A bölümünün yer aldığı şekil 33’te, ilahiye makamın da ismini taşıyan gerdaniye perdesinden başlanmıştır. İlk iki ölçüde gerdaniye perdesinde rast dizisi kullanılmıştır. Üçüncü ve dördüncü ölçülerde hisar perdesi kullanılarak çargâh perdesinde nikriz çeşnisi yapılmıştır. İkinci portede acem perdesi kullanılarak ilk ölçüde nevâda buselikli kalış yapıldıktan sonra inici seyirle düğâh perdesinde uşşak dizisiyle karar verilmiştir.

Şekil 34 Durman Yanalım Âteş-i Aşka B Bölümü

Şekil 34'te görülen B bölümünün ilk portesinde hisar perdesi kullanılmasıyla çargâh perdesinde nikriz dizisi olduğu görülmektedir. İkinci porte başında gerdaniye, muhayyer ve eserde en tiz perde olan tiz çargâh perdesinden inici seyirle önce nevâ perdesinde buselikli, daha sonra ikinci ölçü sonunda çargâh perdesinde nikrizli kısa kalışlar yapılmış ve yine hisar perdesi kullanılarak düğâh perdesinde karcıgar çeşnişiyle karar edilmiştir.

3.6. Gülizâr Makamındaki İlahiler

3.6.1. İnsâfî Koma Elden

Makam: Gülizâr

Usûl: Düyek

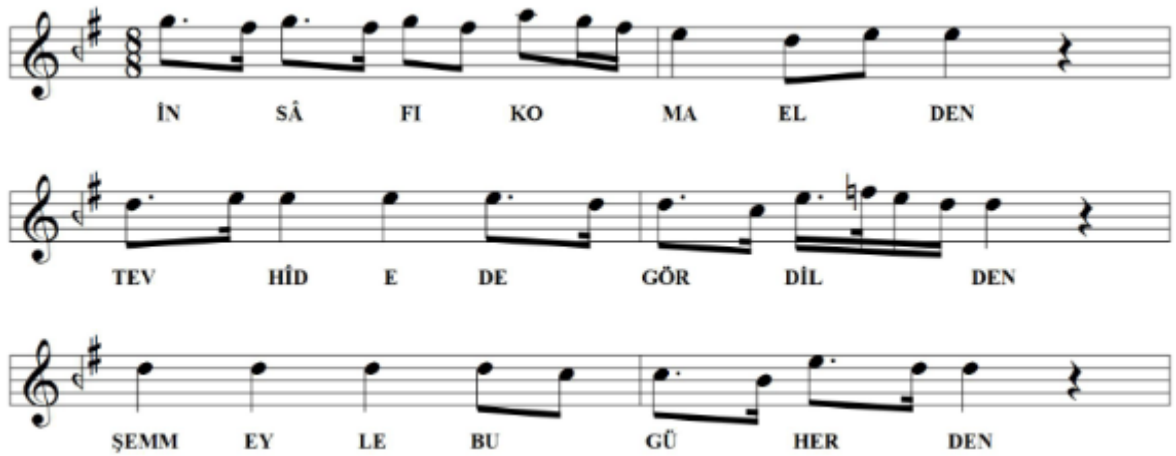
Güfte: ?

Vezni: Hece Vezni (7'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 6+4

Makam Analizi:

Şekil 35 İnsâfî Koma Elden A Bölümü

Şekil 35’te görülen A bölümünün ilk portesinde gerdâniye perdesi vurgulanarak inici seyirle hüseyni perdesinde uşşak dizisiyle yarım karar yapılmıştır. İkinci portenin ilk ölçüsünde hüseyni perdesi gösterildikten sonra ikinci ölçüde nevâ perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır. Üçüncü portede yine nevâ perdesinde asma kalış yapılarak bölümün sona erdiği görülmektedir.

Şekil 36 İnsâfî Koma Elden B Bölümü

Şekil 36’da yer alan B bölümünde çargâh perdesinden itibaren sırasıyla segâh, dügâh ve rast perdeleri kullanılarak yeden rast perdesinde rastlı kısa bir kalış yapıldıktan sonra son portede dügâh perdesinde uşşak dizisiyle karar edilmiştir.

3.6.2. Yürük Değirmenler Gibi Dönerler

Makam: Gülizâr

Usûl: Sofyan

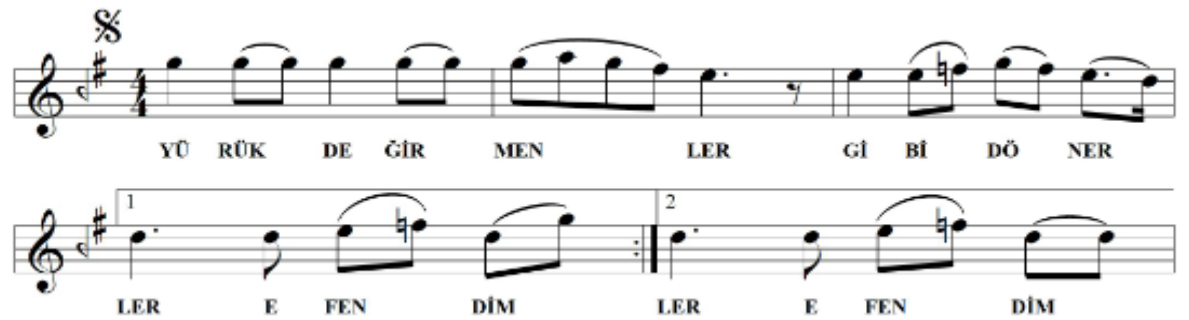
Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (11’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

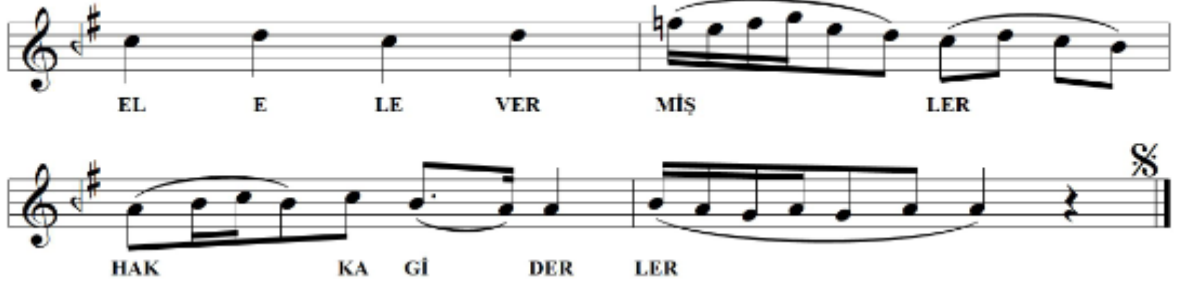
Makam Analizi:

Şekil 37 Yürük Değirmenler Gibi Dönerler A Bölümü

Şekil 37’de, eserin ilk ölçüsünde gerdâniye perdesi vurgulanarak ikinci ölçüsünde hüseyini perdesinde uşşak dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Üçüncü ve dördüncü ölçülerde acem perdesi kullanılarak nevâ perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır.

Şekil 38 Yürük Değirmenler Gibi Dönerler B Bölümü

Şekil 38’de yer alan B bölümünün ilk portesinde nevâ perdesi üzerinde buselik dizisiyle seyir devam ederken ikinci portede düğâh perdesinde uşşak dizisiyle karar edilmiştir.

3.7. Hicaz Makamındaki İlahiler

3.7.1. Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok

Makam: Hicaz

Usûl: Sofyan

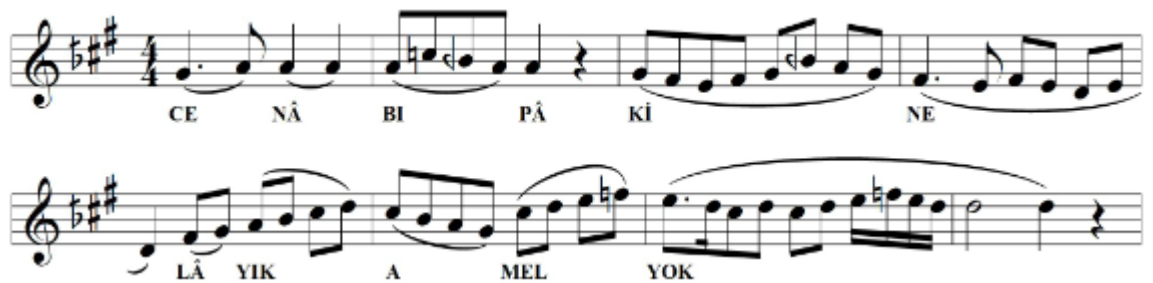
Güfte: Hüdâyî

Vezni: Hece Vezni (11’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+16+16+16

Makam Analizi:

Şekil 39 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok A Bölümü

Şekil 39’da yer alan eserin A bölümüne yeden rast perdesiyle birlikte karar düğâh perdesinden başlanmıştır. İkinci portede çargâh ve segâh perdeleri kullanılarak düğâh

üzerinde uşşak yapılmıştır. Üçüncü ve dördüncü ölçülerde rast perdesi üzerinde rast ve yine rast dizisiyle yegâh perdesine genişleme yapılmıştır. İkinci portede tekrar hicaz makamına dönülerek güçlü nevâ perdesinde buselik dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

Yİ NE Â HİR KE REM REM
MEV LÂ SE NİN DİR Yİ
NE Â HİR KE REM MEV
LÂ SE NİN DİR ÂH

Şekil 40 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok B Bölümü

Şekil 40'ta yer alan B bölümünde, ilk ölçüde hüseyni perdesi üzerinde durulup dördüncü ve beşinci ölçülerde düğâh perdesinde yani makamın karar perdesinde kalındığı, altıncı ölçüde ve yedinci ölçü başında yeden rast perdesinde nikriz dizisiyle kalışlar yapıldığı görülmektedir. Yedinci ölçünün devamında hüseyni, eviç ve gerdaniye perdeleriyle başlanıp acem perdesine dönülerek inici seyirle dokuzuncu ölçüde tekrar düğâh perdesinde makamın perdeleriyle bir kalış yapılmıştır. Onuncu ölçüde rast perdesinde kısa bir inici nikriz diziden sonra on birinci ölçüde hicaz dizisiyle düğâhtan muhayyer perdesine kadar hicaz dizisiyle çıkılıp on ikinci ölçüde “rem” hecesinin sonunda eviç perdesinde kısa bir asma kalış yapılmıştır. On ikinci ölçünün sonundaki nevâ ve on üçüncü ölçü başındaki gerdâniye perdeleriyle birlikte acem perdesi kullanılarak yani hümâyun dizisiyle, inici seyirle düğâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 41 Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok C Bölümü

Şekil 41’de C bölümüne nevâ ve hüseyni perdeleriyle girilmiş ve ikinci ölçüde hüseyni perdesi üzerinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Üçüncü ölçüden itibaren acem ve çargâh perdeleri de eklenerek seyre devam edilmiştir. Beşinci ölçüde tekrar eviç perdesi kullanılarak altıncı ölçü başındaki nevâ perdesinde rast dizisiyle kısa bir kalış yapıldıktan hemen sonra porte sonunda hüseyni perdesinde tekrar uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Üçüncü porte başında yine hüseyni perdesinde kullanılan uşşak diziden sonra acem, çargâh ve segâh perdeleri kullanılarak dördüncü porte başındaki dügâh perdesindeki uşşak dizisiyle gerçekleştirilen kısa bir kalışla bu bölümde hüseyni makamı geçkisi yapıldığı söylenebilir. Dördüncü porte devamında hicaz makamına dönülerek makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır. Sonrasında senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönmüştür.

3.7.2. Şâh-ı İklimi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah

Makam: Hicaz

Usûl: Evsat

Güfte: Ulvî

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

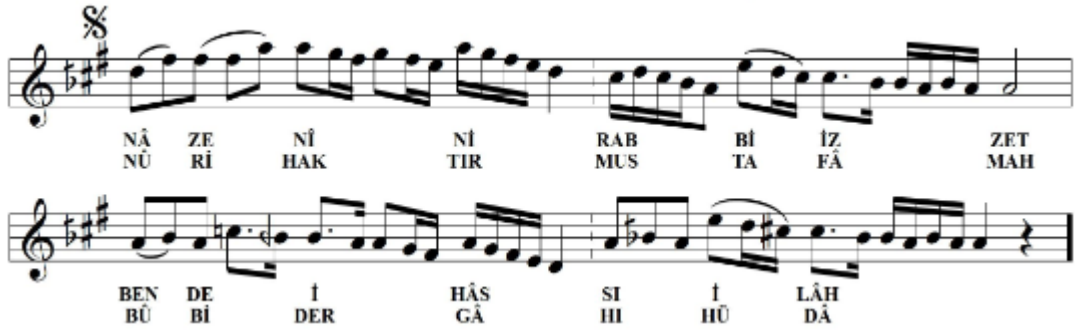
Ölçü Sayısı: 2+2+6+2

Makam Analizi:

Şekil 42 Şâh-ı İklimi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah A Bölümü

Şekil 42’de yer alan A bölümüne düğâh-nevâ aralığıyla girildikten sonra birinci porte sonunda karar perdesine doğru gidilirken yeden olarak nim zirgüle perdesi kullanılmıştır. İkinci portede karar perdesinden seyre başlayarak önce nevâ perdesinde, sonra hüseyini perdesinde kısa bir kalış yapılmış ve en nihayetinde bu bölümün sonunda eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâhlı asma kalış yapıldığı görülmektedir.

Şekil 43 Şâh-ı İklimi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah B Bölümü

Şekil 43’te görülen B bölümüne nevâ-eviç aralığıyla girilmiş, ölçü ortasında nevâ perdesi üzerinde rast dizisiyle kısa bir kalış yapıldıktan sonra ölçü sonunda düğâh perdesinde durulmuştur. İkinci porteye düğâh ve dik kürdi perdeleriyle başlandıktan sonra çargâh ve segâh perdeleriyle önce düğâhta uşsak kalış ardından da yegâh perdesine rast dizisiyle genişleme yapılmıştır. Porte sonunda tekrar hicaz perdeleriyle düğâhta karar edilmiştir.

HÂ Kİ PÂ Yİ OL MA YAN BUL
MAZ CE NÂ Lİ HAK KA RÂH
A NIN İ ÇİN HALK O LUP DUR
NÜH FE LEK ŞEMS İ LE MÂH
SEL Lİ MÜ SAL LÜ A LÂ BED
RID DÜ CÂ ŞEMS ÜD DU HÂ

Şekil 44 Şâh-ı İklimî Risâlet Hem Muazzam Pâdişâh C Bölümü

Şekil 44'te görülen C bölümüne düğâh-muhayyer aralığıyla başladıktan sonra ölçü ortasında nevâ perdesinde rast dizisiyle kısa bir kalış görülmektedir. Porte sonunda hicaz dizisiyle düğâh perdesinde durulup ikinci porte ortasında acem perdesi kullanılarak neva perdesinde buselikli kalınıp, bu porte sonunda da dik acem, nim şehnaz ve tiz buselik perdeleri kullanılarak hüseyni perdesinden muhayyer perdesine hicaz dizisiyle hareket ederek muhayyer perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır. Üçüncü portede yeden acem perdesi kullanılarak eviç perdesinde segâhlı seyredildiği görülmektedir. Bu bölümde eviç çeşnisi yapıldığı söylenebilir. Dördüncü portede hüseyni perdesinde uşşak dizisiyle kalındıktan sonra beşinci portede çargâh perdesi kullanımıyla yine hüseyni perdesinde ısrar edilerek altıncı porte sonuna kadar bu şekilde devam edilmiştir. Dördüncü porteden itibaren son portenin ortasına kadar olan bölümde hüseyni geçkisi yapıldığı söylenebilir. Hüseyni geçkisinden sonra bu bölüm, B bölümüne bağlamak için en sonda eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâhlı bağlanmıştır.

3.7.3. Şûride Vü Şeydâ Kılan

Makam: Hicaz

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 7+7+7+7

Makam Analizi:

ŞÛ Rİ DE VÛ ŞEY DÂ KI LAN YÂ HÛ HÛ HÛ
HÛ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ AL LÂH YÂ HÛ

Şekil 45 Şûride Vü Şeydâ Kılan A Bölümü

Şekil 45'te esere, ilk iki ölçüde hüseyini perdesinde asma kalışlar yapılarak başlanmıştır. Üçüncü ölçüde eviç perdesi kullanılarak önce nevâ perdesinde rastlı, dördüncü ölçüde acem perdesiyle yine nevâ perdesinde buselikli yarım kararlar görülmektedir. İkinci portede ilk ölçüde yine nevâ perdesinde buselikli kalışlardan sonra son portede eviç perdesiyle nevâ perdesinde rastlı yarım karar yapılmıştır.

YÂ RİN CE MÂ Lİ DİR BE Nİ YÂ
HÛ HÛ HÛ HÛ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ AL LÂH YÂ HÛ

Şekil 46 Şûride Vü Şeydâ Kılan B Bölümü

Şekil 46'da B bölümüne eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâh dizisiyle başlanmıştır. İkinci ölçüde nevâda rast, sonrasında dik kürdi perdesinde asma kalışlar yapılarak düğâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 47 Şûride Vü Şeydâ Kılan C Bölümü

Şekil 47’de yer alan C bölümüne dügâh-muhayyer aralığıyla girilip tiz buselik, tiz çargâh ve nim şehnaz perdeleri kullanılarak muhayyer perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır. Devamında nim şehnaz ve tiz buselik perdeleri kullanılarak hüseyni perdesinde hicaz dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Bu bölümde şehnaz makamına geçki yapıldığı söylenebilir. Son üç ölçüden itibaren önce nevâda buselik ve en sonunda eviç perdesi kullanılarak nevâda rastlı yarım kararlardan sonra senyo işaretiyle tekrar B bölümüne dönmüştür.

3.8. Hicazkâr Makamındaki İlahiler

3.8.1. Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın

Makam: Hicazkâr

Usûl: Nim Evsat

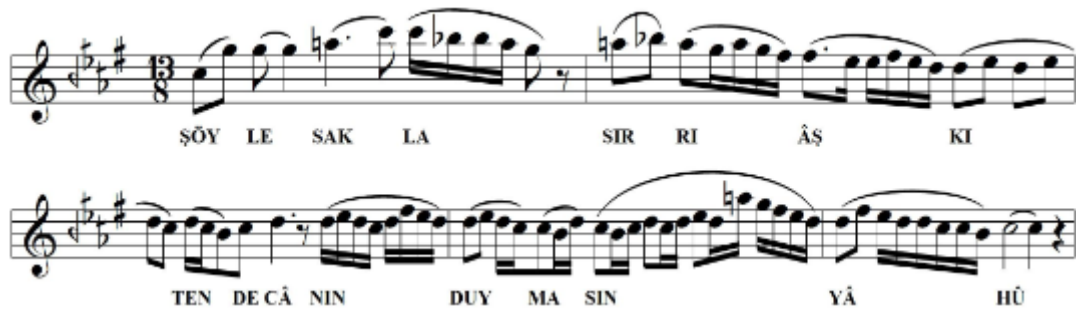
Güfte: Hakkî

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 5+5+5+5

Makam Analizi:

Şekil 48 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkî Tende Cânın Duymasın A Bölümü

Şekil 48’de Çargâh-gerdâniye perdeleriyle başlanan hicazkâr ilahide muhayyer ve sümbüle perdeleri kullanılarak ilk ölçüde tiz durak olan gerdâniye perdesinde buselikli yarım karar

verilmiştir. İkinci ölçüde yine muhayyer ve sünbüle perdeleri kullanılarak inici seyirle üçüncü ölçü ortasında nevâ perdesinde hicaz dizisiyle kısa bir asma kalış yapılarak yine aynı bölgede seyre devam edilmiş ve bu bölüm çargâh perdesinde nikriz dizisiyle yapılan asma kalışla sona ermiştir.

HÂ LE Tİ BÖY LE MÜŞ ÂŞ KİL KI DER Hİ KÂ Dİ ÂŞ YET KİN
KİL ZE BÂ NIN DUY MA SIN KİM DE VÂ SIN DUY MA SIN
YÂ HÛ ÖL MEK Â SÂN

Şekil 49 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkı Tende Cânın Duymasın B Bölümü

Şekil 49'da yer alan B bölümüne yine çargâh-gerdâniye aralığıyla başlanıp acem ve nim hisar perdeleri kullanılarak porte sonunda hümâyun dizisiyle rast perdesinde durulmuştur. Devamında ise tekrardan eviç ve hisar perdeleri kullanılarak hicazkâr makamı perdeleriyle beşinci ölçü sonunda rast perdesinde karar edilmiştir.

YÂ HÛ ÖL MEK Â SÂN
Â Şİ KA NE ZER RE FİR KÂT
OL MA SA YÂ HÛ

Şekil 50 Şöyle Sakla Sırr-ı Âşkı Tende Cânın Duymasın C Bölümü

Şekil 50'de ikinci ölçüden itibaren başlayan meyan bölümünde acem ve dik hisar perdeleri kullanılarak önce çargâh perdesinde rast dizisiyle yani arazbarlı bir asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ardından tekrar hicazkâr perdeleriyle bölümün dördüncü ölçü sonuna

kadar seyre devam edilmiş ve son ölçüde acem ve nim hisar perdeleri kullanılarak çargâh perdesinde buselikli asma kalış yapılarak bölüm senyo işaretleriyle B bölüme dönmüştür.

3.9. Hisarbuselik Makamındaki İlahiler

3.9.1. Yâ İlâhi Sana Geldik

Makam: Hisarbuselik

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

YÂ İ LÂ İLÎ SA NA GEL DİK
Bİ Zİ MAH ZUN EY LE ME

Şekil 51 Yâ İlâhi Sana Geldik A Bölümü

Şekil 51’de yer alan A bölümünün ilk iki ölçüsünde ikinci ölçünün sonundaki gardaniye perdesine kadar olan bölümde hüseyini perdesi üzerinde zirgüleli hicaz dizisi kullanıldığı görülmektedir. Bu da makamın ismini aldığı hisar çeşnisidir. Üçüncü ölçüden itibaren kullanılan gardaniye, acem ve nevâ perdeleriyle birlikte ilk porte sonunda nevâ perdesi üzerinde buselikli kısa bir asma kalış yapılmıştır. İkinci portede yine aynı perdelere seyrederek hüseyini perdesi üzerinde kürdi dizisiyle yarım karar verildiği görülmektedir.

FAH Rİ Â LEM HÛR ME Tİ NE
EY KA Dİ RÛ LÂ YE ZAL

Şekil 52 Yâ İlâhi Sana Geldik B Bölümü

Şekil 52’de görülen B bölümünün ilk portesinde hüseyni perdesinde hisar çeşnisi devam ederken, porte sonunda hisarbuselik makamının perdeleriyle düğâh perdesinde durulmuştur. İkinci portede nevâ, acem, gerdaniye ve yeden nim zirgüle perdeleri kullanılarak düğâhta buselikli karar edilmiştir.

3.10. Hüseynî Makamındaki İlahiler

3.10.1. Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ

Makam: Hüseynî

Usûl: Evsat

Güfte: Şeyh Kâmil Efendi

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 2+2+2+2

Makam Analizi:

AN DE LÎ Bİ BA ĞI HİC RÂN

OL MU ŞAN YÂ RAB BE NÂ İ MÂ NİM

Şekil 53 Andelîb-i Bâğ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ A Bölümü

Şekil 53’te görüldüğü üzere hüseyni perdesinden başlanan bu ilahide, acem perdesi kullanılarak inici seyirle ilk ölçü sonuna doğru düğâh perdesine kadar inilmiştir. Birinci ölçü sonundan itibaren tekrar hüseyni perdesine doğru hareket edilerek önce nevâ perdesinde rast dizisiyle asma kalış yapmış sonrasında hüseyni perdesinde uşaklı yarım kararlar bölüm sona ermiştir.

Şekil 54 Andelîb-i Bağ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ B Bölümü

Şekil 54’te görülen B bölümüne nevâ-hüseyini perdeleriyle başlanarak acem perdesiyle birlikte inici seyirle önce hüseyini dizisiyle dügâh perdesine, birinci ölçü sonunda da rast dizisiyle rast perdesine düşülmüştür. İkinci ölçüde hüseyini makamının perdeleriyle dügâh-nevâ aralığında seyir yapılarak karar edilirken meyan bölümüne bağlanmak üzere gerdâniye perdesi gösterilmiştir.

Şekil 55 Andelîb-i Bağ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ C Bölümü

Şekil 55’te yer alan C bölümüne hüseyini, eviç ve gerdaniye perdeleriyle girilmiş ve ilk ölçü ortasında nevâ perdesinde rast dizisiyle kalınmıştır. Bu ölçünün devamında acem ve nim hicaz perdeleriyle önce nevâ perdesinde buselik dizisi kullanılırken ölçü sonunda tekrar eviç perdesi kullanılarak ikinci ölçüde yeden acem perdesiyle eviçte kısa bir segâh gösterilmiştir. İkinci ölçü sonunda tekrar hüseyini perdesine dönülüp bu perdede uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır.

3.11. Hüzzam Makamındaki İlahiler

3.11.1. İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ

Makam: Hüzzam

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezni: Aruz Vezni (Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+8+8+8

Makam Analizi:

İ LÂ HEL Â LE MİN SİN RAB
Bİ Â LÂ RAB Bİ Â LÂ

Şekil 56 İlähe-l Âleminsin Rabbi Âlâ A Bölümü

Şekil 56'da yer alan eserin ilk bölümünde seyre nevâ perdesi ve civarından başlanmış, ilk ölçüde segâh perdesinde hüzzam, çargâh perdesinde nikrizli kalışlar yapıldıktan sonra çıkıcı seyirle bu bölümde kullanılan en tiz perde olan muhayyer perdesine ulaşılarak nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

ZE KÂ HAY RA Nİ SUN UN DUR
SE RÂ PÂ SE RÂ PÂ

Şekil 57 İlähe-l Âleminsin Rabbi Âlâ B Bölümü

Şekil 57'de görülen B bölümünde ilk ölçüde nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapıldığı görülmektedir. Sonrasında yine nevâ perdesi civarında seyre devam edilmiş ve bölüm sonunda hüzzam makamı dizisiyle segâh perdesinde karar edilmiştir.

Cİ HÂN NÛ Rİ LE OL MUŞ TÛ

Rİ Sİ NÂ TÛ Rİ Sİ NÂ

BU GÛN MÛ RAB BE NÂ YEV Mİ

TE CEL LÂ TE CEL LÂ

Şekil 58 İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ C Bölümü

Şekil 58’de meyân bölümü olan C bölümüne gerdaniye perdesinden başlanmıştır. İlk ölçüde hüseyni perdesi kullanılarak gerdaniye perdesinde nişabur çeşnisi yapıldıktan sonra nevâ perdesine rast dizisiyle inilmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü ölçülerde yine hüseyni perdesinin kullanımı devam etmiş ve gerdaniye perdesinde rast dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Değiştirme işareti olarak mahur perdesini görmesek de bu bölümün ilk iki portesinde mahur makamı geçkisi olduğu hissedilmektedir. Üçüncü porteye yine gerdaniye perdesinde nişabur çeşnisiyle girilmiş ve bu portenin ikinci ölçüsünde tekrar hüzzam makamı perdeleriyle makama geri dönmüştür. Bölüm sonunda nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Senyo işaretiyle birlikte eser tekrar B bölümüne dönmüştür.

3.11.2. Ne Bahtlı Ol Kişiyе

Makam: Hüzzam

Usûl: Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

NE KUR' BAHT LI OL KI Şİ YE Kİ
BAHT AN O KU YAN DER VI ŞE
O RAH KU DU ĞU KUR' AN O LA
MET KI LAR OL PÂ Dİ ŞAH

Şekil 59 Ne Bahtlı Ol Kişiyeye A Bölümü

Şekil 59'da eserin ilk ölçüsünde, segâh perdesinden başlanıp rast dizisiyle rast perdesine kadar inilip ikinci ölçüde nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır. İkinci porteye nevâ perdesinden başlanıp yine nevâda hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

ÇA LAB O NA RAH MET KI LAR ŞA
RAH MET KI LAR BAŞ DAN KI BA ŞA
GÖN LÜ DO LU İ MÂN O LA
DER VİŞ İ KEN SUL TÂN O O LUR

Şekil 60 Ne Bahtlı Ol Kişiyeye B Bölümü

Şekil 60'da B bölümüne yine nevâ perdesinde hicaz dizi kullanımıyla seyre başlanmış ve bu bölümün ilk portesinin sonunda hisar perdesinde asma kalış yapılmıştır. İkinci portede ise inici nağmelerle segâh perdesinde makamda karar edilmiştir.

HER KİM SE KİM KUR' AN Bİ LİR
EY Bİ ÇA RE YÜ NUS DE DEM
AL KUR' LAH O NA RAH MET KI LAR
KUR' AN İ NA LE DU RUŞ MÜ DÂM

Şekil 61 Ne Bahtlı Ol Kişiyeye C Bölümü

Şekil 61'de C bölümüne muhayyer perdesinden inici seyir kullanılarak başlanmış ve ikinci ölçü sonunda segâh perdesinde hüzzam dizisiyle kalış yapılmıştır. İkinci portede güçlü nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılarak bu bölüm sona ermiştir.

HÜ Rİ O NA KAR Şİ GE LİR
GÜ NAH LA RIN AN DEM BE DEM

KOL TU ĞUN DA FER MÂN O LA
AFV KI LA RAH MÂN O LA

Şekil 62 Ne Bahtlı Ol Kişiyê B Bölümü

Son bölüm, ikinci bölümle birebir aynıdır. Nevâ perdesinde hicaz dizi seyriyle başlanılmış ve bu bölümün ilk portesinin sonunda hisar perdesinde kalış yapılmıştır. İkinci portede ise inici nağmelerle segâh perdesinde makamda karar edilmiştir.

3.12. İsfahan Makamındaki İlahiler

3.12.1. Sakın Dünyaya Aldanma

Makam: İsfahan

Usûl: Düyek

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâyî

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

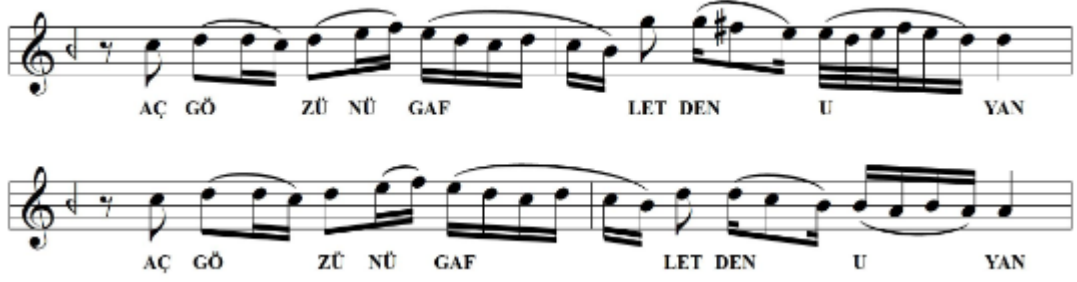
SA KIN DÜN YÂ YA AL DAN MA

SA KIN DÜN YÂ YA AL DAN MA

Şekil 63 Sakın Dünyaya Aldanma A Bölümü

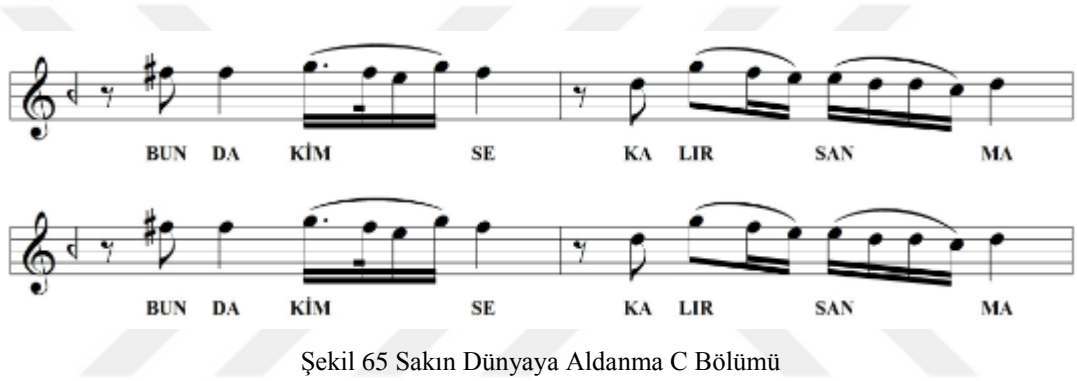
Şekil 63’te yer alan A bölümünün ilk ölçüsünde buselik ve nim hicaz perdeleri kullanılarak düğâh perdesinden itibaren rast dizi kullanılarak nevâ perdesinde durulmuştur. İkinci ölçüde nevâ perdesinde yeden çargâh perdesi kullanılarak buselik dizisiyle yarım karar verilmiştir. İkinci porte birinci porteye aynıdır.

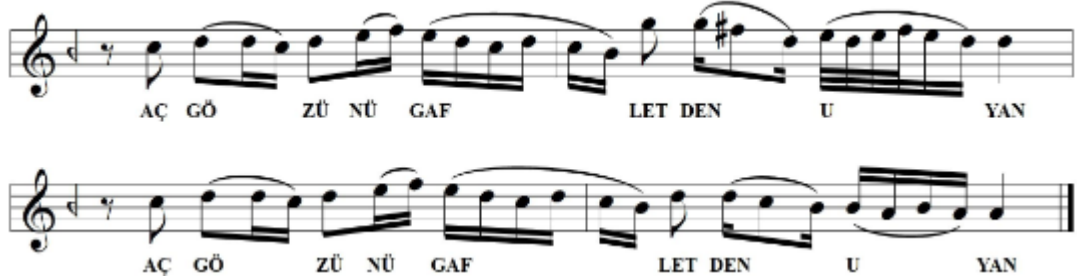
Şekil 64 Sakın Dünyaya Aldanma B Bölümü

Şekil 64’te görülen B bölümüne çargâh-nevâ perdeleriyle başlanmış ve ikinci ölçüde eviç perdesi kullanılarak nevâ perdesinde rast dizisiyle kalış yapılmıştır. İkinci portenin ilk ölçüsü birinci portenin ilk ölçüsüyle aynıdır fakat dördüncü ölçüde neva perdesinden uşşak dizisiyle düğâh perdesine inilerek burada karar edilmiştir.

Şekil 65 Sakın Dünyaya Aldanma C Bölümü

Şekil 65’te görülen C bölümüne, eviç perdesiyle başlanarak ilk ölçü sonunda bu perdede kısa bir asma kalış yapıldığı görülmektedir. İkinci ölçüde nevâ perdesinde buselikli yarım karar verilmiştir. İkinci porte birinci portenin aynısıdır.

Şekil 66 Sakın Dünyaya Aldanma B Bölümü

Şekil 66’da yer alan eserin son iki portesi ikinci bölümün aynısıdır. Dolayısıyla bu bölüm de B bölümüdür.

3.12.2. Sakın Dünyaya Aldanma

Makam: Isfahan

Usûl: Sofyan

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâyî

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 4+5

Makam Analizi:

ÂH SA KIN DÛN YÂ YA AL DAN
MA AÇ GÖ ZÛN GAF LET TEN U
YAN ÂH BUN DA KİM SE KA LIR SAN
MA AÇ GÖ ZÛN GAF LET DEN U YAN

Şekil 67 Sakın Dünyaya Aldanma

Şekil 67’de yer alan eser, ısfahan makamında analizi yapılan ilk eserle aynıdır. Farklı bir kaynaktan notaya alınmasından dolayı bazı farklılıklar görülmektedir. Bu notada usûl sofyan olarak yazılmıştır. İlk analizde ilk ölçüde düğâhta rast dizisi kullanılırken bu notada ilk ölçüye “âh” ile başlanılmış ve uşşak dizisi kullanılmıştır. Baştaki “âh” kullanımından dolayı nağmeler aynı olsa da son heceler diğer ölçülere kaymıştır. Ayrıca ilk notadan farklı olarak bölümlerdeki tekrarlar görülmemektedir. Hecelerin diğer ölçülere kaymasından dolayı son bölümde ilk bölüme göre bir ölçü fazla kullanıldığı görülmektedir.

3.13. Kûçek Makamındaki İlahiler

3.13.1. Biz Hatm-i Hâce Ederiz

Makam: Kûçek

Usûl: Düyek

Güfte: Şeyh Kamil Efendi

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C

Ölçü Sayısı: 8+8+8

Makam Analizi:

BİZ HAT Mİ HÂ CE E DE RİZ
BİD' AT DE ĞİL DİR YO LU MUZ

AL LAH YO LU NA Gİ DE RİZ
ŞAH NAK Şİ BEND DİR U LU MUZ

Şekil 68 Biz Hatm-i Hâce Ederiz A Bölümü

Şekil 68'de esere, rast-dügâh perdeleriyle başlanmıştır. İlk ölçüde dügâh perdesi üzerinde uşşak dizisiyle durulduktan sonra ikinci ölçüde rastta rast dizisiyle ve ilk portede sonunda irak perdesi kullanılarak yine rast perdesinde rast dizisiyle asma kalışlar yapılmıştır. İkinci portede uşşak dizisiyle dügâh perdesi civarında seyre devam edilip yine dügâh perdesinde karar edilmiştir.

HUB Bİ Sİ VÂ Yİ Nİ DE RİZ
SID DİK EK BER DİR KO LU MUZ

NAK Şİ LE RİZ ZİK RE DE RİZ

Şekil 69 Biz Hatm-i Hâce Ederiz B Bölümü

Şekil 69'da görülen B bölümüne, nevâ-hüseyini perdeleriyle başlanıp ilk iki ölçüde hüseyini perdesi vurgulanmıştır. Üçüncü ölçüde hicaz perdesi kullanılarak porte sonunda sabâ dizisiyle dügâh perdesinde durulmuştur. Bu bölümün ikinci portesinde yine hicaz perdesi kullanılmaya devam edilmiş ve saba dizisiyle dügâh perdesinde karar edilmiştir.

HAK LÂ İ LÂ HE İL LAL LAH MU HAM ME DÜN RE SU LUL LAH
SAL LÂL LA HU A LEY Hİ VE SEL Lİ MU TES Lİ MA

Şekil 70 Biz Hatm-i Hâce Ederiz C Bölümü

Şekil 70’de görülen C bölümüne, rast-çargâh aralığıyla başlanmıştır. İlk ölçüde çargâh perdesi vurgulandıktan sonra uşşak dizisi perdeleriyle birlikte düğâh perdesinde karar edilmiştir.

3.14. Mâhur Makamındaki İlahiler

3.14.1. Allah Emrin Tatalım

Makam: Mâhur

Usûl: Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (7’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 6+6

Makam Analizi:

AL LAH EM RİN TU TA LIM RAH ME Tİ NE

BA TA LIM BÜL BÜL Gİ Bİ Ö TE LİM

Şekil 71 Allah Emrin Tatalım A Bölümü

Şekil 71’de A bölümünün ilk ölçüsünde eser gerdaniye perdesinden başlamış, çargâh dizisiyle nevâ perdesinde asma kalış yapıp ikinci ölçüyle birlikte yine çargâh dizisiyle gerdaniye perdesinde yarım karar verilmiştir. Üçüncü ölçüde gerdaniyeden nevâ perdesine çargâh dizisiyle inildikten sonra dördüncü ölçüde acem perdesi kullanılarak nevâda buselikli asma kalış yapılmıştır. Beşinci ölçüye nevâ-hüseyini perdeleriyle girildikten sonra hüseyini perdesi üzerinde durulup çargâh dizisiyle çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır.

AL LAH AL LAH KE RİM AL LAH HAS Bİ RAB Bİ
CEL LAL LAH MA Fİ KAL Bİ GAY RUL LAH

Şekil 72 Allah Emrin Tualım B Bölümü

Şekil 72’de görülen B bölümüne çargâh perdesiyle başlanmış ve ilk portede bu perde üzerinde çargâh dizisiyle seyredilmiştir. İkinci porteye buselik perdesiyle başlanıp rast perdesine inilmiş ardından rast perdesindeki çargâh dizisiyle karar edilmiştir.

3.14.2. Durmaz Yanar Vücûdum

Makam: Mâhur

Usûl: Nim Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (7’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 17+17+17+17

Makam Analizi:

DUR MAZ YA NAR VÛ CU DUM İL LAL LÂH
YÛ NUS Gİ Bİ DÜŞ KÛ NE
LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH

Şekil 73 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü

Şekil 73’te yer alan A bölümüne gerdâniye perdesinden başlanılmıştır. Bu perde civarında seyir devam ederek yedinci ölçü sonunda yine gerdaniye perdesinde çargâh dizisiyle yarım karar yapılmıştır. “İllallah Lâ İlâhe İllallah” bölümüne rast perdesinden girilmiş, bu bölüm rast perdesi üzerindeki çargâh dizisiyle son ermiştir.

Şekil 74 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü

Şekil 74 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü

Şekil 74’te yer alan B bölümü ilk ölçüdeki tartım ve güfte haricinde ilk bölümle aynıdır. Fakat C bölümden sonra tekrar edildiği için nakarathane olarak kullanıldığı düşünülerek farklı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla makamsal analiz olarak A bölümüyle aynıdır.

Şekil 75 Durmaz Yanar Vücûdum C Bölümü

Şekil 75 Durmaz Yanar Vücûdum C Bölümü

Şekil 75’te C bölümünün ilk portesinde, ilk iki bölümün ilk porteleriyle aynı olarak gerdaniye perdesinde çargâh dizisiyle seyredilmiştir. Bu bölümün son notası ilk iki bölümde gerdaniye perdesiyken C bölümünde muhayyer perdesi kullanılmıştır. “İllallah Lâ İlâhe İllallah” bölümünde de diğer bölümlere göre farklılık göstererek muhayyer perdesi üzerinde durulmuştur. Sonrasında tiz nevâ perdesine kadar genişleyerek gerdaniye perdesinde çargâh dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Bu bölümden sonra tekrar B bölümü tekrar edilerek eser sona ermektedir.

3.15. Muhayyerbuselik Makamındaki İlahiler

3.15.1. Mücrimleriz Âsîleriz

Makam: Muhayyerbuselik

Usûl: Sofyan

Güfte: ?

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+8+8+8

Makam Analizi:

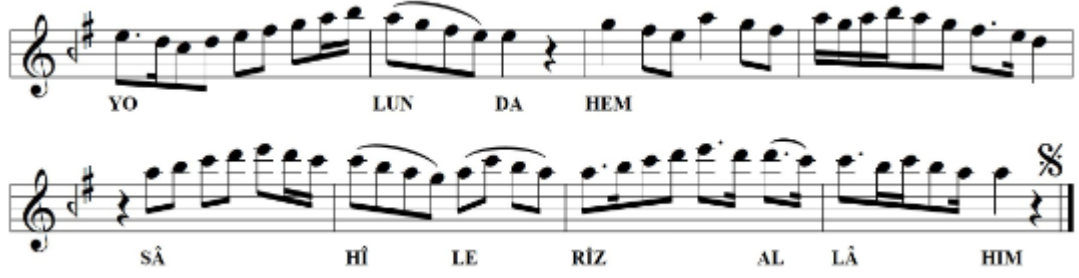
Şekil 76 Mücrimleriz Âsîleriz A Bölümü

Şekil 76’da esere muhayyer perdesi civarından muhayyer makamı perdeleriyle başlanmıştır. İkinci ölçüde muhayyer perdesinde uşşak diziyile yarım karar, dördüncü ölçüde nevâ perdesinde rast diziyile asma kalış yapılmıştır. İkinci portede, yine muhayyer perdesinden çıkıcı seyirle eserin en tiz perdesi olan tiz hüseyni perdesine gelinerek porte sonunda muhayyer perdesinde hüseyni dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

Şekil 77 Mücrimleriz Âsîleriz B Bölümü

Şekil 77’de görülen B bölümüne tiz nevâ perdesinden başlanmıştır. İnci seyirle üçüncü ölçüde hüseyni perdesinde uşşak diziyile inildikten sonra tekrar muhayyer perdesinden incici seyirle ve acem perdesi kullanılarak ikinci porte başında çargâh perdesinde çargâh diziyile asma kalış gerçekleştirilmiştir. İkinci portenin ikinci ölçüsünde buselik perdesi ve üçüncü ölçüsünde nim zirgüle perdesi kullanılarak üçüncü ölçüde düğâh perdesinde buselikli karar edilmiştir. Son ölçüde, hüseyni perdesinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılarak meyan bölümüne bağlantı yapılmıştır.

Şekil 78 Mücrimleriz Âsileriz C bölümü

Şekil 78’de C bölümüne hüseyini perdesinden başlanmış ve ikinci porte sonunda hüseyini perdesinde uşşak diziyile asma kalış yapılmıştır. Üçüncü ölçüden itibaren inici seyir kullanılarak dördüncü ölçüde nevâ perdesinde rastlı asma kalış görülmektedir. Son portede muhayyer perdesinden çıkıcı seyirle eserdeki en tiz perde olan tiz hüseyini perdesine gelinerek porte sonunda muhayyer perdesinde hüseyini dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönülüp eser bu bölümün yedinci ölçüsünde düğâh perdesinde sona ermektedir.

3.16. Muhayyer Makamındaki İlahiler

3.16.1. Durmaz Yanar Vücûdum

Makam: Muhayyer

Usûl: Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezeni: Hece Vezni (7’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

Şekil 79 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü

Şekil 79’da A bölümüne gerdaniye-muhayyer perdeleriyle başlanıp tiz çargâh perdesine kadar çıkıldıktan sonra inici seyirle acem perdesi kullanılarak düğâh perdesinde hüseyini dizisiyle karar edilmiştir.

Şekil 80 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü

Şekil 80’de yer alan B bölümünde, güftenin ikinci mısırâsı kullanılarak A bölümündeki aynı nağmeler kullanılmıştır. Fakat C bölümünden sonra da bu bölüm kullanıldığı için bu bölüm nakarathane olarak düşünülmüştür. Makamsal analiz açısından A bölümüyle aynıdır.

Şekil 81 Durmaz Yanar Vücûdum C Bölümü

Şekil 81’de C bölümüne tiz çargâh perdesinden başlanmıştır. Bu bölümün, tiz hicaz perdesi kullanılarak muhayyer perdesinde saba dizisiyle bittiği görülmektedir. Dolayısıyla meyan bölümünde sabâ makamına geçki yapıldığı söylenebilir.

Şekil 82 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü

Şekil 82’deki bölüm B bölümüyle aynıdır. Bu bölümde C bölümde yapılan sabâ geçkisinden sonra tekrar muhayyer makamına dönülerek inici seyirle düğâh perdesinde karar edilmiştir.

3.16.2. Şûride Vü Şeyda Kılan

Makam: Muhayyer

Usûl: Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

Şekil 83 Şûride Vü Şeyda Kılan A Bölümü

Şekil 83'te görülen A bölümüne muhayyer perdesi civarından inici seyirle başlanarak ilk porte sonunda düğâh perdesinde karar edilmiştir. İkinci portede birinci ve ikinci ölçülerde, üçüncü ölçünün ilk notasında bitmek üzere nevâ perdesinde rast dizisiyle asma kalışlar yapılmıştır. Sonrasında hüseyni perdesinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılarak bu bölüm sona ermiştir.

Şekil 84 Şûride Vü Şeyda Kılan B Bölümü

Şekil 84'te B bölümüne yine muhayyer perdesi civarından başlanılmış ve yine inici seyirle porte sonunda önce düğâh perdesinde muhayyer makamı perdeleriyle durulmuş sonrasında ikinci porte başındaki ilk nota olan rast perdesinde rastlı kısa bir asma kalış yapılmıştır. Sonrasında hüseyni dizisiyle düğâh perdesinde karar edilmiştir.

3.16.3. Taştı Rahmet Deryâsı

Makam: Muhayyer

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (7'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+8

Makam Analizi:

Şekil 85 Taştı Rahmet Deryâsı A Bölümü

Şekil 85'te yer alan A bölümüne, muhayyer perdesi civarından başlanmıştır. Eserdeki en tiz perde olan tiz çargâh perdesi kadar çıkılıp inici seyirle acem perdesi kullanılarak düğâh perdesinde hüseyini diziyle karar edilmiştir.

Şekil 86 Taştı Rahmet Deryâsı B Bölümü

Şekil 85'te görülen B bölümü olarak ele alınan bölüm aslında A bölümüyle aynıdır. Güftedeki dörtlüğün son iki mısırâsı, A bölümüne aynen uyarlanmıştır. Müzikal analiz açısından bölümler aynı olsa da, eser güfte açısından ele alındığında iki ayrı cümle olarak algılanmaktadır.

3.17. Müstear Makamındaki İlahiler

3.17.1. Her Sâhib-i Tâc u Külâh

Makam: Müstear

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezni: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+[:4:]+4

Makam Analizi:

HER SÂ Hİ Bİ
TÂ CÜ KÜ LÂH

Şekil 87 Her Sâhib-i Tac u Külâh A Bölümü

Şekil 87’de yer alan A bölümünde, nevâ perdesi civarından müstear dizisiyle seyir başlanarak ilk ölçüde makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesinde, ikinci ölçü sonunda da segâh perdesinde müstear makamı dizisiyle kalışlar yapılmıştır. İkinci portede buselik perdesi kullanılarak nişabur çeşniyle nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır.

SEN FAĞ DEN FİR U MAR AL LÂ HIM
AL LÂ HIM
EY ZÜ PÂ NÜ Dİ ŞÂH
BE NÂ

Şekil 88 Her Sâhib-i Tac u Külâh B Bölümü

Şekil 88’de görülen B bölümüne, yine nevâ perdesi civarından müstear dizi sesleriyle seyir yapılarak başlanılmıştır. Dördüncü ölçüye kadar nim hicaz perdesi kullanımına devam edilirken dördüncü ölçüde çargâh perdesi kullanılarak segâh perdesinde segâh dizisiyle karar edilmiştir.

SEN SİN KA MU
HAL KA PE NÂH
DİL DE PE NÂH

Şekil 89 Her Sâhib-i Tac u Külâh C Bölümü

Şekil 89’da C bölümünün ilk ölçüsünde eviç perdesinde segâhlı kısa bir asma kalış yapıldıktan sonra ikinci ölçüde önce hüseyni perdesinde uşşak dizisiyle, sonra da nevâ perdesinde buselik dizisiyle kısa kalışlar yapılmıştır. İlk dolabın ilk ölçüsünde önce nevâ perdesinde durulup meyâna dönüş için eviç perdesinde segâh dizisi gösterilmiştir. İkinci dolapta ise B bölümüne bağlanmak üzere yerinde nişabur çeşnişiyle birlikte nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır.

3.18. Nevâ Makamındaki İlahiler

3.18.1. Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ’ya Kıl

Makam: Nevâ

Usûl: Evsat

Güfte: ?

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 2+2+2+2

Makam Analizi:

SIR RI TEV Hİ DİN HÛ DÂ YÂ
KIL TE CEL Lİ SİN A YAN

Şekil 90 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ’ya Kıl A Bölümü

Şekil 90’da yer alan eserin ilk bölümünde, nevâ perdesi vurgulanmıştır. Nim hicaz ve buselik perdeleri kullanılarak nişabur çeşnişiyle birlikte makamın adını aldığı ve güçlü perdesi olarak kabul edilen nevâ perdesinde rast dizisiyle yarım kararlar yapıldığı görülmektedir.

Şekil 91 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl B Bölümü

Şekil 91’de yer alan B bölümünde, ilk portede nevâ-muhayyer aralığında rast dizi sesleriyle seyre devam edilmektedir. İlk ölçü sonunda nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır. İkinci portenin ilk dolabında önce dügâh perdesinde uşşak dizisiyle karar edilmiş, “imânım” bölümüyle nevâ perdesindeki buselikli kalışla dönüş verilmiştir. İkinci dolapta ise dügâh perdesinde uşşak dizisiyle tam karar edilmiştir.

Şekil 92 Sırr-ı Tevhîdin Hüdâ'ya Kıl C bölümü

Şekil 92’de yer alan C bölümünün ilk portesinde yine nevâ üzerine kurulan rast dizisiyle yarım kararlar yapıldığı görülmektedir. İkinci portede ise makamın dizisinden farklı olarak acem, sünbüle ve nim hicaz perdeleri kullanılarak nevâ perdesinde buselikli kalış yapıldıktan sonra senyo işaretiyle B bölümüne dönüşmektedir.

3.19. Nikriz Makamındaki İlahiler

3.19.1. Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım

Makam: Nikriz

Usûl: Düyek

Güfte: Sâbit

Vezni: Hece Vezni (11’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+8+8+8

Makam Analizi:

MES TÂ NE İ ÂŞ KAM
BEN A YA MA DİM DİM ÂH

Şekil 93 Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım A Bölümü

Şekil 93'te görülen nikriz makamındaki eserin A bölümüne, makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesinden başlanmıştır. İlk ölçü sonunda nevâ perdesinde buselikli kalış, ikinci ölçü sonunda rast perdesinde nikrizli kalışlar yapıldığı görülmektedir. İkinci porteye rast-gerdaniye aralığıyla girildikten sonra nevâ perdesinde yine buselikli yarım karar yapılmıştır. İkinci dolabın sonunda gerdâniye perdesi gösterilerek B bölümüne bağlantı yapılmıştır.

E VEC ZEL HI DEN İ AĞ CAD LA NEY DİM MİŞ
HİÇ GÜ LE ME DİM DİM E VEC ZEL HI DEN İ AĞ CAD
LA NEY DİM MİŞ HİÇ GÜ LE ME DİM DİM

Şekil 94 Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım B Bölümü

Şekil 94'te B bölümünün ilk portesinde eviç ve acem perdeleri değişmeli olarak kullanılarak gerdâniye-dügâh perdeleri arasında nikriz dizisi sesleriyle seyir devam etmektedir. İkinci porteye nevâ perdesinden başlandıktan sonra bu portenin ikinci ölçüsünde yine nikriz dizisiyle rast perdesinde durulmuştur. Beşinci ölçüden itibaren yine makamın perdeleriyle çıkıcı seyir izlenerek gerdâniye perdesine ulaşılmış ardından gerdâniye perdesinden acem perdesiyle birlikte inici seyirle rast perdesinde karar edilmiştir. Bu bölümün en sonunda meyâna bağlanmak üzere eviç perdesi kullanılmıştır.

CÜM LE Â LEM YA NAR ÂH U ZÂ RIM
DAN CÜM LE Â LEM YA NAR
ÂH U ZÂ RIM DAN

Şekil 95 Mestâne-i Âşkâm Ben Ayamadım C Bölümü

Şekil 95’te yer alan C bölümünde, eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâh çeşnisi yapılmıştır. İkinci ve üçüncü ölçülerde tekrar hüseyini perdesi kullanılmaya başlanarak nevâ perdesinde rastlı yarım karar yapılmıştır. Dördüncü ve beşinci ölçülerde tekrar eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâh çeşnileri yapıldığı görülmektedir. Altıncı ve yedinci ölçülerde tekrar nevâ perdesinde rastlı kalışlar yapıldıktan sonra acem perdesi kullanılarak nevâ perdesinde buselikli asma kalışla bölüm sona ermektedir. B bölümüne bağlanmak üzere bölümün en sonunda gerdaniye perdesi gösterilmiştir.

3.20. Rast Makamındaki İlahiler

3.20.1. Bâğ-ı Ma’ârif İçreyiz

Makam: Rast

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezni: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 6+6+6+6

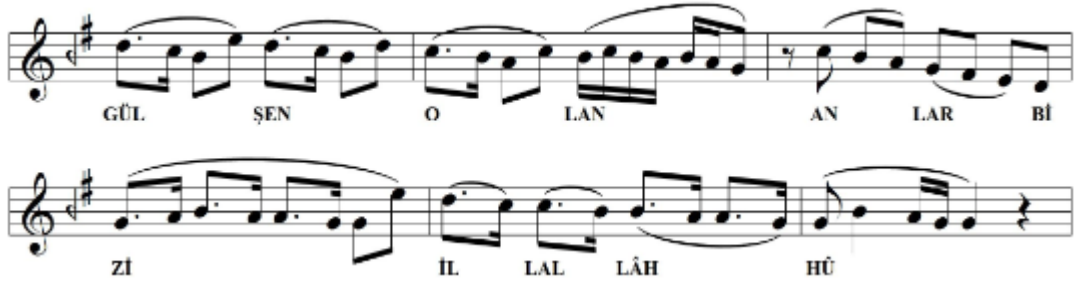
Makam Analizi:

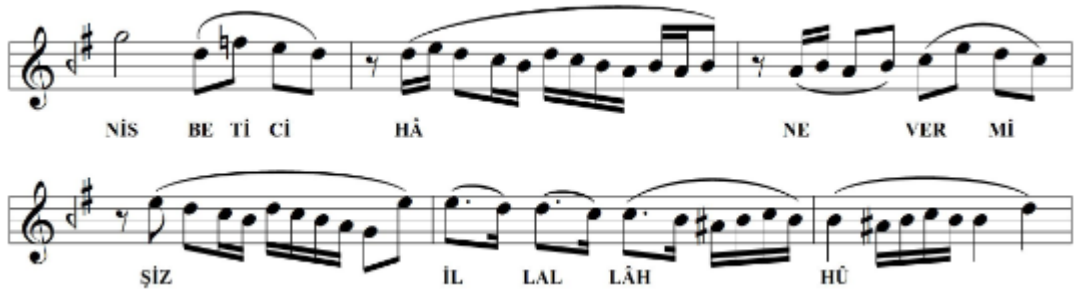
Şekil 96 Bağ-ı Ma'ârif İçreyiz A Bölümü

Şekil 96'da eserin A bölümü, rast-segâh aralığında başlamıştır. İkinci ölçüde segâh perdesi üzerinde kısaca durulup nevâ perdesine atlama yapıldığı görülmektedir. Üçüncü ölçüde yine segâh perdesi üzerinde kısa bir kalış yapıldıktan sonra dördüncü ölçüde rast perdesine kadar inilmiş ve rast-hüseyni aralığı kullanılarak inici seyirle yeden kürdi perdesi kullanılarak segâh perdesinde segâhlı asma kalış yapılmıştır. B bölümüne bağlanmak üzere segâh perdesi bölüm sonunda nevâ perdesine bağlanmıştır.

Şekil 97 Bağ-ı Ma'ârif İçreyiz B Bölümü

Şekil 97'de görülen B bölümünde, nevâ perdesi civarından seyre başlanarak önce ikinci ölçüde rast perdesine rast dizisiyle inilmiş, ardından çargâh perdesinden itibaren yegâh perdesine rast dizisiyle genişleme yapılmıştır. İkinci portede rast-hüseyni perdeleri arasında gezinilerek bölüm sonunda rast perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 98 Bağ-ı Ma'ârif İçreyiz C Bölümü

Şekil 98’de C bölümünde, gerdaniye perdesinden inici seyirle ilk ölçüde acem perdesi kullanılarak seyre başlanılmıştır. Dördüncü ölçüde rast perdesine gelindikten sonra rast-hüseyni aralığıyla birlikte yine inici seyirle yeden kürdi perdesi kullanılarak segâh perdesinde segâhlı asma kalış yapılmıştır. B bölümüne bağlanmak üzere segâh perdesinden nevâ perdesine atlama yapılarak bölüm sona ermiştir.

Şekil 99 Bağ-ı Ma'arif İçreyiz B Bölümü

Şekil 99’da yer alan bölüm, güftenin son mısırâsıyla icrâ edilen B bölümüdür. Dolayısıyla makamsal analiz açısından ikinci bölümle aynıdır.

3.20.2. Durmaz Yanar Vücûdum

Makam: Rast

Usûl: Sofyan

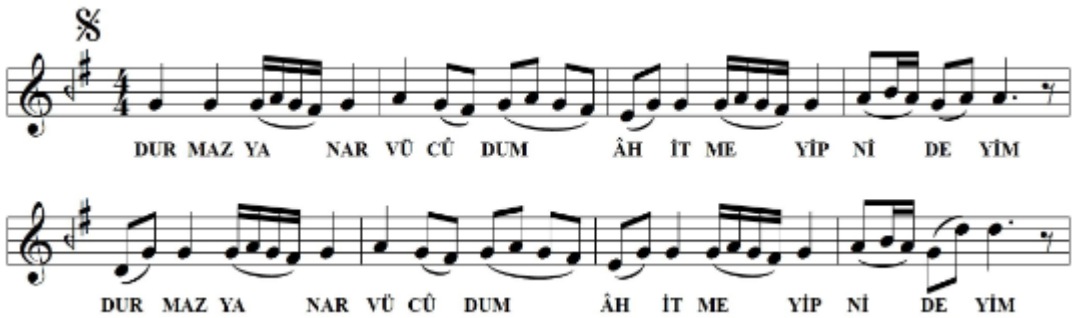
Güfte: Yunus Emre

Vezni: Hece Vezni (7’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 8+5

Makam Analizi:

Şekil 100 Durmaz Yanar Vücûdum A Bölümü

Şekil 100’de görülen A bölümüne, rast perdesinden başlanılmış ve bu perde civarında seyredilmiştir. Hüseyinâşiran perdesine pest genişleme yapıldığı görülmektedir. Bu da rast makamında kullanılan rast üzerindeki nişabur çeşnisidir. İlk porte sonunda düğâh perdesinde uşşaklı asma kalış yapılmıştır. İkinci porteye yegâh-rast aralığıyla başlanılmış ve ilk portedeki nağmeler son ölçü hariç aynen kullanılmıştır. Son ölçüde makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır.

Şekil 101 Durmaz Yanar Vücûdum B Bölümü

Şekil 101’de B bölümüne, nevâ perdesinden girilmiştir. İkinci ölçüde acem perdesi kullanılarak inici seyirle bölüm sonunda hüseyinâşiran perdesine pest genişlemeyle birlikte rast perdesinde karar edilmiştir.

3.20.3. Mâil Olma Dünyaya

Makam: Rast

Usûl: Evsat

Güfte: Hakkî

Vezni: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 2+2+2+2

Makam Analizi:

Şekil 102 Mâil Olma Dünyaya A Bölümü

Şekil 102’de yer alan A bölümünde, rast perdesi civarından seyre başlanarak, yegâh perdesine pest genişlemeler yapılmaktadır. Bölümün sonunda nim hicaz perdesi kullanılarak nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır.

Şekil 103 Mâil Olma Dünyaya B Bölümü

Şekil 103’te yer alan B bölümüne rast-nevâ aralığıyla girilmiş, neva perdesi civarında seyir yapılarak önce çargâh perdesinde çargâhlı asma kalış yapılmıştır. Ardından seyre ırak-hüseyni perdeleri arasında devam edilmiş ve rast perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 104 Mâil Olma Dünyaya C Bölümü

Şekil 104’te görülen C bölümüne nevâ perdesinden başlanılmış, ilk ölçüde nim hicaz ve buselik perdeleri kullanılarak buselikte nişabur çeşnisi yapılmıştır. Hemen ardından ilk ölçü sonunda nikriz dizisiyle rast perdesine inilmiştir. İkinci ölçüde rast dizisine dönülüp nevâ perdesi civarında seyir devam ettirilerek acem ve nim hicaz perdeleriyle nevâ perdesinde buselikli yarım karar yapılmıştır. Bu bölüm sonunda senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönüş verilmiştir. Eser B bölümünün tekrar edilmesiyle sona ermektedir.

3.20.4. Tevbe Edelim Zenbimize

Makam: Rast

Usûl: Düyek

Güfte: Şeyh Kâmil Efendi

Vezni: Hece Vezni (Serbest Ölçü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+[:4:]+4+[:4:]

Makam Analizi:

TEV BE E DE LİM ZEN Bİ Mİ ZE
Ö MÜR LE Rİ MİZ GEÇ ME DE İS

TÜB TÜ İL LAL LÂH YÂ AL LÂH
VÂN İ İE DÂ İM YÂ AL LÂH

Şekil 105 Tevbe Edelim Zenbimize A Bölümü

Şekil 105'te çargâh perdesinden başladığı görülen ilahide, ilk ve ikinci ölçülerde düğâh perdesinde uşaklı asma kalışlar yapılmaktadır. İkinci portede rast perdesinde rast dizisi gösterilip dördüncü ölçüde nevâ perdesinden rast perdesine rast dizisiyle inildikten sonra B bölümüne geçiş için çargâh perdesine bağlantı yapılmıştır.

LÛT FUN LA Bİ ZE MER HA MET EY
FAZ LIN LA Bİ ZE MER HA MET EY
KÂ MİL BU Cİ HÂN DA A CA BÂ

LE Â MAN AL LÂH YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH
LE Â MAN AL LÂH YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH
KİM KA LA KÂ İM YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH

Şekil 106 Tevbe Edelim Zenbimize B Bölümü

Şekil 106'da yer alan B bölümünün ilk ve ikinci ölçüsünde düğâh perdesinde uşak dizisiyle asma kalışlar yapıldıktan sonra ikinci portede yine rast perdesi civarında rast dizisiyle seyre devam edilerek önce nevâ perdesinde kısa bir kalış yapılmış sonra rast perdesinde karar edilmiştir. İlk dolapta bölümün başına bağlamak amacıyla çargâh perdesi kullanılırken, ikinci dolapta rast perdesinde karar edilmiştir.

BEN GA RÎ BİM SEN İ NÂ YET

EY LE AL LÂH ÂŞ KI NA

Şekil 109 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına B Bölümü

Şekil 109’da görülen B bölümünün ilk ölçüsünde, hisar perdesi kullanımıyla çargâh perdesinde nikriz dizi görülmektedir. İkinci ölçüde tekrar hüseyini perdesi kullanılarak segâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Üçüncü ölçüde düğâh perdesinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılmış ve son ölçüde rast perdesinde rast dizisiyle karar edilmiştir.

NÂ MU RÂ DIM BER MU RÂD ET

YÂ RE SUL AL LÂH ME DED

Şekil 110 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına C Bölümü

Şekil 110’da görülen C bölümüne gerdâniye perdesinde başlanıp, tiz çargâh perdesine kadar tiz genişleme yapılmış ve porte sonunda nevâ perdesinde rast dizisiyle yarım karar gerçekleştirilmiştir. İkinci portede yine makamın perdeleriyle tiz çargâh perdesine kadar çıkılıp gerdâniye perdesi üzerinde rast dizisiyle kalış yapılmıştır.

BEN GA RÎ BİM SEN İ NÂ YET

EY LE AL LÂH ÂŞ KI NA

Şekil 111 Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allah Aşkına B Bölümü

C bölümü icra edildikten sonra şekil 111’de görülen B bölümü tekrar edilerek eser sona ermiştir.

3.21. Sabâ Makamındaki İlahiler

3.21.1. Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni

Makam: Sabâ

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezin: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+A+C+A

Ölçü Sayısı: 10+8+10+8+10

Makam Analizi:

AL LÂH AL LÂH HÛ VE RAB BÛ NÂ RAH MÂ NÎ RAH MÂ NÎ
İR HÂM BÎ FAZ LI ŞEY HÎ NÂ GEY LÂ NÎ YÂ HÂYY YÂ HÂYY

Şekil 112 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni A Bölümü

Şekil 112’de yer alan A bölümüne, düğâh-rast aralığıyla başlanılmıştır. İlk portede rast ve hicaz perdeleri arasında sabâ dizisiyle seyir yapıldıktan sonra ikinci dolapta nevâ-hüseyni perdeleri kullanılarak ikinci porteye bağlantı yapılmıştır. İkinci portede nevâ perdesi kullanılmaya devam ederek düğâh perdesinde uşşak dizi sesleriyle karar edilmiştir.

A SUL TÂ NIM SEN VAR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
YA BEN Kİ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ

Şekil 113 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni B Bölümü

Şekil 113’te görülen B bölümünde tekrar sabâ makamı perdelerine dönülüp, ikinci ölçüde segâh, dördüncü ölçüde çargâh, altıncı ölçüde tekrar segâh perdelerinde asma kalırlar yapıldıktan sonra son ölçüde düğâh perdesinde karar edilmiştir. Bu bölüm bittikten sonra tekrar A bölümüne dönmüştür.

İS MİN GA NÎ SET TÂR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
HER DEM A BÂ PÜŞ EY LE YEN
YÛ NU SU BÎ HÛŞ EY LE YEN

YÂ BEN Kİ ME YAL VA RA YİM Â MAN YÂ HÛ
TÛR LÛ DER DE DÜŞ EY LE YEN
YÂ BEN Kİ ME YAL VA RA YİM

Şekil 114 Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni C Bölümü

Şekil 114’te C bölümüne gerdâniye-muhayyer perdeleriyle başlanıp nevâ perdesine düşülmüştür. İlk iki ölçüde aynı nağme tekrar etmiştir. Bu bölümde nevâ perdesinde buselik dizisi kullanıldığı görülmektedir. Üçüncü ölçüden itibaren sabâ dizisine dönülerek dördüncü ölçüde çargâh perdesinde yarım karar yapılmıştır. Altıncı ölçüde segâh perdesinde asma kalış yapıldıktan sonra sekizinci ölçüde düğâh perdesinde karar edilmiştir.

3.22. Segâh Makamındaki İlahiler

3.22.1. Arabda Seyidü’l Kavme

Makam: Segâh

Usûl: Devrihindi

Güfte: Kenzî

Vezin: Aruz Vezni (Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 8+8+8+8

Makam Analizi:

A RAB DA SEY Yİ DÛ'L KAV ME

DU HÛL ET TİK TE BİR Â Sİ

Şekil 115 Arabda Seyidü’l Kavme A Bölümü

Şekil 115’te A bölümü, çargâh-nevâ perdeleriyle başlamaktadır. İlk ölçüde nevâ perdesi üzerinde durulmuştur. İkinci ölçüde segâhta segâhlı kalış yapılmıştır. Üçüncü ölçüden

İtibaren inici seyirle birlikte rast perdesinde rast dizisiyle durulmuştur. İkinci porteye rast ve dügâh perdeleriyle başlanılıp altıncı ölçüde segâh perdesiyle segâhlı kalış yapılmıştır. Bölüm sonunda nevâ perdesinde yarım karar yapılarak bölüm sona ermektedir.

ME HÂ LİK TEN O LUR Â ZÂ
HU ZÜ RI RAV ZA NA GEL DİM

DE Bİ ŞEK VÂ RE SÜ LAL LÂH
DA Hİ LEK YÂ RE SÜ LAL LÂH

Şekil 116 Arabda Seyidü'l Kavme B Bölümü

Şekil 116'da B bölümüne segâh-gerdâniye aralığıyla girildikten sonra acem perdesi kullanılarak birinci porte sonunda nevâ perdesinde uşşak dizisiyle kalış yapılmıştır. İkinci portede de yine acem perdesi kullanılmaya devam edilmiş, eksik segâh beşlisiyle segâh perdesinde karar edilerek bölüm sona ermiştir.

SEN OL SUL. TÂ NI KEV NEYN SİN

BU MÛC RİM ÇÂ KE RİN KEN Zİ

Şekil 117 Arabda Seyidü'l Kavme C Bölümü

Şekil 117'de C bölümüne segâh-acem aralığıyla başlanılmış, bu bölümde mahur ve sünbüle perdeleri kullanılarak acem perdesinde asma kalışlar yapılmıştır. Aynı perdelerle acem perdesinde bölüm sona ermiştir. Bu bölümde, nevâ perdesi üzerinde sabâ makamı dizisi görülmektedir. Fakat bölüme segâh-acem aralığıyla girilmesi Sabâ'dan ziyade Bestenigâr makamı geçkisi yapıldığı fikrini güçlendirmektedir. Bölüm sonunda senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönülerek eser sona ermektedir.

3.23. Sûzidil Makamındaki İlahiler

3.23.1. Yüce Sultânım

Makam: Sûzidil

Usûl: Ağır Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezi: Hece Vezni (5'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

Şekil 118 Yüce Sultânım A Bölümü

Şekil 118'de yer alan A bölümüne hüseyini perdesinden başlanılmıştır. Bu perde civarında makamın seslerinde seyir yapılarak en tiz perde olan tiz çargâh perdesi kullanılmış ve yine hüseyini perdesinde zirgüleli hicaz dizisiyle yani hisar dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

Şekil 119 Yüce Sultânım B Bölümü

Şekil 119'da görülen B bölümüne yine hüseyini perdesiyle başlanılmıştır. İlk ölçüde nevâ perdesi kullanılarak düğâh perdesine kadar buselik dizisiyle inilmiştir. İkinci ölçüde yine nevâ perdesi kullanılarak hüseyinâşiran perdesinde hümâyun dizisiyle durulmuştur. İkinci

portede, buselik perdesinden itibaren inici seyir izlenerek zirgüleli hicaz dizisiyle hüseyñâşiran perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 120 Yüce Sultânım C Bölümü

Şekil 120’de C bölümüne muhayyer perdesinden girilmiştir. İlk ölçü sonunda muhayyer perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır. İkinci ölçüde ve devamında hüseyni perdesinde hisar çeşnişiyle yarım karar verilmiş ve bölüm sona ermiştir. Bu bölümden sonra tekrar B bölümü icra edilerek eser sona ermektedir.

3.24. Sûzidilârâ Makamındaki İlahiler

3.24.1. Bârekallâh Dü Cihânın Serveri

Makam: Sûzidilârâ

Usûl: Düyek

Güfte: Fevzî

Vezi: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

Şekil 121 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri A Bölümü

Şekil 121’de yer alan eserin A bölümüne, rast perdesiyle girilmiş ve ilk ölçüde dügâh perdesi üzerinde durulmuştur. İkinci ölçüde nim zirgüle perdesi yeden olarak kullanılarak dügâh perdesinde buselikli asma kalış yapılmıştır. İkinci porteye nevâ-hüseyni perdeleriyle girilerek porte sonunda hüseyini perdesinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır.

Şekil 122 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri B Bölümü

Şekil 122’de yer alan B bölümünün ilk ölçüsünde acem perdesi kullanımıyla çargâh perdesinde çargâh dizisiyle kısa bir asma kalış yapıldıktan sonra ikinci ölçüde rast perdesinde çargâh dizisiyle kalış yapıldığı görülmektedir. İkinci portede dik kürdi ve nim hicaz perdeleri kullanılarak rast perdesinde nikriz dizisiyle karar edildiği görülmektedir.

Şekil 123 Bârekallâh Dü Cihânın Serveri C Bölümü

Şekil 123’de görülen C bölümünün ilk ölçüsünde nim hicaz perdesi kullanılarak nevâ perdesinde kısa bir asma kalış yapıldıktan sonra ikinci ölçüde yine nim hicaz ve dik kürdi perdeleri kullanılarak rast perdesine nikriz dizisiyle inildiği görülmektedir. Bu bölümün ikinci portesinde hüseyini perdesi üzerinde durularak bölüm sonunda bu perdede uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönüş verilmiştir.

3.25. Sûzinâk Makamındaki İlahiler

3.25.1. Sâlike Olmaz Âyân

Makam: Sûzinâk

Usûl: Düyek

Güfte: Hakkî

Vezin: Hece Vezni (7'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

SÂ Lİ KE OL MAZ A YÂN İL LAL LÂH HÛ
ÂŞK İ LE HER KİM GE LİR

Şekil 124 Sâlike Olmaz Âyân A Bölümü

Şekil 124'te görülen A bölümünde, nevâ perdesi civarından seyre başlanıp ikinci ölçü sonunda rast perdesinde zirgüleli hicaz dizisiyle durulduktan sonra dördüncü ölçü sonunda nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

İL Mİ HA Kİ KAT MİF TÂH İL LAL LÂH HÛ
BÂ Bİ İ NÂ YET MİF TÂH
HAK Kİ YA TES LİM O LUR
KEN Zİ HA Kİ KAT MİF TÂH

Şekil 125 Sâlike Olmaz Âyân B Bölümü

Şekil 125'te yer alan B bölümünün ilk ölçüsünde çargâh perdesinde nikrizli, ikinci ölçüsünde rast perdesinde zirgüleli hicaz dizisiyle kalışlar yapılmıştır. Sonrasında yine makamın perdeleriyle rast perdesinde karar edilmiştir.

OL SA Pİ RİN Ö NÜN DE İL LAL LÂH HÛ
LÂ CE REM A NA O LUR

Şekil 126 Sâlike Olmaz Âyân C Bölümü

Şekil 126’da görülen C bölümünde muhayyer ve sünbüle perdeleri kullanılarak önce ikinci ölçüde gerdâniye perdesinde buselikli asma kalış, sonra nevâ perdesinde hümâyun dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Bölüm sonundan senyo işaretiyle B bölümüne dönüş verilmiştir. Eser, B bölümünün tekrarıyla sona ermektedir.

3.26. Şevk-u Tarab Makamındaki İlahiler

3.26.1. Bir Muazzam Pâdişâhsın

Makam: Şevk-u Tarab

Usûl: Evsat-Hafif

Güfte: Selâmî Efendi

Vezi: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B+D

Ölçü Sayısı: 2+2+2+2+1

Makam Analizi:

BİR MU AZ ZAM PÂ Dİ ŞÂH SIN
Kİ KU LUN DUR CÜM LE ŞÂH

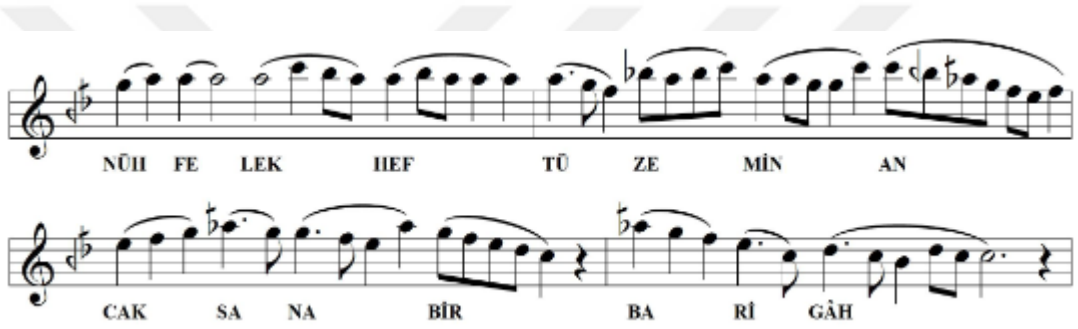
Şekil 127 Bir Muazzam Pâdişâhsın A Bölümü

Şekil 127’de yer alan A bölümünde düğâh perdesinden başlayan eserde, ilk portede sabâ dizisiyle önce çargâh perdesinde yarım karar, sonra acem perdesinde asma kalış yapılmıştır. Çargâh perdesindeki hicaz dizi ve şehnaz perdesinin kullanımıyla oluşan acemdeki nikriz dizi, sabâ dizisinin içinde var olan dizilerdir. İkinci portede çargâh perdesinde hicaz dizisiyle yarım kararlar yapılarak bölüm sona ermiştir.

Şekil 128 Bir Muazzam Pâdişâhsın B Bölümü

Şekil 128’de B bölümüne çargâh-gerdâniye aralığıyla başlanmış ve önce acem perdesinde nikrizli asma kalış yapılmıştır. Sonrasında sabâ dizisi devam ederek ikinci portenin ortasına kadar inici seyirle birlikte düğâh perdesine kadar inilmiştir. En son bölümde ise kürdi perdesi kullanılarak acemaşiran perdesinde çargâh dizisiyle karar edilmiştir.

Şekil 129 Bir Muazzam Pâdişâhsın C Bölümü

Şekil 129’da C bölümüne gerdâniye-muhayyer perdeleriyle girilmiştir. İlk portede önce muhayyer perdesinde uşşak dizisiyle asma kalış yapılmıştır. Sonra acem perdesindeki asma kalışa hazırlık olarak sünbüle perdesi kullanılmış, ardından tekrar tiz segâh ve şehnaz perdeleri kullanılarak acem perdesinde nikriz dizisiyle asma kalış gerçekleştirilmiştir. İkinci portede yine sabâ makamı dizisi kullanılarak çargâh perdesinde hicazlı yarım karar yapıldığı görülmektedir.

Şekil 130 Bir Muazzam Pâdişâhsın B Bölümü

Şekil 130’da yer alan bölüm, güfte hariç B bölümüyle aynıdır. Bu yüzden B bölümü olarak adlandırılmıştır.

Şekil 131 Bir Muazzam Pâdişâhsın D Bölümü

Şekil 131’de yer alan D bölümünde Hafif usûlüne geçilmiştir. Bu ilâhinin, Zekâi Dede’nin ulaşılabilen ilâhileri arasında usûl geçkisi yapılan tek eser olduğu tespit edilmiştir.

D bölümünde, çargâh perdesinden başlanıp ilk portede sabâ dizisiyle önce segâh perdesinde sonra ırak perdesinde kısa kalışlar yapıldığı görülmektedir. Bu bölümde Bestenigâr çeşnisi kullanılmıştır. İlk porte sonunda tekrar sabâ makamına dönülerek çargâh perdesinde yarım karar verilmiştir. İkinci porteye gerdâniye perdesinden başlanıp inici seyirle çargâh perdesinde kadar inilmiş, sonrasında kürdi ve nevâ perdeleri kullanılarak acemaşiran perdesinde çargâh dizisiyle karar edilmiştir.

3.27. Uşşak Makamındaki İlahiler

3.27.1. Allah Allah Hüve Rabbünâ

Makam: Uşşak

Usûl: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Vezin: Hece Vezni (8’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+A+C+A

Ölçü Sayısı: 7+8+7+8+7

Makam Analizi:

Şekil 132 Allah Allah Hüve Rabbünâ A Bölümü

Şekil 132’de yer alan A bölümüne düğâh perdesi civarından başlanmıştır. İlk portede rast ve nevâ perdeleri arasında seyir devam ederken ikinci dolapta hüseyini perdesinde kalış yapılmıştır. İkinci portede yine hüseyini perdesi üzerinde durularak başlandıktan sonra porte sonunda düğâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 133 Allah Allah Hüve Rabbünâ B Bölümü

Şekil 133’te görülen B bölümüne nevâ perdesinden başlanıp ikinci portede segâh perdesinde, dördüncü ölçüde çargâh perdesinde ve altıncı ölçüde tekrar segâh perdesinde asma kalışlar yapıldıktan sonra bölüm sonunda düğâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 134 Allah Allah Hüve Rabbünâ C Bölümü

Şekil 134’te C bölümüne gerdaniye-muhayyer perdeleriyle başlanıp makamın seslerinde gezinilerek birinci porte sonunda çargâh perdesinde, altıncı ölçüde segâh perdesinde asma kalışlar yapıldıktan sonra bölüm sonunda düğâh perdesinde karar edilmiştir.

3.27.2. Allah Emrin Tatalım

Makam: Uşşak

Usûl: Düyek

Güfte: Yunus Emre

Vezin: Hece Vezni (7’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 6+6

Makam Analizi:

AL LÂH EM RİN TU TA LIM RAH ME Tİ NE
YÜ NUS SEY RE DİP GE ZER Ö LÛM TED BİR

BA TA LIM BÛL BÛL Gİ Bİ Ö TE LİM
LER BO ZAR GÖR MEK İS TER SEN Dİ DÂR

Şekil 135 Allah Emrin Tualım A Bölümü

Şekil 135’te yer alan A bölümüne rast-dügâh perdeleriyle girilmiştir. Rast-nevâ perdeleri arasında seyreden eser, beşinci ölçünün başında segâh perdesinde asma kalış gerçekleştirdikten sonra son ölçüde B bölümünün başında yer alan makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesine bağlantı yapmak üzere güçlü perdesi civarında seyretmektedir.

AL LÂH AL LÂH KE RİM AL LÂH RA HİM AL LÂH

Â MAN AL LÂH Dİ YE LİM YÂ HÛ

Şekil 136 Allah Emrin Tualım B Bölümü

Şekil 136’da görüldüğü üzere B bölümüne nevâ perdesinden başlandıktan sonra dügâh-nevâ aralığında seyreden eser, ikinci ve dördüncü ölçülerde nevâ perdesinde buselikli asma kalışlar gerçekleştirmiş ve bölüm sonunda dügâh perdesinde karar etmiştir.

3.27.3. Ben Ben Değilim

Makam: Uşşak

Usûl: Sofyan

Güfte: Mustafa Nakşî Efendi

Vezin: Hece Vezni (12’li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 3+3+3+3

Makam Analizi:

Şekil 137 Ben Ben Değilim A Bölümü

Şekil 137’de A bölümüne rast-dügâh perdeleriyle başlandıktan sonra bu civarda seyir devam etmiş ve bölüm sonunda nevâ perdesinde buselik dizisiyle yarım karar yapılmıştır.

Şekil 138 Ben Ben Değilim B Bölümü

Şekil 138’de B bölümüne hüseyini perdesiyle başlanmıştır. Sonrasında inici seyirle düğâh perdesinde karar edilmiştir. C bölümüne bağlanmak üzere eviç perdesi gösterilmiştir.

Şekil 139 Ben Ben Değilim C Bölümü

Şekil 139’da yer alan C bölümünün ilk ölçüsünde eviç perdesinde yeden acem perdesi kullanılarak segâh çeşnisi yapılmıştır. İkinci ve üçüncü ölçülerde nim hicaz ve eviç perdeleri kullanılarak nevâ perdesine rast dizisiyle düşüldükten sonra tekrar B bölümüne bağlantı yapmak üzere hüseyini perdesi gösterilmiştir. Senyo işaretiyle birlikte B bölümüne dönen eser bu bölümüm tekrar edilmesiyle sona ermektedir.

3.27.4. El Meded Pîrim Efendim

Makam: Uşşak

Usûl: Düyek

Güfte: Kâmil Efendi

Vezin: Aruz Vezni (Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 3+3+3+3

Makam Analizi:

Şekil 140 El Meded Pîrim Efendim A Bölümü

Şekil 140'ta görülen A bölümünde, esere çargâh-rast aralığıyla girilmiş, makamın güçlü perdesi olan nevâ perdesi civarında seyre devam edilerek bölüm sonunda hüseyini perdesinde kalış gösterilmiştir.

Şekil 141 El Meded Pîrim Efendim B Bölümü

Şekil 141'de yer alan B bölümünün ilk ölçüsüne acem perdesinden girilerek inici seyirle bölüm sonunda düğâh perdesinde karar edilmiştir. C bölümüne bağlanmak üzere acem perdesi gösterilmiştir.

Şekil 142 El Meded Pîrim Efendim C Bölümü

Şekil 142'de görülen C bölümünde, acem perdesinden başlanarak inici seyirle ikinci ölçüde rast perdesine kadar inildikten sonra üçüncü ölçüde nevâ perdesinde buselik dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Sonrasında tekrar B bölümüne bağlanmak üzere acem perdesi gösterilmiştir.

Şekil 143 El Meded Pîrim Efendim B Bölümü

Şekil 143'te yer alan bölüm, güfte ve son nota hariç incelenen B bölümüyle aynıdır. İkinci bölümde son nota C bölümüne bağlantı olarak kullanılan acem perdesiyken, bu bölümün sonunda düğâhta karar edilerek eser sona ermiştir.

3.27.5. Gelin Diyelim Şevk İle

Makam: Uşşak

Usûl: Düyek

Güfte: Hüdâyî

Vezin: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B

Ölçü Sayısı: 4+4

Makam Analizi:

GE LİN Dİ YE LİM Dİ YE LİM
AŞ Kİ LE SİD KÜ SİD KÜ

ŞEV Kİ LE ÂH
ZEV Kİ LE ÂH

Şekil 144 Gelin Diyelim Şevk İle A Bölümü

Şekil 144'te rast-düğâh perdeleriyle başlayan eserin ilk bölümünde ilk porte sonunda rast perdesinde rastlı kısa bir kalış yapılmıştır. İkinci portede düğâh perdesinde kalışlar yapılarak bölüm sona ermiştir.

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

Şekil 145 Gelin Diyelim Şevk İle B Bölümü

olarak son iki ölçü cevap niteliğinde tekrar edilmiştir. Dolayısıyla makamsal analiz açısından ilk bölümle arasında bir farklılık yoktur.

3.27.7. Kuldân Sana Lâyık N'ola

Makam: Uşşak

Usûl: Sofyan

Güfte: Hüdâyî

Vezi: Hece Vezni (8'li Hece Ölçüsü)

Form Şeması: A+B+C+B

Ölçü Sayısı: 6+16+8+15

Makam Analizi:

Şekil 148 Kuldân Sana Lâyık N'ola A Bölümü

Şekil 148'de yer alan A bölümünde, düğâh perdesi civarından seyre başlanmış, pest bölgede ırak perdesine kadar genişleme gösterilip ikinci ölçü sonunda düğâh perdesinde kalış yapılmıştır. Üçüncü ölçüde, çargâh perdesinden itibaren rast perdesine kadar inilip B bölümüne bağlanmak üzere tekrar nevâ perdesinde çıkılarak bu perdede yarım karar yapılmıştır.

Şekil 149 Kuldân Sana Lâyık N'ola B Bölümü

Şekil 149'da görülen B bölümüne çargâh-nevâ aralığıyla girilmiştir. Sırasıyla çargâh, segâh ve düğâh perdelerinde kalışlar yapıldıktan sonra beşinci ölçü başında rast perdesinde kısa bir kalış gerçekleştirilmiştir. Beşinci ölçüden itibaren çıkıcı seyir izlenerek gerdâniye perdesine ulaşılmış ve sekizinci ölçüde tekrar çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Dokuzuncu ölçüden itibaren aynı bölüm tekrar edilmeye başlanmıştır. On dördüncü ölçüye gelindiğinde ilkinden farklı olarak karar perdesinde durulmuştur. Sonrasında C bölümüne bağlantı yapılmak üzere “efendim” bölümüyle hüseyini perdesi gösterilip bölüm sonra ermektedir.

Şekil 150 Kuldân Sana Lâyık N'ola C Bölümü

Şekil 150'de görülen C bölümüne nevâ-hüseyini perdeleriyle başlanarak ikinci ölçü sonunda düğâh perdesine kadar inilmiş, üçüncü ölçüde tekrar hüseyini perdesi civarından inici seyirle hareket ederek porte sonunda çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. İkinci portede segâh

perdesinden başlanarak, hisar ve eviç perdeleri kullanılarak gerdâniye perdesine kadar çıkıldıktan sonra “ihsân” kelimesinde tekrar segâh perdesine düşülmüştür. “Ola” bölümünde de yine aynı perdeler kullanılarak nevâ perdesinde hicaz dizisiyle yarım karar yapılmıştır. Bu bölümde hüzzam makamına geçki yapıldığı söylenebilir.

Şekil 151 Kuldân Sana Lâyık N'ola B Bölümü

Şekil 151’de yer alan bölüm, güfte hariç B bölümüyle aynıdır. Şekil 149’da yer alan bölümün sonunda C bölümüne bağlanmak üzere “efendim” bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde ise son ölçüde düğâh perdesinde karar edilmiş ve eser sona ermiştir.

3.27.8. Şehinşâh-ı Cihânbân-ı Risâlet

Makam: Uşşak

Usûl: Düyek

Güfte: ?

Vezin: Aruz Vezni (Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün)

Form Şeması: A+B+C+B

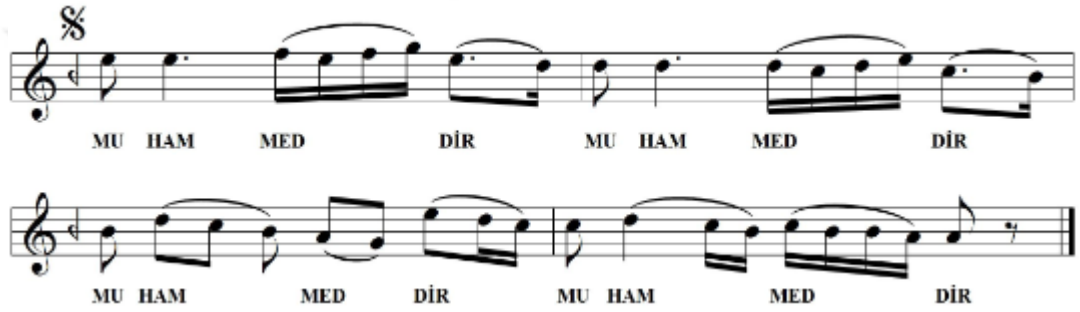
Ölçü Sayısı: 4+4+4+4

Makam Analizi:

Şekil 152 Şehinşâh-ı Cihânbân-ı Risâlet A Bölümü

Şekil 152’de yer alan A bölümüne, rast-dügâh perdeleriyle başlanmıştır. Dördüncü ölçüye kadar rast-nevâ perdeleri arasında seyreden bu bölüm, dördüncü ölçüde nevâ perdesinde yarım karar yaparak sona ermiştir.

Şekil 153 Şehinşâh-ı Cihânbân-ı Risâlet B Bölümü

Şekil 153’te görülen B bölümünde, ilk ölçüde hüseyinî perdesi, ikinci ölçüde nevâ perdesi vurgulanarak inici seyirle bölüm sonunda dügâh perdesinde karar edilmiştir.

Şekil 154 Şehinşâh-ı Cihânbân-ı Risâlet C Bölümü

Şekil 154’te yer alan C bölümüne gerdâniye-muhayyer perdeleriyle başlanılmış, ikinci ölçüde eviç perdesi kullanılarak nevâ perdesinde rast diziyile yarım karar yapılmıştır. İkinci portede yine nevâ perdesi civarında seyre devam edilerek dördüncü ölçü başında eviç perdesiyle birlikte yine nevâ perdesinde rast gösterildikten hemen sonra acem perdesine dönülerek B bölümüne bağlanmıştır. Eser B bölümünün tekrarıyla sona ermiştir.

SONUÇ

Zekâî Dede'nin Türk Din Mûsikîsi Tarihindeki Yeri ve İlâhi Formundaki Eserlerinin Makamsal Analizi başlıklı araştırmanın kuramsal çerçevesinden elde edilen kazanımlar doğrultusunda;

- Anadolu'nun yüzyıllardır farklı medeniyetlerin kültürel mirasını bünyesinde harmanlayarak çok zengin bir kültürel çeşitliliğe sahip olduğu ve bu çeşitliliğin müzik kültürüne de yansıdığı,
- Türk mûsikîsinin çok zengin bir yelpazeye sahip olduğu ve çeşitli alt türleri/formlarıyla her biri kendine has müzikal karakterleriyle çeşitlenerek süregeldiği,
- Türk Mûsikîsinin alt türlerinden biri olan Türk Din Mûsikîsinin Türk milletinin her anında varlığını gösteren ve bütünleşen ayrıca yalnızca sanattan daha derin anlamlar ifade eden bir olgu olduğu,
- Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra sürekli olarak kendini geliştiren Türk Mûsikîsinin diğer hiçbir milletle kıyaslanmayacak ölçüde ilerleme kaydettiği ve özellikle XV. yüzyılda nazari açıdan mûsikîde çok büyük adımlar atıldığı ayrıca Türk-İslam âlimlerinin konuya yönelik önemli eserler ortaya koyduğu,
- 1826'da Mehterhane'nin kapatılması ve Mızıkâ-i Hûmayun'un kurulmasıyla birlikte Türk mûsikîsi yerine Batı mûsikîsi eğitime ağırlık verilmesiyle bir dejenarasyon yaşandığı ancak buna rağmen araştırma konumuz olan Zekâî Dede gibi önemli mûsikîşinasların Türk Mûsikîsinin öz dokusunu korumaya çalıştığı,
- Türk Mûsikîsi ve paralelinde Türk Din Mûsikîsinin çok zengin bir altyapıya sahip olmasına rağmen adı geçen müzik türleri ve ekollerine yönelik yapılan bilimsel çalışmaların son dönemde bir hayli az olduğu,
- Araştırma konusu olan Zekâî Dede'nin Türk Din Mûsikîsi için çok önemli bir yere sahip olduğu ve meşkin son halkası olarak kabul gördüğü,
- 18-19 yaşlarında mûsikîye başlayan Zekâî Dede'nin dönemin en büyük üstadlarından olan Hammizâde İsmail Dede Efendi'nin öğrencilerinden olan Eyüplü Mehmet Bey'den en seçkin eserleri öğrenerek kendini geliştirdiği,

- 1868 yılında kırk dört yaşındayken Yenikapı Mevlevihane'sine girerek Mevlevi olduğu, ardından Bahariye Mevlevihanesi'nde kudümzenbaşı olduktan sonra çilesini doldurarak "dede" ünvanını aldığı,

- XIX yüzyılın ikinci yarısında büyük bir ün kazanan Zekâi Dede'nin bestelediği büyük formdaki eserlerle Dede Efendi'den sonra gelen en önemli bestekârlardan biri olduğu,

- Zekâi Dede'nin yaşadığı dönemde (XIX. yüzyıl) Osmanlı devletinin en çalkantılı dönemi olduğu bu çalkantılı dönemin mûsikîye de olumsuz bir şekilde yansıdığı,

- Zekâi Dede'nin yaşadığı dönemdeki birçok olumsuzluğa rağmen Türk Mûsikîsindeki klasik üslubu devam ettirmeyi misyon olarak üstlendiği ve bu misyondan hiçbir zaman ödün vermediği,

- Dini ve din dışı mûsikîde bestelediği birçok eserle Türk Mûsikîsi bestekârları arasında önemli bir yer edinen Zekâi Dede'nin yetiştirdiği öğrenciler vasıtasıyla da zengin bir repertuarın günümüze ulaşmasında bir köprü vazifesi gördüğü,

- Yaşadığı dönemdeki önemli bestekârların bile kullanmadığı otuzun üzerinde makamı ustaca kullanarak dönemin müzik otoritelerine esin kaynağı olduğu,

- Zekâi Dede'nin Türk Mûsikîsine yönelik en önemli hizmetlerinden birinin Darüşşafaka mektebindeki meşklarının olduğu ve bu meşklere on dört yıl boyunca devam ettiği,

- Zekâi Dede'nin günümüze kadar ulaşan 204 adet bestesinin kayıt altına alındığı bu bestelerin ise dini mûsikî formunda; ayin, durak, ilahi, naat, şuşul, teşbih, tevşih, dindışı formda olanların ise; ağır semai, beste, kâr, şarkı ve yürük semâi olduğu,

- Zekâi Dede'nin günümüze ulaşmış dini formda 85 adet, dindışı formda ise 119 adet eserinin bulunduğu,

- Zekâi Dede tarafından bestelenmiş ilahi formundaki eserlerdeki genel müziksel özelliklerine bakıldığında notalarına ulaşılan 52 adet ilahide 27 farklı makam, 9 adet geçki, 8 farklı usûl, 6 adet farklı form şemaşı kullanıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci alt problemi, Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan makamlar ve bu makamlarda kullanılan geçkiler nelerdir? şeklinde belirlenmiştir. Birinci alt problemin çözümüne yönelik örneklem grubu olan 52 adet ilahi makamsal ve makamsal geçkileri açısından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 4 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerde Kullanılan Makamlar

No.	Eserin İlk Dizesi	Makâm
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Acemaşiran
2	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Sabâ
3	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Uşşâk
4	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	Acem
5	Allah Emrin Totalim Rahmetine Batalım	Mahur
6	Allah Emrin Totalim Rahmetine Batalım	Uşşak
7	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	Hüseyini
8	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	Segâh
9	Bağ-ı Maarif İçreyiz	Rast
10	Barekallah Dü Cihanın Serveri	Sûzidilara
11	Ben Ben Değilim Ben Dediğim Sensin Hep	Uşşak
12	Benim Maksudum Âlemde Değildir Lakin İlla "Hu"	Ferahnâk
13	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	Şevk-u Tarab
14	Biz Hatm-i Hâce Ederiz	Küçek
15	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	Hicaz
16	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermâne İrem Dersen	Ferahnâk
17	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	Gerdâniye
18	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	Mahur
19	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	Muhayyer
20	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	Rast
21	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	Uşşak
22	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	Uşşak
23	Hak Şer'leri Hayr Eyler	Uşşak
24	Her Sahib-i Tac ü Külâh / Senden Umar Ey Padişah	Müstear
25	İlahel Âleminsin Rabb-İ Ala	Hüzzam
26	İnsafı Koma Elden / Tevhid Ede Gör Dilden	Gülizâr
27	Kerim Allah Rahim Allah	Acemaşiran
28	Kuldan Sana Layık N'ola	Uşşak
29	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	Rast
30	Mestâne-i Aşkım Ben Ayamadım	Nikriz
31	Mücrimleriz Asileriz / Yarabbi Afveyle Bizi	Muhayyer Buselik
32	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	Hüzzam

33	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	Ferahnak
34	Sakın Dünyaya Aldanma	Isfahan
35	Sakın Dünyaya Aldanma	Isfahan
36	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	Sûzinak
37	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	Nevâ
38	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	Hicaz
39	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	Uşşak
40	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkı Tende Canın Duymasını	Hicazkâr
41	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Muhayyer
42	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Hicaz
43	Taştı Rahmet Deryası	Muhayyer
44	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	Rast
45	Var mıdır Âlemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	Acemaşiran
46	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Acemaşiran
47	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Acemkürdi
48	Ya İlahi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	Hisar Buselik
49	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	Rast
50	Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime	Acem
51	Yüce Sultanım Derde Dermanım	Sûzidil
52	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	Gülizâr

Tablo 4'te Zekâi Dede'ye ait olan 52 adet ilahinin makamları sunulmuştur. Tablo 4 incelendiğinde Uşşak makamından 8 eser, Rast makamından 5 eser, Acemaşiran makamından 4 eser, Ferâhnak, Hicaz ve Muhayyer makamlarından 3'er eser, Acem, Gülizâr, Hüzzam, Isfahan ve Mahur makamlarında 2'şer eser, Acemkürdi, Gerdâniye, Hicâzkâr, Hisarbuselik, Hüseyinî, Kûçek, Muhayyerbuselik, Müstear, Nevâ, Nikriz, Sabâ, Segâh, Sûzidil, Sûzidilâra, Sûzinak ve Şevk-i Tarab makamlarından 1'er eser olduğu görülmektedir. Tablodaki bilgilerden hareketle Zekâi Dede'nin ilahilerinde Uşşak ve Rast makamlarının en çok kullanılan makamlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örnekleme grubu ilahilerdeki makamsal geçkiler;

Örnekleme grubu ilahilerin makamsal geçki analizleri müzik cümleleri eksenli analiz edilmiş olup 52 adet ilahi içerisinde yalnızca 9 adet geçki yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Tespit edilen geçkiler şu şekildedir;

- “Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime” adlı Acem ilahinin C bölümünde Rast makamına geçki yapıldığı,
- “Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok” adlı Hicaz ilahinin C bölümünde Hüseyini makamına geçki yapıldığı,
- “Şâh-ı İklimi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah” adlı Hicaz ilahinin C bölümünde Hüseyini makamına geçki yapıldığı,
- “Şûride Vü Şeydâ Kılan” adlı Hicaz ilahinin C bölümünde Şehnaz makamına geçki yapıldığı,
- “İlâhel Âleminsinsin Rabbi Âlâ” adlı Hüzam ilahinin C bölümünde Mahur makamına geçki yapıldığı,
- “Durmaz Yanar Vücûdum” adlı Muhayyer ilahinin C bölümünde Sabâ makamına geçki yapıldığı,
- “Tevbe Edelim Zenbimize” adlı Rast ilahinin C bölümünde Sûzinak makamına geçki yapıldığı,
- “Arabda Seyidü’l Kavme” adlı Segâh ilahinin C bölümünde Bestenigâr makamına geçki yapıldığı,
- “Kuldan Sana Lâyık N’ola” adlı Uşşak ilahinin C bölümünde Hüzam makamına geçki yapıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci alt problemi, Zekâi Dede’nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan usûller nelerdir? şeklinde belirlenmiştir. İkinci alt problemin çözümüne yönelik örneklem grubu olan 52 adet ilahi usulleri açısından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 5 Zekâi Dede’nin İlâhi Formunda Bestelediği Eserlerde Kullanılan Usûller

No.	Eserin İlk Dizesi	Usûl
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Sofyan
2	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Sofyan
3	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Sofyan
4	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	Düyek
5	Allah Emrin Tutalım Rahmetine Batalım	Düyek
6	Allah Emrin Tutalım Rahmetine Batalım	Düyek

7	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	Evsat
8	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	Devrihindi
9	Bağ-ı Maarif İçreyiz	Düyek
10	Barekallah Dü Cihanın Serveri	Düyek
11	Ben Ben Değilim Ben Dediğim Sensin Hep	Sofyan
12	Benim Maksudum Âlemde Değildir Lakin İlla "Hu"	Düyek
13	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	Evsat-Hafif
14	Biz Hatm-i Hace Ederiz	Düyek
15	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	Sofyan
16	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermene İrem Dersen	Hafif
17	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	Düyek
18	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Nim Sofyan
19	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Düyek
20	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Sofyan
21	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	Düyek
22	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	Düyek
23	Hak Şer'leri Hayr Eyler	Sofyan
24	Her Sahib-i Tac ü Külah / Senden Umar Ey Padişah	Düyek
25	İlahel Âleminsin Rabb-İ Ala	Düyek
26	İnsafı Koma Elden / Tevhid Ede Gör Dilden	Düyek
27	Kerim Allah Rahim Allah	Düyek
28	Kuldan Sana Layık N'ola	Sofyan
29	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	Evsat
30	Mestâne-i Aşkım Ben Ayamadım	Düyek
31	Mücrimleriz Asileriz / Yarabbi Afveyle Bizi	Sofyan
32	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	Düyek
33	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	Devr-i Hindi
34	Sakın Dünyaya Aldanma	Düyek
35	Sakın Dünyaya Aldanma	Sofyan
36	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	Düyek
37	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	Evsat

38	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	Evsat
39	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	Düyek
40	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkî Tende Canın Duymasın	Nim Evsat
41	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Düyek
42	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Sofyan
43	Taştı Rahmet Deryası	Sofyan
44	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	Düyek
45	Var mıdır Âlemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	Düyek
46	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Sofyan
47	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Sofyan
48	Ya İlahi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	Düyek
49	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	Devr-i Hindi
50	Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime	Sofyan
51	Yüce Sultanım Derde Dermanım	Ağır Düyek
52	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	Sofyan

Tablo 5'te Zekâi Dede'ye ait olan 52 adet ilahinin usûlleri sunulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde 52 adet ilahinin 24'ü Düyek, 16'sı Sofyan, 5'i Evsat, 3'ü Devrihindi ve 1'er adet Hafif, Nim Evsat, Nim Sofyan ve Ağır Düyek usûlünde bestelendiği görülmektedir. Tablodaki bilgilerden hareketle Zekâi Dede'nin ilahilerinde Düyek ve Sofyan usûllerinin en çok kullanılan usûller olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi, Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde kullanılan güftelerin vezni nasıldır? şeklinde belirlenmiştir. Üçüncü alt problemin çözümüne yönelik örneklem grubu olan 52 adet ilahi, vezinleri açısından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 6 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerinde Kullanılan Vezinler

No.	Eserin İlk Dizisi	Vezin
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	Hece Vezni
2	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Hece Vezni

3	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	Hece Vezni
4	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	Hece Vezni
5	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	Hece Vezni
6	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	Hece Vezni
7	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	Aruz Vezni
8	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	Aruz Vezni
9	Bağ-ı Maarif İçreyiz	Hece Vezni
10	Barekallah Dü Cihanın Serveri	Aruz Vezni
11	Ben Ben Değilim Ben Dediğim Sensin Hep	Hece Vezni
12	Benim Maksudum Âlemde Değildir Lakin İlla "Hu"	Aruz Vezni
13	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	Aruz Vezni
14	Biz Hatm-i Hâce Ederiz	Hece Vezni
15	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	Hece Vezni
16	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermâne İrem Dersen	Hece Vezni
17	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	Hece Vezni
18	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Hece Vezni
19	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Hece Vezni
20	Durmaz Yanar Vücudum Ah Etmeyip N'ideyim	Hece Vezni
21	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	Aruz Vezni
22	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	Hece Vezni
23	Hak Şer'leri Hayr Eyler	Hece Vezni
24	Her Sahib-i Tac ü Kûlah / Senden Umar Ey Padişah	Hece Vezni
25	İlahel Âleminsin Rabb-İ Ala	Aruz Vezni
26	İnsafı Koma Elden / Tevhid Ede Gör Dilden	Hece Vezni
27	Kerim Allah Rahim Allah	Aruz Vezni
28	Kuldân Sana Layık N'ola	Hece Vezni
29	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	Aruz Vezni
30	Mestâne-i Aşkâm Ben Ayamadım	Hece Vezni
31	Mücrimleriz Asileriz / Yarabbi Afveyle Bizi	Hece Vezni
32	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	Hece Vezni
33	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	Aruz Vezni

34	Sakın Dünyaya Aldanma	Hece Vezni
35	Sakın Dünyaya Aldanma	Hece Vezni
36	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	Hece Vezni
37	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	Aruz Vezni
38	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	Aruz Vezni
39	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	Aruz Vezni
40	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkî Tende Canın Duymasın	Aruz Vezni
41	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Hece Vezni
42	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	Hece Vezni
43	Taştı Rahmet Deryası	Hece Vezni
44	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	Hece Vezni
45	Var mıdır Âlemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	Aruz Vezni
46	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Aruz Vezni
47	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	Aruz Vezni
48	Ya İlahi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	Aruz Vezni
49	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	Aruz Vezni
50	Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime	Hece Vezni
51	Yüce Sultanım Derde Dermanım	Hece Vezni
52	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	Hece Vezni

Tablo 4'te Zekâi Dede'ye ait olan 52 adet ilahinin vezinleri sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 33 adet hece vezni, 19 adet aruz vezninin olduğu görülmektedir. Tablodaki bilgilerden hareketle Zekâi Dede'nin ilahilerinde hece vezninin daha çok kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi, Zekâi Dede'nin ilahi formunda bestelediği eserlerde şekilsel olarak form anlayışı nasıldır? şeklinde belirlenmiştir. Dördüncü alt problemin çözümüne yönelik örneklem grubu olan 52 adet ilahi form açısından incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Tablo 7 Zekâi Dede'nin İlahi Formunda Bestelediği Eserlerinde Kullanılan Form Şemaları

No.	Eserin İlk Dizisi	Form Şeması
1	A Sultanım Sen Var İken Ya Ben Kime Yalvarayım	A+B+C+B
2	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	A+B+A+C+A
3	Allah Allah Hüve Rabbünâ Rahmâni	A+B+A+C+A
4	Aldanma Dünya Varına Koma İşin Efendim Sen Yarına	A+B+C+B
5	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	A+B
6	Allah Emrin Tatalım Rahmetine Batalım	A+B
7	Andelib-i Bağ-ı Hicran Olmuşam ya Rabbena	A+B+C+B
8	Arab'da Seyyidü'l-kavme Duhul Etdikde Bir Asi	A+B+C+B
9	Bağ-ı Maarif İçreyiz	A+B+C+B
10	Barekallah Dü Cihanın Serveri	A+B+C+B
11	Ben Ben Değilim Ben Dediğim Sensin Hep	A+B+C+B
12	Benim Maksudum Âlemde Değildir Lakin İlla "Hu"	A+B+C+B
13	Bir Muazzam Padişahsın ki Kulundur Cümle Şah	A+B+C+B+D
14	Biz Hatm-i Hace Ederiz	A+B+C
15	Cenab-ı Pakine Layık Amel Yok	A+B+C+B
16	Derd-i Hakk'a Talib Ol Efendim Dermene İrem Dersen	A+B+C
17	Durman Yanalım Ateş-i Aşka	A+B
18	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	A+B+C+B
19	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	A+B+C+B
20	Durmaz Yanar Vücutum Ah Etmeyip N'ideyim	A+B
21	El-Meded Pirim Efendim El-Meded	A+B+C+B
22	Gelin Diyelim Şevk ile La İlahe İllallah	A+B
23	Hak Şer'leri Hayr Eyler	A+B
24	Her Sahib-i Tac ü Külâh / Senden Umar Ey Padişah	A+B+C+B
25	İlahel Âleminsin Rabb-İ Ala	A+B+C+B
26	İnsafı Koma Elden / Tevhid Ede Gör Dilden	A+B
27	Kerim Allah Rahim Allah	A+B+A'
28	Kuldan Sana Layık N'ola	A+B+C+B
29	Mail Olma Dünyaya Çün Bi-vefadır Bi-vefa	A+B+C+B
30	Mestâne-i Aşkım Ben Ayamadım	A+B+C+B

31	Mücrimleriz Asileriz / Yarabbi Afveyle Bizi	A+B+C+B
32	Ne Bahtlı Ol Kişidir ki Okuduğu Kur'an Ola	A+B+C+B
33	Ol Kadar Mukbil ü Mahbub-i Hüda'sın ki Seni	A+B+C+B
34	Sakın Dünyaya Aldanma	A+B+C+B
35	Sakın Dünyaya Aldanma	A+B
36	Salike Olmaz Ayan İllallah Hu	A+B+C+B
37	Sırr-ı Tevhidin Hüdaya Kıl Tecellisin Ayan	A+B+C+B
38	Şah-ı İklim-i Risalet Hem Muazzam Padişah	A+B+C+B
39	Şehinşah-ı Cihan-Ban-ı Risalet Şah-ı Zi-Unvan	A+B+C+B
40	Şöyle Sakla Sırr-ı Aşkî Tende Canın Duymasın	A+B+C+B
41	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	A+B
42	Şuride Vü Şeyda Kılan Yarın Cemalidir Beni	A+B+C+B
43	Taştı Rahmet Deryası	A+B
44	Tevbe Edelim Zenbimize Tübt ü İllallah Ya Allah	A+B+C+B
45	Var mıdır Âlemde Hiç Bir Nesne Bu Candan Leziz	A+B
46	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	A+B
47	Ya İlahi Başlayalım İsm-i Bismillah İle	A+B
48	Ya İlahi Sana Geldik Bizi Mahzun Eyleme	A+B
49	Ya Resulallah Şefaât Eyle Allah Aşkına	A+B+C+B
50	Yine Aşkın Sırrı Düşti Serime	A+B+C+B
51	Yüce Sultanım Derde Dermanım	A+B+C+B
52	Yürük Değirmenler Gibi Dönerler	A+B

Tablo 4'te Zekâi Dede'ye ait olan 52 adet ilahinin şekilsel açıdan form şemaları sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 31 adet A+B+C+B, 15 adet A+B, 2 adet A+B+C, 2 adet A+B+A+C+A, 1 adet A+B+A' ve 1 adet A+B+C+B+D form şemaları olduğu görülmektedir. Tablodaki bilgilerden hareketle Zekâi Dede'nin ilahilerinde 31 adetle A+B+C+B formunun en çok kullanılan tema olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, B. (2010). *Türk Din Müsikîsi Dersleri*. Ankara: Bilge Ajans & Matbaa.
- Akdoğan, O. (2003). *Türler ve Biçimler*. İzmir: Meta Basım.
- Akıncı, S. (1982). *Zekâi Dede*, Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Sayı 11, s.21.
- Aksoy, B. (2003). *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Müsikî*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Aksoy, B. (2010). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Müsikî ve Batılılaşma*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksüt, S. (1993). *Türk Müsikîsinin 100 Bestekârı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arel, H. S. (1993). *Türk Müsikîsi Nazariyatı Dersleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ateş, E. (1999). *Türk Din Musikisinde Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balkılıç, Ö. (2009). *Cumhuriyet, Halk ve Müzik*, Türkiye'de Müzik Reformu. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Behar, C. (1998). *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz: Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğinde Öğretim ve İntikal*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çelik, B. B. (2001). *Hızır Bin Abdullah'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.
- Çiftçi, K. (2014). *Türk Müsikîsi Makâm Eğitiminde Kullanılabilirliği Bakımından Mehmet Zekâi Dede Efendi'nin Beste Formundaki Eserlerinin Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ediboğlu, B.S. (1962). *Ünlü Türk Bestekârları*. İstanbul: Ak Kitabevi.

- Ergun, S. N. (1942). *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.
- Fındıkoğlu, Z.F. (1940). *Tanzimat'ta İçtimai Hayat*, Tanzimat I, Ankara.
- Karadeniz, M. E. (2013). *Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karaduman, İ. (2011). *Mehmet Zekâi Dede Efendi'nin Makam Anlayışının Türk Din Mûsikîsine Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2015), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koca, F. (2017), *Salâ ve Salavat Geleneği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Koca, F., Turabi A. H. (2017). Türk Din Mûsikîsi El Kitabı. Ahmet Hakkı Turabi (Ed.) *Türk Din Mûsikîsi Formları* (s. 71-131). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Körükçü, Ç. (1998). *Türk Sanat Müziği*. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Kutluğ, Y. F. (2000). *Türk Mûsikîsinde Makamlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meriç, C. (2004). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2004). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Özalp, M. N. (2000), *Türk Mûsikîsi Tarihi*, (Cilt 1-2). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özcan, N. (2013). "Zekâi Dede" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, S. 195-196. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özkan, İ. H. (1984). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri – Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özkan, İ. H. (2011). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri – Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztuna, Y. (1969). *Türk Bestecileri Ansiklopedisi*, İstanbul: Hayat Neşriyat A.Ş.
- Öztuna, Y. (1987). *Türk Mûsikîsi "Teknik ve Tarih"*. İstanbul: Kent Basımevi.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Paçacı, G. (1994). *Dâr-ül Elhân ve Türk mûsikîsinin gelişimi I.*, Tarih ve Toplum, 21 (122), 19–23.

- Rızvanoğlu, M. İ. (1997). *Eyyübî Mehmet Zekâi Dede Hayatı ve Dînî Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, Ç, G. (2014). *19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı- Türk Müziğine Yansımaları*. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (S. 31-49).
- Sözer, Vural. (2005). *Müzik Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sunat, N. T. (1998). *H. Sadettin Arel'in Türkiyat Enstitüsü'nde Bulunan Hamparsum Nota Yazılarından Bir Bölümünün Günümüz Notasına Çevirimi*. (Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanrıkorur, C. (2014). *Türk Müzik Kimliği*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, A. (2003). *Hızır Ağa'nın "Mûsikî Risâlesi" İsimli Yazma Eserinin Transkripsyonu ve Dönemin Edvârları ile Mukayesesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tırışkan, A. G. (2000). *Hâşim Bey'in Edvârı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunaya, T. Z. (1984). *Türkiye'de Siyasal Partiler, C.1, İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tura, Y. (1988). *Türk Mûsikîsinin Mes'eleleri*, İstanbul: Pan Yayınları.
- Tura, Y. (2001). *Kantemiroğlu Kitâbu İlmi'l-Mûsikî alâ Vechi'l-Hurûfat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tura, Y. (2006). *Tedkîk ü Tahkîk İnceleme ve Gerçeği Araştırma*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Tüysüz, F. (2017). *Türk Din Mûsikîsi Formlarında İlahi ve TRT Repertuvarındaki İlahilerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Ungay, H. (1981). *Türk Mûsikîsinde Usuller ve Kudüm*. İstanbul: Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı Yayınları.
- Uslu, R. (2016). *Hızır B. Abdullah ve Müzik Edvârı*. Ankara: Çengi Yayınevi.
- Yaldır, A. A. (2009). *Askeri Müzik Topluluğu Mehter, Geleneksel Kıyafet Ve Müzik Enstrümanlarının Plastik Açından Seramik Sanat Objelerine Dönüşümü*.

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Yavaşca, A. (1994). *Saray Dışında Mûsikî Hayatı*, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul.

Yenigün, H. (1955). *Zekâi Dede*. İstanbul: Türk Yurdu Dergisi, Sayı 245.

EK-1: NOTALAR

ACEM İLÂHÎ
Aldanma Dünya Varına

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Sâbit

AL DAN MA DÛN YÂ VA RI NA
KO MA İ ŞİN E FEN DİM SEN YA RI NA
DÖN DÜR YÛ ZÛN DÎ DÂ RI NA
HAK KI ZİK RET E FEN DİM TEV HİD İ LE

Aldanma dünya varına
Koma işin sen yarına
Döndür yüzün dîdârına
Hakk'î zikret Tevhîd ile

SÂBÎT nedir bu gafletin
Gelir bir gün de nevbetin
Elde var iken fırsatın
Hakk'î zikret tevhîd ile

ACEM İLÂHÎ
Yine Aşkın Sırrı Düştü Serime

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

Yİ NE AŞ KIN SIR RI DÜŞ DÜ SE Rİ ME
BEN HÛ DE ME YİN CE EY LE NE ME ZEM
AL LAH DE ME YİN CE DİN LE NE ME ZEM
HAK KIN MU HAB BE Tİ DOL DU GÖN LÜ ME AH
GÖN LÜ ME BEN HÛ DE ME YİN CE DİN LE
NE ME ZEM AL LAH DE ME
YİN CE DİN LE NE ME ZEM

Yine aşkın sırrı düştü serime
Ben Hû demeyince eylenemez
Allah demeyince dinlenemez
Hakkın muhabbeti doldu gönlüme ah
Ben Hû demeyince eylenemez
Allah demeyince dinlenemez

Âşık Yunus mâsivâyı kosunlar
Kalpleri hem arıtsınlar yusunlar
Allah demeyince dinlenemez
Kimi deli kimi uslu desinler
Ben Hû demeyince eylenemez
Allah demeyince dinlenemez

ACEM KÜRDÎ İLÂHÎ
Yâ İlâhî Başlayalım İsm-i Bismillah İle

Usûl: Sofyan

Beste: Zekâî Dede

YÂ İ LÂ HÎ BAŞ LA YA LIM
İS Mİ BİS MİL LÂH İ LE
BU DU Â YA EL A ÇA LIM
İS Mİ BİS MİL LÂH İ LE

Yâ İlâhî başlayalım ism-i Bismillâh ile
Bu duâya el açalım ism-i Bismillâh ile

Sen kabûl eyle duâmız Besmele hürmetine
İlmini eyle müyesser yâ İlâhe'-l-âlemîn

ACEMAŞÎRAN İLÂHÎ
A Sultânım Sen Var İken

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

A SUL TA NIM SEN VAR İ KEN
YA BEN Kİ ME YAL VA RA YIM HÛ
EN TE RAB Bİ EN TE HAS Bİ YÂ MÁ BUD
İS MİN GA NÎ SET TÂR İ KEN
YA BEN Kİ ME YAL VA RA YIM HÛ
EN TE RAB Bİ EN TE HAS Bİ YÂ MÁ BUD

A sultanım sen var iken
Ya ben kime yalvarayım
(Hû ente Rabbî ente Hasbî yâ Mâbud)
İsmîn Ganî-Settâr iken
Ya ben kime yalvarayım
(Hû ente Rabbî ente Hasbî yâ Mâbud)

Her dem abâ-puş eyleyen
Türlü derde dûş eyleyen
(Hû ente Rabbî ente Hasbî yâ Mâbud)
Yunus'u bî-hûş eyleyen
Ya ben kime yalvarayım
(Hû ente Rabbî ente Hasbî yâ Mâbud)

ACEMAŞÎRAN İLÂHÎ
Var mıdır Âlemde Hiç Bir Nesne

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

VAR MI DIR Â LEM DE HİÇ BİR
NES NE BU CÂN DAN LE ZÎZ
CÂN NE DİR KİM O LA BİR DEM
VEC Hİ CÂ NÂN DAN LE ZÎZ AH DAN LE ZÎZ

Var mıdır âlemde hiç bir nesne bu cândan lezîz
Cân nedir kim ola bir dem vechi cânândan lezîz ah

Okuram Kur'ân'ı hatt-ı rûyinden senin
Âşıkım bir nesne gelmez Hakk-ı Kur'ân'dan lezîz

ACEMAŞİRAN İLÂHÎ
Yâ İlâhî Başlayalım İsm-i Bismillah İle

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede

YÂ İ LÂ HÎ BAŞ LA YA LIM
İS MÎ BİS MİL LÂH İ LE
BU DU Â YA EL A ÇA LIM
İS MÎ BİS MİL LÂH İ LE

Yâ İlâhî başlayalım İsm-i Bismillâh ile
Bu duâya el açalım İsm-i Bismillah ile

ACEMAŞÎRAN TEVŞİH
Kerim Allah Rahim Allah

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

KE RÎM AL LAH RA HÎM AL LAH
A MAN AL LAH A MAN AL LAH
ME DED SEN DEN MU ÎN AL LAH
KE REM SEN DEN KE RÎM AL LAH
A MAN AL LAH A MAN AL LAH

Kerîm Allah Rahîm Allah
Vezirin yok müşîrin yok
Alîm Allah Azîm Allah
Aman Allah Aman Allah
Meded senden Muîn Allah
Kerem senden Kerîm Allah

Zevâlin yok misâlin yok
Vezîrin yok müşîrin yok
Şerîkin yok nazîrin yok
Aman Allah Aman Allah
Meded senden Muîn Allah
Kerem senden Kerîm Allah

Cihân sensin cinân sensin
Gönüllerde nihân sensin
Bu kevn ü lâ-mekân sensin
Aman Allah Aman Allah
Meded senden Muîn Allah
Kerem senden Kerîm Allah

Muhammed Mustafâ hakkı
Aliyy-i Murtezâ hakkı
Şehîd-i Kerbelâ hakkı
Aman Allah Aman Allah
Meded senden Muîn Allah
Kerem senden Kerîm Allah

Kerîm Allah Rahîm Allah aman Allah aman Allah
Alîm Allah Azîm Allah aman Allah Aman Allah
Meded senden Muîn Allah Kerem senden Kerîm Allah
Aman Allah Aman Allah

FERAHNÂK CUMHUR İLÂHÎ
Ol Kadar Mukbil-i Mahbûb-i Hudâsın

Usûl: Devr-i Hindi

Beste: Zekâî Dede

OL KA DAR MUK BÎ LÎ MAH BÛ BÎ HU DÂ SIN KÎ VE LÎ
KIL DI TEV KÎ RÎ ZÎ YÂ RET İ LE VEC HİN GÖ RE LÎ
YOK NA ZÎ RİN A RA MAM HI TA İ HİN DU YE ME NÎ
BAH RÎ İS YÂ Nİ GEZ DİR ME YE TER MİL KÎ TE Nİ

Ol kadar mukbil-i mahbûb-i Hudâ'sın ki velî
Kıldı tevkîr ziyâret ile vechingörelî
Yok nazîrin aramam hita-i Hind ü Yemen'i
Bahr-i isyânı gezdirme yeter milk-i teni

FERAHNÂK İLÂHÎ
Benim Maksûdum Âlemde Değildir

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Âzîz Mahmud Hüdâî

BE NİM MAK SÛ DUM Â LEM DE
DE ĞİL DİR LÂ KİN İL LÂ HÛ
BU BE NİM DER Dİ ME DER MÂN
DE ĞİL DİR LÂ KİN İL LÂ HÛ
A MAN AL LA HIM
ME DED ME DED SUL TÂ NİM
BU BE NİM DER Dİ ME DER MÂN
DE ĞİL DİR LÂ KİN İL LÂ HÛ

Benim maksûdum âlemde değildir lâkin illâ Hû
Bu benim derdime dermân değildir lâkin illâ Hû

Anın nakş-ı hayâlerinden cihân bir zerre olmuşdur
Nazar etsen o zerreden görünmez lâkin illâ Hû

Değildir hûri vü gilmân ne cennet köşkü ne Rıdvân
Bu benim gönlüme sultân değildir lâkin illâ Hû

Hüdâî sen eğer idrâk edersen fânî dünyâyı
Bu sözün sırrına kimse erişmez lâkin illâ Hû

Aman Allahım meded meded sultânım

FERAHNÂK İLÂHÎ
Derd-i Hakk'a Tâlib Ol

Usûl: Hafif

Beste: Zekâi Dede

DER Dİ HAK KA TÂ LİB
OL E FEN DİM DER MÂN E
REM DER SEN
AŞK YO LU BE LÂ LI
DIR E FEN DİM HER KÂ RI CE
FÂ LI DIR
CÂ NIN DAN Ü Mİ DİN
KES E FEN DİM CÂ NÂ NA E
REM DER SEN

Derd-i Hakk'a tâlib ol
Dermâna erem dersin
Mihnetlere râğıb ol
Âsâna erem dersin

Aşk yolu belâlıdır
Her kârı cefâlıdır
Cânından ümidin kes
Cânâna erem dersin

Sabr etmede Eyyûb ol
Gam çekmede Yâkûb ol
Yûsuf gibi mahbûb ol
Ken'ân'a erem dersin

Od yak sîneni çâk et
Su gibi özün pâk et
Yüzün yere sür hâk et
Ummâna erem dersin

Terk et kuru dâvâyı
Hem ucb ile riyâyı
MİSRÎ ko bu sendâyı
Sûbhân'a erem dersin

GERDÂNİYE İLÂHÎ
Durman Yanalım Âteş-i Aşka

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hayâlî

DUR MAN YA NA LIM Â TE Şİ AŞ KA
ŞÛ LE VE RE LİM Â TE Şİ AŞ KA
A MAN AL LÂ HIM ME DED AL LÂ HIM
HER DEM YA NA LIM Â TE Şİ AŞ KA

Durman yanalım âteş-i aşka
Şûle verelim âteş-i aşka

(Aman Allâh'ım meded Allâh'ım
Her dem yanalım âteş-i aşka)

Evvel aldandım key kolay sandım
Kat be kat yandım âteş-i aşka

Aşk ile geldim meydana girdim
Bağrımı koydum âteş-i aşka

Aşk eri ölmez sırdır anlanmaz
Yanmayan bilmez âteş-i aşka

Bî-ser ü bî pâ derd-i dilara
Yana gör cânâ âteş-i aşka

Terk ede kâli anla HAYÂLÎ
Yak per ü bâli âteş-i aşka

GÜLİZÂR İLÂHÎ
İnsâfı Koma Elden

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

İN SÂ Fİ KO MA EL DEN
TEV HÎD E DE GÖR DİL DEN
ŞEMM EY LE BU GÜ HER DEN
AL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH
LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

İnsâfı koma elden
Tevhîd edegör dilden
Şemm eyle bu güherden
Allah Allah illallah
Lâ ilâhe illallah

GÜLİZÂR İLÂHÎ
Yürük Değirmenler Gibi Dönerler

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

YÜ RÜK DE ĞİR MEN LER Gİ Bİ DÖ NER
LER E FEN DİM LER E FEN DİM
EL E LE VER MİŞ LER
HAK KA Ğİ DER LER

Yürük değirmenler gibi dönerler
El ele vermişler Hakk'a giderler
Gönül ka'besini tavâf ederler
Muhammed'in kösü çalınır bunda
O serverin demi çalınır bunda

Semâda melekler kanat açarlar
Mü'minler üstüne rahmet saçarlar
Biri de kılavuz Hakk'a uçarlar
Muhammed'in kösü çalınır bunda
O serverin demi çalınır bunda

DERVİŞ YÛNUS gel gör ne oldu bana
Aşkın muhabbeti dokunur cânâ
Aklını başına devşir dîvâne
Muhammed'in kösü çalınır bunda
O serverin demi çalınır bunda

HICAZ İLÂHÎ
Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hüdâyî

CE NÂ BI PÂ KÎ NE
LÂ YIK A MEL YOK
YÎ NE Â HİR KE REM REM
MEV LÂ SE NİN DİR Yİ
NE Â HİR KE REM MEV
LÂ SE NİN DİR ÂH
NE Sİ VAR KU LU NUN EK
SİK TEN AR TİK
NE Sİ VAR KU LU NUN EK
SİK TEN AR TİK

Cenâb-ı Pâkine Lâyık Âmel Yok

Buyurur "lâ tekilni" Fahr-i âlem
Bizi ısmarlamagıl nefse bir dem
Hem Âlîm'sin hem Erhâm'sın hem Ekrem
Yine âhir kerem Mevlâ senindir

Usâtı rahmetin zeyli yürürken
Kapına ağlayıp yüzler sürerken
Kime yalvarırlar ya sen dururken
Yine âhir kerem Mevlâ senindir

Uyar gafletten aç gönül gözünü
Cenâbından yana döndür yüzünü
Koma âşıkların algıl özünü
Yine lutf u kerem Mevlâ senindir

HÜDÂYÎ'ye nasîb et feth-i bâbı
Cemâlinden gider lutf et nikâbı
Gider zulmânî nûrânî hicâbı
Yine âhir kerem Mevlâ senindir

HICAZ İLÂHÎ
Şâh-ı İklîmî Risâlet Hem Muazzam Pâdişâh

Usûl: Evsat

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Ulvî

ŞÂ HI İK LÎ MÎ RÎ SÂ LET
HEM MU AZ ZAM PÂ DÎ ŞAH
NÂ ZE NÎ NÎ RAB BÎ İZ ZET
NÜ RÎ HAK TIR MUS TA FÂ MAH
BEN DE İ HÂS SI İ LÂH
BÜ Bİ DER GÂ HI HÛ DÂ
HÂ Kİ PÂ Yİ OL MA YAN BUL
MAZ CE NÂ LÎ HAK KA RÂH
A NIN İ ÇİN HALK O LUP DUR
NÛH FE LEK ŞEMS İ LE MÂH
SEL LÎ MÛ SAL LÛ A LÂ BED
RİD DÛ CÂ ŞEMS ÜD DU HÂ

Şâh-ı İklîmi Risâlet Hem Muazzam Pâdişah

Şâhı iklîmi risâlet hem muazzam pâdişah
Nâzenîn-i Rabb-i İzzet bende-i hâs-ı İlâh
Hâk-i pâ-y-i olmayan bulmaz cenâb-ı Hakka râh
Anın için halk olupdur nüh felek şems ile mâh

Yâd iden ism-i şerif'in şevk ile pürnûr olur
Mu'cizâtın guş iden mahsun gönül mesrûr olur
Her kim anı severse cürmü af olur mağfûr olur
Âşık-ı Hak ULVÎ biçâre veş ma'mur olur

Sellimû sallû alâ bedrid dücâ şemsüd duhâ
Nûr-ı Hakdır Mustafâ mahbûb-ı dergâh-ı Hüdâ

HİCAZ İLÂHÎ
Şûride Vü Şeydâ Kılan

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

ŞÛ RÎ DE VÛ ŞEY DÂ KI LAN YÂ HÛ HÛ HÛ
HÛ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ AL LÂH YÂ HÛ
YÂ RİN CE MÁ Lİ DİR BE Nİ YÂ
HÛ HÛ HÛ HÛ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ AL LÂH YÂ HÛ
Â LEM LE RE RÛS VÂ KI LAN YÂ
HÛ HÛ HÛ HÛ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ AL LÂH YÂ HÛ

Şûride vü şeydâ kılan
Yâr'in cemâlidir beni
Âlemlere rûsvâ kılan
Yâr'in cemâlidir beni

Aklımı başımdan alan
Beni sevdâlara salan
Bir mürşide bende kılan
Yâr'in cemâlidir beni

Gözlerimi giryân eden
Ciğerimi püryân eden
Hayran-ı sergerdân eden
Yâr'in cemâlidir beni

Kaddîm büküp yay eyleyen
Bağrım delip yay eyleyen
İşim, gücüm vay eyleyen
Yâr'in cemâlidir beni

Gözlerimi giryân eyleyen
Hem ciğerim püryân eyleyen
Yûnus'u sergerdân eyleyen
Yâr'in cemâlidir beni

HİCAZKÂR İLÂHÎ

Şöyle Salka Sırr-ı Âşkı Tende Cânın Duymasın

Usûl: Nîm Evsat

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hakkî

ŞÖY LE SAK LA SIR RI ÂŞ KI
TEN DE CÂ NIN DUY MA SIN YÂ HÛ
HÂ LE Tİ BÖY LE MÛŞ ÂŞ KİL KI DER Hİ KÂ Dİ ÂŞ YET KİN
KİL ZE BÂ NIN DUY MA SIN KİM DE VÂ SIN DUY MA SIN
YÂ HÛ ÖL MEK Â SÂN
Â Şİ KA NE ZER RE FİR KÂT
OL MA SA YÂ HÛ

Şöyle sakla sırr-ı âşkı tende cânın duymasın
Hâlet-i âşkı âşıkâne kıl zebânın duymasın
Ölmek âsân âşıkâne zerre firkât olmasa
Böyle müşkil derd-i âşkın kim devâsın duymasın

HİSAR BÛSELİK İLÂHÎ
Yâ İlâhî Sana Geldik

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

YÂ İ LÂ HÎ SA NA GEL DİK
BI Zİ MAH ZUN EY LE ME
FAH Rİ Â LEM HÜR ME Tİ NE
EY KA DÎ RÛ LÂ YE ZAL

Yâ İlâhî sana geldik
Bizi mahzun eyleme
Fahr-i âlem hürmetine
Ey Kadîr ü lâyezal

HÜSEYNÎ İLÂHÎ

Andelib-i Bağ-ı Hicrân Olmuşam Yâ Rabbenâ

Usûl: Evsat

Beste: Zekâî Dede

Güfte: Şeyh Kâmil Efendi

AN DE LÎ Bİ BA ĞI HİC RÂN
OL MU ŞAN YÂ RAB BE NÂ İ MÂ NİM
GÜL İ ZÂ RI MES TÛ HAY RÂN
CÂN İ LE CÂ NÂ NE KUR BÂN
OL MU ŞAM YÂ RAB BE NÂ İ MÂ NİM NÂ İ MÂ NİM
OL MU ŞAM YÂ RAB BE NÂ İ MÂ NİM NÂ İ MÂ NİM
YÂ İ LÂ HÎ RÂ Hİ AŞ KİN
DAN A YIR MA KÂ MÎ LÎ İ MÂ NİM

Andelib-i bağ-ı hicrân olmuşam yâ Rabbenâ
Gül-i zâr-ı mest ü hayrân olmuşam ya Rabbenâ

Müddet-i ömrüm içinde bir nefes güldürmedi
İştîyâk-ı hasret-i cân olmuşam yâ Rabbenâ

Hamdülillah çün erişdi bizlere eltâf-ı Hak
Çok şükürler şimdi handân olmuşam yâ Rabbenâ

Yâ İlâhî râh-ı aşkından ayırma KÂMİL'i
Cân ile cânâne kurbân olmuşam yâ Rabbenâ

HÜZZAM İLÂHÎ
İlâhe-l Âleminsin Rabbi Âlâ

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

İ LÂ HEL Â LE MİN SİN RAB
Bİ Â LÂ RAB Bİ Â LÂ
ZE KÂ HAY RA NI SUN UN DUR
SE RÂ PÂ SE RÂ PÂ
Cİ HÂN NÛ RÎ LE OL MUŞ TÛ
Rİ SÎ NÂ TÛ Rİ SÎ NÂ
BU GÛN MÛ RAB BE NÂ YEV Mİ
TE CEL LÂ TE CEL LÂ

İlâhel âleminsin Rabbi âlâ
Zekâ hayrânı su'nundur serâpâ
Cihân nûr ile dolmuş tûr-ı Sinâ
Bugün mü Rabbenâ yevm-i tecellâ

HÜZZAM İLÂHÎ

Ne Bahtlı Ol Kişiyè

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

NE BAHT LI OL KI Şİ YE Kİ
KUR' AN O KU YAN DER Vİ ŞE

O KU DU ĞU KUR' AN O LA
RAH MET KI LAR OL PA Dİ ŞAH

ÇA LAB O NA RAH MET KI LAR
RAH MET KI LAR BAŞ MET DAN KI BA ŞA

GÖN LÜ DO LU İ MÂN O LA
DER VİŞ İ KEN SUL TÂN O LUR

HER KİM SE KİM KUR' AN Bİ LİR
EY Bİ ÇA RE YÜ NUS DE DEM

AL LAH O NA RAH MET KI LAR
KUR' AN İ LE DU RUŞ MÜ DÂM

HÛ Rİ O NA KAR Şİ GE LİR
GÜ NAH LA RIN AN DEM BE DEM

KOL TU ĞUN DA FER MÂN O LA
AFV KI LA RAH MÂN O LA

Ne bahtlı ol kişiyè ki
Okuduğu kur'an ola
Çalab ona rahmet kılar
Gönlü dolu imân ola

Her kimse kim kur'an bilir
Allah ona rahmet kılar
Hûri ona karşı gelir
Koltuğunda fermân ola

Kur'an okuyan dervişe
Rahmet kılar ol pâdişah
Rahmet kılar başdan başa
Derviş iken sultân olur

Kur'an oku sen ey gâfil
Tâ bilesin burhân delil
Haşır günü sen şöyle bil
Sır'at ona âsân ola

Ey biçâre Yûnus Dedem
Kur'an ile duruş müdâm
Günahların an dem be dem
Afv kıla rahmân ola

ISFAHAN İLÂHÎ
Sakın Dünyâya Aldanma

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

SA KIN DÛN YÂ YA AL DAN MA
SA KIN DÛN YÂ YA AL DAN MA
AÇ GÖ ZÛ NÛ GAF LET DEN U YAN
AÇ GÖ ZÛ NÛ GAF LET DEN U YAN
BUN DA KİM SE KA LIR SAN MA
BUN DA KİM SE KA LIR SAN MA
AÇ GÖ ZÛ NÛ GAF LET DEN U YAN
AÇ GÖ ZÛ NÛ GAF LET DEN U YAN

Sakın dünyâya aldanma
Aç gözünü gafletten uyan
Bunda kimse kalır sanma
Aç gözünü gafletten uyan

ISFAHAN İLÂHÎ
Sakın Dünyâya Aldanma

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hüdâyî

ÂH SA KIN DÜN YÂ YA AL DAN
MA AÇ GÖ ZÜN GAF LET TEN U
YAN ÂH BUN DA KİM SE KA LIR SAN
MA AÇ GÖ ZÜN GAF LET DEN U YAN

Sakın dünyâyâ aldanma
Aç gözün gafletten uyan
Bunda kimse kalır sanma
Aç gözün gafletten uyan

Hanî Âdem hani Havvâ
Hanî Muhammed Mustafâ
Bu fânîden umma vefâ
Aç gözün gafletten uyan

Taksîre istiğfâr eyle
İkrârını tekrâr eyle
Bir asıllu bâzâr eyle
Aç gözün gafletten uyan

Bu devlete mağrûr olma
Fânî zevke mesrûr olma
Tâat-i Hak'tan dûr olma
Aç gözün gafletten uyan

Nefsin aradan süregör
Vahdet iline eregör
Aklın başına deregör
Aç gözün gafletten uyan

Şu kim oldu Hakk'a vasıl
Ol oldu insân-ı kâmil
Geç sevdâlardan ey gâfil
Aç gözün gafletten uyan

Mâsivâdan yumup gözü
Dergâh-ı Hakk'a tut yüzü
HÜDÂYÎ'den gûş et sözü
Aç gözün gafletten uyan

KÛÇEK İLÂHÎ
Biz Hatm-i Hâce Ederiz

Usûl: Düyek

Beste: Zekâf Dede
Güfte: Şeyh Kâmil Efendi

BİZ HAT Mİ HÂ CE E DE RİZ
BİD' AT DE ĞİL DİR YO LU MUZ

AL LAH YO LU NA Gİ DE RİZ
ŞAH NAK Şİ BEND DİR U LU MUZ

HUB Bİ Sİ VÂ Yİ Nİ DE RİZ
SİD DİK EK BER DİR KO LU MUZ

NAK Şİ LE RİZ ZİK RE DE RİZ

HAK LÂ İ LÂ HE İL LAL LAH MU HAM ME DÜN RE SU LUL LAH
SAL LÂL LA HU A LEY Hİ VE SEL Lİ MU TES Lİ MA

Biz hatm-i hâce ederiz
Mevlâ yoluna gideriz
Hubb'i sivâyı n'ideriz
Nakşîleriz zikrederiz

Bid'ât değildir yolumuz
Şah Nakşîbenddir ulumuz
Siddîk ekberdir kolumuz
Nakşîleriz zikrederiz

Tevhîd-i zât erkânımız
Mâ'lûm değil esrârımız
Dâim teveccüh kârımız
Nakşîleriz zikrederiz

Pîrim efendim Nakşîbend
Lûtfun bize eyle kemend
Kâmil kulundur derdmend
Nakşîleriz zikrederiz

MÂHUR İLÂHÎ
Allah Emrin Tatalım

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

AL LAH EM RİN TU TA LIM RAH ME Tİ NE
BA TA LIM BÜL BÜL Gİ Bİ Ö TE LİM
AL LAH AL LAH KE RİM AL LAH HAS Bİ RAB Bİ
CEL LAL LAH MA Fİ KAL Bİ GAY RUL LAH

Allah emrin tatalım
Rahmetine batalım
Bülbül gibi ötelim

Allâh âdın dillerde
Sevgisi gönüllerde
Şol korkulu yerlerde

Yûnus seyredip gezer
Ölüm tedbirler bozar
Görmek istersen dîdar

Allah Allah Kerim Allah
Hasbi Rabbi Cellallah
Mafi kalbi Gayrullah

MÂHUR İLÂHÎ
Durmaz Yanar Vücutum

Usûl: Nîm Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

§

DUR MAZ YA NAR VÜ CU DUM İL LAL LÂH
YÛ NUS Gİ Bİ DÜŞ KÛ NE

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH

AH ET ME YÛP Nİ DE YİM İL LAL LÂH
AK LI GİT MİŞ ŞAŞ KI NA

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH

SÖN DÜ RE ME ZEM O DUM
DOST MU HAM MED AŞ KI NA

İL LAL LÂH LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH

AH ET ME YÛP Nİ DE YİM İL LAL LÂH
AH ET ME YÛP Nİ DE YİM

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH AL LÂH İL LAL LÂH §

Durmaz yanar vücudum
Âh itmeyip n'ideyim
Söndüremezem odum
Âh itmeyip n'ideyim

Yûnus gibi düşküne
Aklü gitmiş şaşkına
Dost Muhammed aşkına
Âh itmeyip n'ideyim

İllallâh Lâilâhe İllallâh Allâh İllallâh

MUHÂYYER BÛSELİK İLÂHÎ
Mücrimleriz Âsîleriz

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede

MÜC RİM LE RİZ
Â SÎ LE RİZ AL LÂ HİM
YÂ RAB BÎ AFV İ MÁ NİM
EY LE BÎ ZÎ E FEN DİM
YO LUN DA HEM
SÂ HÎ LE RİZ AL LÂ HİM

Mücrimleriz âsîleriz (Allâhım)
Yâ Rabbi afv eyle bizi (Efendim)
Yolunda hem sâhîleriz (Allâhım)
Yâ Rabbi afv eyle bizi (Efendim)

Dertli kulun dermân diler
Âsî kulun gufrân diler
Cümle ibâd ihsân diler
Yâ Rabbi afv eyle bizi

Mest eyle beni aşk ile
Zikrin nasîb et şevk ile
Pür et derûnum zevk ile
Yâ Rabbi afv eyle bizi

MUHÂYYER İLÂHÎ
Durmaz Yanar Vücûdum

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

DUR MAZ YA NAR VÛ CÛ DUM İL LAL LÂH HÛ

AH ET ME YİP N'İ DE YİM İL LAL LÂH HÛ

SÖN DÛ RE ME ZEM O DUM İL LAL LÂH HÛ

AH ET ME YİP N'İ DE YİM İL LAL LÂH HÛ

Durmaz yanar vücûdum İllallâh Hû
Âh etmeyip n'ideyim İllallâh Hû
Söndüremezem odum İllallâh Hû
Âh etmeyip n'ideyim İllallâh Hû

Mecnûn sever Leylâ'yı
Ben severim Mevlâyı
Kan ağlayı ağlayı
Âh etmeyip n'ideyim

Yûnus gibi düşküne
Akli gîtmîş şaşkına
Dost Muhammed aşkına
Âh etmeyip n'ideyim

MUHÂYYER İLÂHÎ
Şûride Vü Şeydâ Kılan

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

ŞÛ RÎ DE VÛ ŞEY DÂ KI LAN
YÂ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ YÂ DÂ İM
YÂ RİN CE MÂ Lİ DİR BE Nİ
YÂ HÛ YÂ HÛ YÂ HÛ YÂ DA İM

Şûride vü şeydâ kılan
Yârin cemâlidir beni
Âlemlere rüsvâ kılan
Yârin cemâlidir beni

Kaddim büküp yâ eyleyen,
Bağrım delip nây eyleyen,
İşim gücüm vay eyleyen,
Yârin cemâlidir beni

Aklımı başımdan alan
Beni bu sevdaya salan,
Bir mürşide bende kılan
Yârin cemâlidir beni

Gözlerimi giryan eden,
Ciğerimi büryan eden,
Yunus'u sergerdan eden,
Yârin cemâlidir beni

MUHÂYYER İLÂHÎ
Taştı Rahmet Deryası

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

TAŞ TI RAH MET DER YA SI GAR KOL DU CÜM LE Â SÎ

DÖRT Kİ TA BIN MÂ NÂ SÎ LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

CEN NET TEN ÇIK TI A DEM DÜN YA YA BAS TI KÂ DEM

BU NU DER İ Dİ MÜ DÂM LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

Taştı rahmet deryâsı
Garkoldu cümle âsî
Dört kitabın mânâsı
Lâ ilâhe illallâh

Cennetden çıktı Âdem
Dünyaya bastı kâdem
Bunu der idi müdâm
Lâ ilâhe illallâh

Erenlerin durağı
Yakın eder ırağı
Arşın kürsün direği
Lâ ilâhe illallâh

Hasbî Rabbî Cellallâh
Mafî kalbî Gayrullâh
Nûr Muhammed Sâllallâh
Lâ ilâhe illallâh

Erenlerin kılıcı
Ârştan yücedir ucu
Bak ne güzel kesici
Lâ ilâhe illallâh

Yûnus da bunu dedi
Yürekde yanar odu
Mevlâ'nın güzel adı
Lâ ilâhe illallâh

MÜSTEAR İLÂHÎ
Her Sâhib-i Tâc u Külâh

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

HER SÂ HÎ BÎ
TÂ CÜ KÜ LÂH
SEN DEN U MAR AL LÂ HIM
FAĞ FİR LE NÂ AL LÂ HIM
EY PÂ Dİ ŞÂH
ZÜ NÜ BE NÂ
SEN SİN KA MU
1
HAL KA PE NÂH
2
DİL DE PE NÂH

Her sâhib-i tâc u külâh
Senden umar ey pâdişâh
Sensin kamu halka penâh
Yâ Rabbenâ Yâ Rabbenâ
Fağfir lenâ zünûbenâ

NEVÂ CUMHUR İLÂHÎ
Sırr-ı Tevhîdin Kıl Hüdâ'ya

Usûl: Evsat

Beste: Zekâî Dede

SIR RI TEV Hİ DİN HÜ DÂ YÂ
KİL TE CEL Lİ SİN A YAN
NÛ Rİ TEN DE TÂ Kİ LÂ YA'
Sİ NE LER ÇÂK EY LE YİP GİR
KİL O LAN MU SÂ Yİ CÂN İ MÂ NİM CÂN
SİN SE MÂ A Â Şİ KAN İ MÂ NİM KAN
Dİ DE İ DİL A ÇI LIB GÖR
SÛN CE MÂ LİN NÛ RU NU

Sırr-ı tevhîdin kıl Hüdâyâ tecellîsin ayan
Nûr-ı tende tâ ki lâ-ya'kıl olan Mûsâ-yı cân (îmânım)
Dîde-i dil açılıp görsün cemâlin nûrunu
Sîneler çâk eyleyip girsin semâ'a âşîkan

NİKRİZ İLÂHÎ
Mestâne-i Âşkam Ben Ayamadım

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Sâbit

MES TÂ NE İ ÂŞ KAM
BEN A YA MA DİM DİM ÂH
E VEC ZEL Hİ DEN İ AĞ CAD LA NEY DİM MİŞ
HİÇ GÜ LE ME DİM DİM BEN Bİ LE ME E VEC ZEL Hİ DEN İ AĞ CAD
LA NEY DİM MİŞ HİÇ GÜ LE ME DİM DİM BEN Bİ LE ME DİM DİM
CÜM LE Â LEM YA NAR ÂH U ZÂ RİM
DAN CÜM LE Â LEM YA NAR
ÂH U ZÂ RİM DAN

Mestâne-i âşkam ben ayamadım
Ezelden ağladım hiç gülemedim
Cümle âlem yanar âh u zârımdan
Vech-i icad neymiş ben bilemedim

RAST İLÂHÎ
Bâğ-ı Ma'ârif İçreyiz

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

BÂ Ğİ MA' Â RİF İÇ RE
YİZ İL LAL LÂH HÛ
GÛL ŞEN O LAN AN LAR Bİ
Zİ İL LAL LÂH HÛ
NİS BE Tİ Cİ HÂ NE VER Mİ
ŞİZ İL LAL LÂH HÛ
REY HAN O LAN AN LAR Bİ
Zİ İL LAL LÂH HÛ

Bâğ-ı ma'ârif içreyiz İllallâh hû
Gülşen olan anlar bizi İllallâh hû
Nisbeti cihâna vermişiz İllallâh hû
Reyhan olan anlar bizi İllallâh hû

RAST İLÂHÎ
Durmaz Yanar Vücûdum

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

DUR MAZ YA NAR VÜ CÜ DUM ÂH İT ME YİP Nİ DE YİM

DUR MAZ YA NAR VÜ CÜ DUM ÂH İT ME YİP Nİ DE YİM

SÖN DÜ RE ME ZEM O DUM SUL TÂ NİM

ÂH İT ME YİP Nİ DE YİM

MÂ DEM Kİ CÂN TEN DE DİR CÜR MÜ İS YÂN BEN DE DİR

MÂ DEM Kİ CÂN TEN DE DİR CÜR MÜ İS YÂN BEN DE DİR

LÛT FU İH SÂN SEN DE DİR SUL TÂ NİM

ÂH İT ME YİP Nİ DE YİM

Durmaz yanar vücûdum
Âh itmeyip nideyim
Söndüremezem odum (Sultânım)
Âh itmeyip nideyim

Mâdem ki cân tendedir
Cürm ü isyân bendedir
Lûtf ü ihsân sendedir (Sultânım)
Âh itmeyip nideyim

Mecnun sever Leylâ'yı
Ben Severim Mevlâ'yı
Kan ağlayı ağlayı
Âh itmeyip nideyim

Yûnus gibi düşküne
Akı gitmiş şaşkına
Dost Muhammed âşkına
Âh itmeyip nideyim

RAST CUMHUR İLÂHÎ
Mâil Olma Dünyaya

Usûl: Evsat

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hakkî

MÂ İL OL MA DÜN YA YA ÇÜN
BÎ VE FÂ DIR BÎ VE FÂ
MEK Rİ NE AL DAN MA Zİ RÂ
İH Tİ RÂZ ET NEF SE UY MA
PÜR CE FÂ DIR PÜR CE FÂ
TA RED DE DİP Dİ Vİ HE VÂ VOL
DAN SE Nİ AZ DIR MA SIN

Mâil olma dünyaya çün bî-vefâdır bî-vefâ
Mekrine aldanma zîrâ pür cefâdır pür cefâ

Reddedip dîv-i hevâ yoldan seni azdırmasın
İhtirâz et nefse uyma pür hatâdır pür hatâ

Hakkî-i şûrîdeyi âlûde kıldı âşk-ı yâr
Bir onulmaz derde dâim mübtelâdır mübtelâ

RAST İLÂHÎ
Tevbe Edelim Zenbimize

Usûl: Düyek

Beste: Zekâf Dede
Güfte: Şeyh Kâmil Efendi

TEV BE E DE LİM ZEN Bİ Mİ ZE
Ö MÜR LE Rİ MİZ GEÇ ME DE İS

TÜB TÜ İL LAL LÂH YÂ AL LÂH
YÂN İ LE DÂ İM YÂ AL LÂH

LÛT FUN LA Bİ ZE MER HA MET EY
FAZ LIN LA Bİ ZE MER HA MET EY
KÂ MİL BU Cİ HÂN DA A CA BÂ

LE Â MAN AL LÂH YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH
LE Â MAN AL LÂH YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH
KİM KA LA KÂ İM YÂ AL LÂH LÂH YÂ AL LÂH

SEN ET MEZ İ SEN BİZ LE Rİ KİM
MEVT OL DU KA RİB BİZ Yİ NE GAF

AF VE DER AL LÂH YÂ AL LÂH
LET LE MÜ DÂ VİM YÂ AL LÂH

Tevbe edelim zenbimize
Tübtü İllallah yâ Allâh
Lûtfunla bize merhamet eyle
Âman Allâh yâ Allâh
Sen etmez isen bizleri
Kim afveder Allâh yâ Allâh

Ömürlerimiz geçmede
İsyân ile dâim yâ Allâh
Kâmil bu cihânda acabâ
Kim kala kâim yâ Allâh
Mevt oldu karîb biz yine
Gafletle müdâvim yâ Allâh

RAST TEVŞÎH
Yâ Resulallâh Şefaât Eyle Allâh Âşkına

Usûl: Devr-i Hindi

Beste: Zekâî Dede

YÂ RE SUL AL LÂH ŞE FA AT
EY LE AL LÂH ÂŞ KI NA
BEN GA RÎ BİM SEN İ NÂ YET
EY LE AL LÂH ÂŞ KI NA
NÂ MU RÂ DIM BER MU RÂD ET
YÂ RE SUL AL LÂH ME DED
BEN GA RÎ BİM SEN İ NÂ YET
EY LE AL LÂH ÂŞ KI NA

Yâ Resulallâh şefaât eyle Allâh âşkına
Ben garîbim sen inâyet eyle Allâh âşkına
Nâ murâdım ber-murâd et yâ Resulallâh
Ben garîbim sen inâyet eyle Allâh âşkına

SABÂ İLÂHÎ

Allâh Allâh Hüve Rabbünâ Rahmâni

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

AL LÂH AL LÂH HÛ VE RAB BÛ NÂ RAH MÁ NÎ RAH MÁ NÎ
İR HÂM BÎ FAZ LI ŞEY HÎ NÂ GEY LÂ NÎ YÂ HÂYY YÂ HÂYY
A SUL TÂ NIM SEN VAR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
YA BEN KÎ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ
AL LÂH AL LÂH HÛ VE RAB BÛ NÂ RAH MÁ NÎ RAH MÁ NÎ
İR HÂM BÎ FAZ LI ŞEY HÎ NÂ GEY LÂ NÎ YÂ HÂYY YÂ HÂYY
İS MİN GA NÎ SET TÂR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
HER DEM A BÂ PÛŞ EY LE YEN YEN
YÛ NU SU BÎ HÛŞ EY LE YEN YEN
YÂ BEN KÎ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ
TÛR LÛ DER DE DÛŞ EY LE YEN YEN
YÂ BEN KÎ ME YAL VA RA YIM

Allâh Allâh Hüve Rabbünâ Rahmâni
İrhâmbî fazl-ı şeyhinâ Geylânî
A sultânım sen var iken âman yâ Hû
Yâ ben kime yalvarayım yâ Hû
İsmin Ganî Settâr iken
Yâ ben kime yalvarayım

Her dem abâ pûş eyleyen
Türlü derde dûş eyleyen
Yûnus'u bî-hûş eyleyen
Yâ ben kime yalvarayım

SEGÂH TEVŞÎH
Arabda Seyyidü'l Kavme

Usûl: Devr-i Hindi

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Kenzî

A RAB DA SEY Yİ DÜ'L KAV ME
DU HÛL ET TİK TE BİR Â Sİ
ME HÂ LİK TEN O LUR Â ZÂ
HU ZÛ RI RAV ZA NA GEL DİM
DE BÎ ŞEK VÂ RE SÛ LAL LÂH
DA HÎ LEK YÂ RE SÛ LAL LÂH
SEN OL SUL TÂ NI KEV NEYN SİN
BU MÛC RİM ÇÂ KE RİN KEN Zİ

Arabda seyyidü'l kavme duhûl etdikte bir âsî
Mehâlikden olur âzâde bî-şek yâ Resûlallâh

Sen ol sultân-ı kevineysin bu mücrim çâkerin Kenzî
Huzûr-ı ravzana geldim dahîlek yâ Resûlallâh

SÛZ-Î DİL İLÂHÎ
Yüce Sultânım

Usûl: Ağır Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

YÜ CE SUL TÂ NİM
Â Lİ SIR RİN DA

DER DE DER MÂ NİM
TEV HİD NÜ RÜN DA

BE DEN DE BU CÂN
MAH ŞER YE RİN DE

HÛ DE MEK İS TER

HER DER DE DER MÂN
YÛ NUS POS TUN DA

EY GA Nİ SÛB HÂN
GÖ NÛL DOS TUN DA

BE DEN DE BU CÂN
Sİ RÂT ŪS TÛN DE

HÛ DE MEK İS TER

Yüce sultânım derde dermanım
Bedende bu cân hû demek ister
Her derde dermân ey Ganî Sübhân
Bedende bu cân hû demek ister

Âli sırrında tevhîd nûrunda
Mahşer yerinde hû demek ister
Yûnus postunda gönül dostunda
Sırât üstünde hû demek ister

SÛZİDİLÂRÂ İLÂHÎ
Bârekallâh Dü Cihânın Serveri

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Fevzî

BA REK AL LAH DÛ Cİ HÂ NİN
SER VE Rİ
HAK TE Â LÂ NİN A ZİZ PEY
ŞU Cİ HÂ NİN SÛN BÛL İ VERD
GAM İ BE Rİ
TE Rİ
HÛY İ ŞEB BÛ YİN DEN AL DI
BÛ Yİ Nİ

Bârekallâh dü cihânın serveri
Hak Teâlâ'nın azîz peygamberi
Hûy-ı şebbûyından aldı bûyini
Şî cihânın sünbül-i verd-i teri

Mîhr-i pâk-i mevlidinden aldılar
Şems ü meh rûyindeki nûr u ferî
Kıl Şefâat yâ Habîballâh âman
Eyle tahlîs Fevzî-i isyângerî

SÛZİNÂK İLÂHÎ
Sâlike Olmaz Ayân

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hakkî

SÂ Lİ KE OL MAZ A YÂN İL LAL LÂH HÛ
AŞK İ LE HER KİM GE LİR

İL Mİ HA Kİ KAT MİF TÂH İL LAL LÂH HÛ
BÂ Bİ İ NÂ YET MİF TÂH
HAK KÎ YA TES LİM O LUR
KEN Zİ HA Kİ KAT MİF TÂH

OL SA PİRİN Ö NÜN DE İL LAL LÂH HÛ
LÂ CE REM A NÂ O LUR

Sâlike olmaz ayân İllallâh hû
İlm-i hakikat miftâh İllallâh hû
Olsa pîrin önünde İllallâh hû
Bâb-ı inâyet miftâh İllallâh hû

Âşk ile kimgelir İllallâh hû
Hakkî'ya teslim olur İllallâh hû
Lâ cerem ana olur İllallâh hû
Kenz-i hakikat miftâh İllallâh Hû

ŞEVK-U TARAB TEVŞÎH
Bir Muazzam Pâdişâhsın

Usûl: Evsat

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Selâmî Efendi

BİR MU AZ ZAM PÂ Dİ ŞÂH SIN
Kİ KU LUN DUR CÜM LE ŞÂH
KUR Bİ EV ED NÂ DA VAZ OL
DU SE NİN ÇÜN TAH TI GÂH
NÜH FE LEK HEF TÛ ZE MİN AN
ÇAK SA NA BİR BA Rİ GÂH
EM Rİ NE MAH KÛM DUR Â LEM
HER SÖ ZÛN VAH Yİ İ LÂH

Usûl: Hafif

ES SA LÂ TÛ VES SE LÂM EY HÂ Dİ İ RÂ HI HU DÂ
KÛN TÛ Â SÎ YÂ ŞE Fİ' AL MÛZ Nİ BİN İŞ FA' LE NÂ

Bir Muazzam Pâdişâhsın

Bir muazzam pâdişâhsın ki kulundur cümle şâh
Kurb-i ev ednâda va'z oldu seninçün taht-ı gâh
Nüh felek heft-ü zemin ancak sana bir bâr-ı gâh
Emrine mahkûmdur âlem her sözün vahy-i îlâh

Esselât-ü ves selâm ey Hâdi-i râh-ı Hudâ
Küntü âsî yâ şefî'al müznibin işfa'lena

UŞŞAK İLÂHÎ
Allâh Allâh Hüve Rabbünâ

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

AL LÂH AL LÂH HÛ VE RAB BÛ NÂ RAH MÂ NÎ RAH MÂ NÎ
İR HAM BÎ FAZ LI ŞEY HÎ NÂ GEY LÂ NÎ
A SUL TÂ NIM SEN VAR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
YÂ BEN KÎ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ
İS MİN GA NÎ SET TÂR İ KEN Â MAN YÂ HÛ
HER DEM A BÂ PÛŞ EY LE YEN Â MAN YÂ HÛ
YÛ NU SU BÎ HÛŞ EY LE YEN Â MAN YÂ HÛ
YÂ BEN KÎ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ
TÜR LÜ DER DE DÜŞ EY LE YEN Â MAN YÂ HÛ
YA BEN KÎ ME YAL VA RA YIM Â MAN YÂ HÛ

Allâh Allâh hüve Rabbünâ Rahmânî
İrhâmbî fazl-ı şeyhinâ Geylânî

A sultânım sen var iken âman yâ HÛ
Yâ ben kime yalvarayım âman yâ HÛ
İsmin Ganî Settâr iken âman yâ HÛ
Yâ ben kime yalvarayım âman yâ HÛ

Her dem abâ pûş eyleyen âman yâ HÛ
Türlü derde düş eyleyen âman yâ HÛ
Yûnus'u bî-hûş eyleyen âman yâ HÛ
Yâ ben kime yalvarayım âman yâ HÛ

UŞŞAK İLÂHÎ

Allâh Emrin Tatalım

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Yunus Emre

AL LÂH EM RİN TU TA LIM RAH ME Tİ NE
YÜ NUS SEY RE DİP GE ZER Ö LÛM TED BİR

BA TA LIM BÛL BÛL Gİ Bİ Ö TE LİM
LER BO ZAR GÖR MEK İS TER SEN Dİ DÂR

AL LÂH AL LÂH KE RİM AL LÂH RA HİM AL LÂH

Â MAN AL LÂH Dİ YE LİM YÂ HÛ

Allâh emrin tatalım
Rahmetine batalım
Bülbül gib ötelim
Allâh Allâh diyelim

Ölüp kabre varınca
Melek suâl sorunca
"Rabbin kimdir" deyince
Allâh Allâh diyelim

Allâh adı uludur
Emrin tutan kuludur
Mü'minlerin yoludur
Allâh Allâh diyelim

Kocayuben göçmeden
Teneşire çıkmadan
Melil melil bakmadan
Allâh Allâh diyelim

Allâh adı dillerde
Sevgisi gönüllerde
Şol korkulu yerlerde
Allâh Allâh diyelim

Yûnus seyredip gezer
Ölüm tedbirler bozar
Görmek istersen dîdâr
Allâh Allâh diyelim

UŞŞAK İLÂHÎ
Ben Ben Değilim

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Mustafa Nakşî Efendi

BEN BEN DE Ğİ LİM BEN DE Dİ ĞİM SEN SİN HEP

CÂ NİM DE Dİ ĞİM TEN DE Dİ ĞİM SEN SİN HEP ÂH
TEN NÂ TE NE NÂ TEN DE Dİ ĞİM SEN SİN HEP

MÂ NEN Dİ KU DÛM SÎ NE KÛ PAN OL DUM

Ben ben değilim ben dediğim sensin hep
Cânım dediğim ten dediğim sensin hep
Mânend-i kudûm sînekûpan oldum
Tennâ tenenâ ten dediğim sensin hep

UŞŞAK İLÂHÎ
El Meded Pîrim Efendim

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Kâmil Efendi

EL ME DED PÎ RİM E FEN DİM EL ME DED
BİZ GÜ NAH KÂ RI KA PIN DAN ET ME RED ÂH
BEN DE GÂ NIN CÜM LE Sİ DE DER Dİ MEND ÂH
YÂ BA HÂ ED Dİ Nİ ŞÂ HI NAK Şİ BEND

El meded pîrim efendim el meded
Biz günahkârı kapından etme red
Bendegânın cümlesi de derdimend
Yâ Bahâeddîn-i şâh-ı Nakşibend

Ey keremkân-ı lütûf zât-ı münîr
Rûz-ı mahşerde bize ol destgîr
Çünkü olduk nefs elinden biz esir
Yâ Bahâeddîn-i şâh-ı Nakşibend

Cürmümü afv eyle şâhım el-âman
Hâk-i pâyinden niyâzım bu heman
Eyleme red KÂMİL'i hiç bir zaman
Yâ Bahâeddîn-i şâh-ı Nakşibend

UŞŞAK İLÂHÎ

Gelin Diyelim

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hüdâyî

GE LİN Dİ YE LİM Dİ YE LİM
ÂŞ Kİ LE SİD KU SİD KU

ŞEV Kİ LE ÂH
ZEV Kİ LE ÂH

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

LÂ İ LÂ HE İL LAL LÂH

Gelin diyelim şevk ile
Lâ ilâhe illallâh
Âşk ile sıdk u zevk ile
Lâ ilâhe illallâh

Cennet anımla açılır
Mü'minlere nûr saçılır
Dost ellerine göçülür
Lâ ilâhe illallâh

İster isen hayr-ül ezkâr
Durma heman tevhîde var
Hüdâyî'ye sorarsan yâr
Lâ ilâhe illallâh

UŞŞAK İLÂHÎ
Hak Şerleri Hayr Eyler

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: İbrahim Hakkî

HAK ŞER LE Rİ HAY REY LER ZAN NET ME Kİ GAY REY LER

Â RİF A NI SEY REY LER AL LÂH GÖ RE LİM NEY LER

NEY LER SE GÜ ZEL EY LER

Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Ârif anı seyr eyler
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

Deme niçin şu şöyle
Yerince dir ol öyle
Bak sonunu seyr eyle
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

Hakkın olıcak işler
Boşdur gam u teşvişler
Ol hikmetini işler
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

Bir işi murâd etme
Olduysa inâd etme
Haktandır o red etme
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

Nâçâr olacak yerde
Nâgâh açılır perde
Dermân eder her derde
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

Bil elsine-i halkı
Aklâm-ı Hak ey Hakkî
Öğren edeb ü hulkı
Allâh görelim n'eyler
N'eylerse güzel eyler

UŞŞAK İLÂHÎ
Kuldan Sana Lâyık

Usûl: Sofyân

Beste: Zekâî Dede
Güfte: Hüdâyî

KUL DAN SA NA LÂ
YIK NO LA
Â ŞIK SE Nİ
KAN DE BU
LA Â ŞIK SE
Nİ KAN
DE BU LA E FEN DİM
ME ĞER SEN DEN DEN
İH SÂN O LA

UŞŞAK İLÂHÎ
Kuldan Sana Lâyık
- sayfa 2 -

YÂ RAB BE NÂ
YÂ RAB BE NÂ
SEN DEN KE REM A
SEN DEN A TÂ

Kuldan sana lâyıık n'ola
Âşık seni kande bula
Meğer senden ihsân ola
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Senden kerem senden atâ

Nefse bizi ismarlama
Çiğnetme derd ile gama
İrgör sana yolda koma
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Senden kerem senden atâ

Koma Hüdâyî'yi garib
Vaslın ana eyle nasib
Yessîr merâmî yâ mucîb
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Senden kerem senden atâ

Suğrâ senin kübrâ senin
Ulâ senin uhrâ senin
Dünyâ senin ukbâ senin
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Senden kerem senden atâ

Ey lâyezâl ü lemyezel
Hani sana lâyıık amel
Abdîn işi sehv ü zelel
Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Senden kerem senden atâ

UŞŞAK TEVŞÎH
Şehinşâh-1 Cihânân-1 Risâlet

Usûl: Düyek

Beste: Zekâî Dede

ŞE HİN ŞÂ HI Cİ HÂN BÂ NI
Rİ SÂ LET ŞÂ HI Zİ ÜN VAN
MU HAM MED DİR MU HAM MED DİR
MU HAM MED DİR MU HAM MED DİR
BU NAZ MI SÖY LE DİM RÜ' YÂ
DA BEN Â LEM LE RE SUL TÂN

Şehinşâh-1 cihânân-1 risâlet şâh-1 zî-ünvan
Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir
Bu nazmı söyledim rü'yâda ben, âlemlere sultân
Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir

Çeharyâr-1 Ebû Bekr u Ömer Osman Alî hergâh
Hüdâ'nın dört kitâbı vasfını îrâd eder Billâh
Halîlullâh Habîbullâh Nebiyyullâh Resûlullâh
Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir Muhammed'dir